

P400(2)

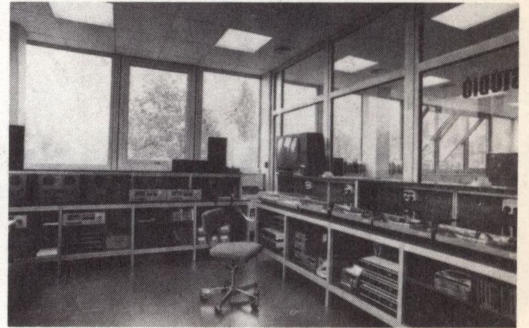

1983 NOV 2 2

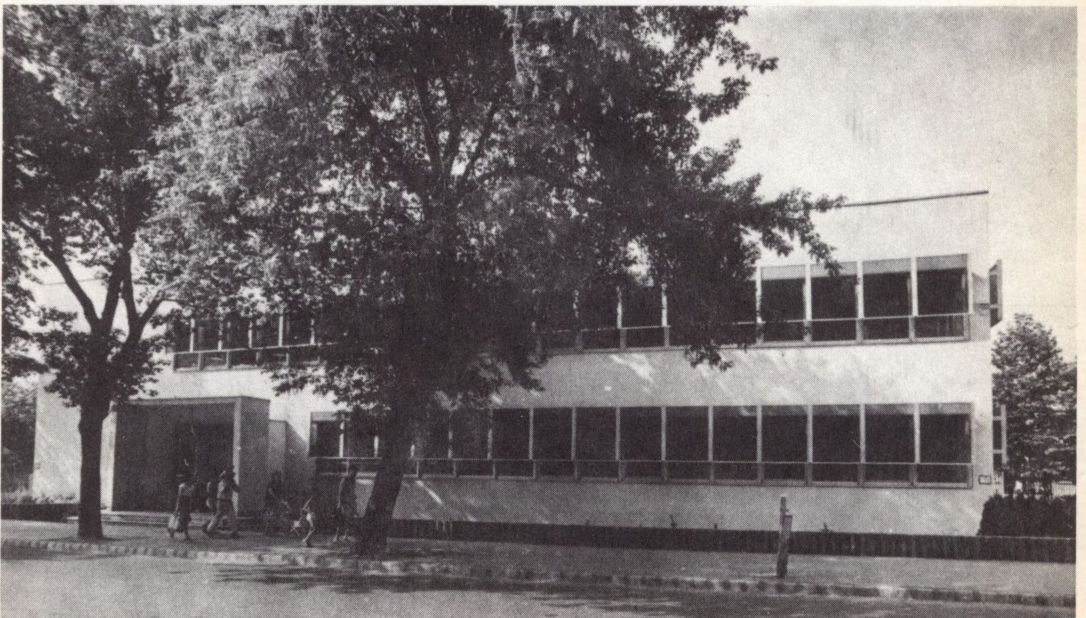
Könyvtáros

'83 | 10

KK

**Az FSZEK alig másfél éve megnyílt
7. sz., Dagály utcai főkönyvtárába
1983 első nyolc hónapjában 3541 olvasó iratkozott be
(Braun Tamás felvételei)**

TARTALOM

Dr. Tóvári Judit	Véleményem szerint	571
Fogarassy Miklós	A Közgazdaságtudományi Egyetem központi könyvtárának új épületéről	572
Kertész Gyula	A falu- és városbibliográfiák szerkesztésének módszertani kérdései II. (<i>Műhelykérdések</i>)	576
Páldy Róbert	A könyvtárosnak figyelnie kell a társadalmi közérzetre. Beszélgetés Csöke Annával , a Szakszervezetek Pest megyei Tanácsának könyvtárvezetőjével (<i>Sorsok és pályák</i>)	580
Holló Jánosné	Egy szakszervezeti könyvtár a hátrányos helyzetűekért (<i>Visszhang</i>)	583
Dán Krisztina	Az iskolai könyvtárak helyzete és fejlesztési lehetőségei (<i>Iskola és könyvtár</i>)	584
Poprády Géza	Levél a szerkesztőhöz	592
KÖNYVTÁRI ÉLET		
Varga Károlyné	A társadalmi tulajdon védelme a gyermekkönyvtárban	593
Kapu László	Rendhagyó irodalomórák nemzetiségi gyermekeknek	594
A LAPOKBAN OLVASTUK	Rába	595
HÍREK		597
LÁTÓKÖR		
Kastaly Beatrix- B. Kozocsa Ildikó	Könyvtári állományok konzerválása és restaurálása Nyugat-Európában	598
Rácz Ágnes	Ötvenéves a Szovjetszkaja Bibliografija	603
Vámos László	Két könyvtár, ahol gyakran megfordulok. . . (<i>Vallomások a könyvtárról</i>)	605
Nagyné Piroska Lilla	Lelki egészség – jobb gyermekkönyvtári munka (<i>Visszhang</i>)	606
Péter László	Somogyi Károly a szabadságharcban (<i>Könyvtárosok és bibliográfusok</i>)	608
Györe Pál	Szociológiai (szociálpszichológiai) fogalmak (<i>A Könyvtáros kislexikona</i>)	613
Szabó Ernő	Tagoljunk, ne tagoljunk? (<i>Helytelenül – helyesen</i>)	616
Ecsery Elemér	Hajagos Imre (<i>A Könyvtáros galériája</i>)	617
	Kőpeczi Béla: Műveltség és minőség (N. G. B.) (<i>Könyvekről</i>)	619
	Szerkesztői üzenet	620
Rettich Béla	Az OMIKK története 2. rész (1950–1983) (<i>Könyvtári szakirodalom</i>)	621
	Lapozgató	622, 628
SZAKMAI FOLYÓIRATOK – HÁLÓZATI HÍRADÓK		623
KÖNYVTÁRI KIADVÁNYOK		629
A lapunk e számában közölt rézkarcok Hajagos Imre alkotásai		

Из содержания

Фогарашши Миклош: Новое здание библиотеки будапештского экономического университета (572);
Кермес Дьюла: Методические вопросы составления краеведческих библиографий. Часть 2. (576);
Дан Кристина: Положение и возможности развития венгерских школьных библиотек (584);
Кашталы Беатрикс: Консервация и реставрация библиотечных документов в Западной Европе (*Отчет о командировке*) (598);
Рац Агнеш: Журналу „Советская библиография” 50 лет (603).

From the contents

Miklós Fogarassy: New library building of the Budapest University of Economic Science (572);
Gyula Kertész: Methodological problems of compiling local history bibliographies on villages and towns II. (576);
Krisztina Dán: Situation and development possibilities of Hungarian school libraries (584);
Beatrix Kastaly: Conservation and restoration of library materials in Western Europe (*A study tour report*) (598);
Ágnes Rácz: 50th anniversary of the Sovietskaia Bibliografija (603).

Aus dem Inhalt

Miklós Fogarassy: Das neue Gebäude der Universität für Wirtschaftswissenschaften von Budapest (572);
Gyula Kertész: Die methodologischen Fragen der Zusammenstellung der Dorf- und Stadtbibliographien II. (576);
Krisztina Dán: Die Lage und Entwicklungsmöglichkeiten der ungarischen Schulbibliotheken (584);
Beatrix Kastaly: Die Konservierung und Restaurierung von Bibliotheksdokumenten in Westeuropa (*Bericht über eine Studienreise*) (598);
Ágnes Rácz: 50 Jahre der Zeitschrift Sovietskaja Bibliografija (603)

Cikkeink szerzői

Dán Krisztina, az Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum tudományos főmunkatársa; *Ecsery Elemér* művészettörténész; *Fogarassy Miklós*, az Országos Széchényi Könyvtár, Könyvtártudományi és Módszertani Központ munkatársa; *Györe Pál*, a KG-INFORMATIK ny. szaktanácsadója; *Kapu László*, a *Dunántúli Napló* munkatársa; *Kastaly Beatrix*, az Országos Széchényi Könyvtár osztályvezetője; *Kertész Gyula*, az Állami Gorkij könyvtár fősztályvezetője; *B. Kozovics Ildikó*, az Országos Széchényi Könyvtár osztályvezetője; *Páldy Róbert*, a *Könyvtáros* ny. felelős szerkesztője; *Péter László*, a szegedi Somogyi Könyvtár tudományos tanácsadója; *Rácz Ágnes*, az OSZK KMK munkatársa; *Rettich Béla*, a Csepel Művek Központi Műszaki Könyvtárának munkatársa; *Szabó Ernő*, a *Népművelés* olvasószerkesztője.

Főszerkesztő: **Gerő Gyula**

A szerkesztőség címe: 1111 Budapest, Bartók Béla út 32.

Telefon: 451-758, 664-805

Kiadja a **Lapkiadó Vállalat**

1073 Budapest, Lenin krt. 9—11. Tel.: 221-285. Levélcím: 1906 Budapest, Pf. 223.

Felelős kiadó: **Siklósi Norbert**

Egyetemi Nyomda — 83.1642 Budapest, 1983

Felelős vezető: Sümeghi Zoltán igazgató

A szöveg fényszedéssel készült

Terjeszti a Magyar Posta. Előfizethető a hirdalpkézbesítő postahivataloknál és a Posta Központi Hírlap Irodánál (postacím: Budapest V., József nádor tér 1. — 1900) közvetlenül vagy postautalványon, valamint átutalással a KHI 215—96 162 pénzforgalmi jelzőszámmal. Előfizetési díj ½ évre 60 forint. Egy szám ára 10 forint. Külföldön terjeszti a Kultúra Kúlerkeskedelmi Vállalat. H—1389 Budapest, Postafiók 149.

KÖNYVTÁROS
A MŰVELŐDÉSI
MINISZTERIUM
LAPJA

INDEX: 25 449

Véleményem szerint

**DR. TÓVÁRI
JUDIT**
a Miskolci
Megyei
Könyvtár
munkatársa

a szocialista nemzeti önismeret próbája, hogy az utóbbi időben többet beszélünk nemzeti és történelmi tudatunkról, s ezzel összefüggésben mindannyiunk felelősségéről a szép magyar beszéd tisztaságának védelmében.

A júliusban Kaposvárott e gondolatok jegyében rendezett országos honismereti akadémia előadásai még jobban megerősítették bennem azt az érzést — bár a könyvtárakról nem esett szó —, hogy nemzeti tudatunk katasztrofális hanyatlásának megállításáért az eddiginél jóval többet tehetnének a könyvtárak, hiszen gazdag eszköztár áll rendelkezésükre, hogy a nyiladozó értelmű óvodásoktól a nagy életpaszatalatú idősebbekig széles skálán, sok társadalmi rétegben teremtsenek közösségeket.

A nemzeti érzés, történelmi tudatunk ápolása ugyanúgy nem lehet kizárólag a nagy könyvtárak helyismereti gyűjteményeinek a feladata, ahogyan az iskolában sem szorítkozhat kizárólag a történelemórákra. Szívügye kell, hogy legyen minden könyvtárosnak, aki emberi közösségeket épít, hogy ifjúságunk gondolkodásmódját ne a kocsmá vagy a stadionlelátók szelme alakítsa, hanem egy másfajta összetartozás érzése teljessédjék ki benne a szülőföld szeretetén keresztül.

Történelmi tudás nélkül azonban nem elevenedik meg lakóhelyünk múltja, megszakad a folytonosság, amely a hagyományokat a jelen cselekvő erejére váltja. Ahogyan természetesen vesszük, hogy az iskolában az eszmények a pedagógusok közvetítésével, szinte szemé-

lyükön keresztül valósulnak meg, ugyanolyan természetesnek kellene lennie, hogy a könyvtárosok is hasonló szerepet játszhatnak, különösen a pedagógusokkal összefogva. Közös tevékenységük annál eredményesebb, minél kisebb településen munkálkodik *együtt* a pedagógus és a könyvtáros.

Az érvényben levő tantervek módot adnak a tanárnak arra, hogy a helytörténetet beépítse a tanórákba. Ezáltal még szorosabbra fűződik a kapocs az iskola és a könyvtár között, hiszen a könyvtárnak kell szolgáltatnia és élményt adóan bemutatnia a lakóhely történetéből mindazokat a dokumentumokat, amelyekkel a 10—14 éves korosztály elindítható a szülőföld-, majd a hazaszeretethez vezető úton.

Ebben a jövőt formáló munkában sok helyen valóban együtt dolgozik pedagógus és könyvtáros, a közvélemény mégis mintha nem tartaná egyenrangúnak e két hivatást. Mintha a könyvtárosok túlságosan bezárkóznának, kizárólag maguk között beszéléne azokról a tennivalókról, amelyeket a gyakorlatban csak széles intézményi és társadalmi összefogással valósíthatnak meg. A településtörténelmi konferenciáknak csak elvétve akad könyvtáros résztvevőjük (pedig többen művelői e tudományágának); a kaposvári honismereti akadémia — amely pedig lelkesítő, millió tennivalót feltáró fóruma volt a honismereti mozgalom minden rendű és rangú képviselőjének — 120 résztvevője között is mindössze 15 könyvtáros akadt.

Vajon az egyetemek, főiskolák olyan könyvtárosokat indítanak-e el ezen a jövőt formáló pályán, akiknek történelmi szemlélete irányt tud majd mutatni a kételkedőknek?

Nemzeti történelmünk és irodalmunk ismeretének szilárdnak kellene lennie a friss diplomás könyvtárosok körében, de e tárgyakra nincs óraszám a képzés keretében.

Mindezek fontosságát akkor érezzük át igazán, ha átgondoljuk, hogy tőlünk is függ a felnövekvő nemzedék értékítélete népe múltjáról, de az is, hogy mennyit érez magáénak abból.

A Közgazdaságtudományi Egyetem központi könyvtárának új épületéről

Egyetemi könyvtáraink többsége zsúfolt, szinte a „létminimumhoz” sem elegendő teremben, régi épületekben szorong. Sok intézmény életében már az is eseményszámba megy, ha sikerül szívós érveléssel egy-egy külső raktárat megszereznie, vagy némi belső korszerűsítésre rábírnia fenntartóját. A Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetem Központi Könyvtára tágas, a korszerű igényeknek megfelelően tervezett új épületbe költözött — ezt a hírt ennek a könyvtár típusnak átlagosan rossz körülményei teszik igen hangsúlyossá. Az eseményt — egy másik vonatkozásban — az is minősíti, hogy a nagy budapesti egyetemek — az Eötvös Loránd Tudományegyetem és a Budapesti Műszaki Egyetem — központi épületeit még valamikor a dualizmus prosperáló éveiben tervezték és adták át rendeltetésüknek, azóta nem is épült új nagy szakkönyvtár a Duna két partján. Meglehetősen messzire kell tehát visszatekinteni a főváros könyvtártörténetében, ha az 1983. március 11-én lezajlott ünnepélyes épületavatáshoz mérhető szakmai eseményre kívánunk akadni.

Bár az elmúlt két évtizedben az egyetemi könyvtári szakemberek megfogalmazták, illetve megrajzolták intézményük korszerű modelljét, megjelölve az épülettel, a telepítéssel, a térszerkezettel kapcsolatos irányelveket és normatívákat, ennek az épületnek a kialakításában ez ugyan segíthetett, de létrejötté szerencsés külső körülmények eredménye. A műszaki egyetem egykori közgazdaságtudományi karának és a volt Iparkamara Könyvtárának (néhai vezetője: Szabó Ervin!) egyesítésével 1948-ban alapított könyvtár 1951 óta az egyetem Dimitrov téri központi épületében működött. Az Ybl Miklós tervezte épület — a volt Vámház — állaga, belső szerkezetei azonban az évtizedek során annyira leromlottak, hogy a veszélyeztetett létesítmény teljes felújítása halaszthatatlanná vált. A rekonstrukciónál szó-

ló döntés 1978-ban született meg, és még ebben az esztendőben határoztak arról is, hogy a BME közlekedésmérnöki kara által használt Zsil—Szamuely—Kinizsi utcai épülettömb Közraktár utcára nyíló U-alakú udvarának beépítésével kapjon új otthont a könyvtár. Pontosabban: a Zsil utcai épületszárny és a hozzá kapcsolódó új létesítmény téregyüttese képezze az intézmény helyét. A tervezés szakmai programja már 1978 végére elkészült, és a kivitelezési tervek — *Mányi István* és *Pál Katalin* építészek munkái — többszörös átdolgozás után 1980-ban nyerték el végleges formájukat. Az ország középületeinek aggasztóan lassú kivitelezési tempóját ismerve, párját ritkító gyorsasággal készült el a könyvtár (kivitelezők: Középületépítő Vállalat és a lengyel BUDOS-TAL Vállalat), és ehhez fogható rekordot igyekezett beállítani az átköltöztetés gyorsaságával maga az intézmény is: mindössze két hétig voltak zárva, ez alatt került át a teljes állomány, s így már a hivatalos megnyitó előtt, február elején olvasók rendelkezésére álltak.

Tagadhatatlan, hogy van árnyoldala is annak a ténynek, hogy a könyvtár az anyaintézmény központi épületéből, az oktatótermek, tanszékek pár lépésnyi szomszédságából elköltözött. Az a távolság azonban, amelyet az egyetem oktatóinak, kutatóinak, hallgatóinak a könyvtárig most már meg kell tenniük, gyalog 5 perc, villamossal még annyi sem (ami a modern *campus-rendszerű* egyetemek hatalmas térbeli távolságaihoz mérve voltaképpen elenyészőnek látszik). Az ebből adódó hátrányokat mindenképpen ellensúlyozza az a számszerűségében is beszédes adat, hogy a régi könyvtár 2200 négyzetmétere helyett az intézmény az új épületben ennek csaknem a háromszorosán, 6726 négyzetméteren helyezkedhetett el.

Aki az új könyvtárhoz az építészetiileg igen jellegtelen Közraktár utcán át közelít, azt a volt Református Gimnázium épületét lezáró,

„unalmasnak” vagy talán „szerénynek” ítéltető könyvtári homlokzat fogadja. Való igaz, hogy az egyik földszinti ablakban szerénykedő kicsiny névtábla kevés, és bizonyára készül is majd az épület funkcióját jelző figyelemfelhívó tábla vagy felirat; az új könyvtárat megismerve azonban rájövünk: a tervezők a megjelenítés külsődleges artisztikumát háttérbe szorítva, az öncélú dekorativitást mellőzve elsősorban a funkcióknak megfelelő, *célszerű és világos szerkezet* kialakítására törekedtek (aminek, sok ellenpélda ismeretében csak örülni lehet). Az elrendezést alapvetően meghatározta az a körülmény, hogy a szolgálati helyiségek a Zsil utcai (régii) szárnyban kaptak helyet; a négy szintes, egyenként 1000 négyzetméter alapterületű új épületrész fogadja magába a nyilvános tereket és a könyvtári raktárakat. Az épület utcai frontja azért oly „tartózkodó”, mert a Közraktár utca naphosszat igen zajos, nagy a forgalma.

Szerkezet, funkcionális elrendezés

Az olvasói bejárat sem a főhomlokzat felől, hanem a Kinizsi utcai oldalon az udvarba vezető átjáróból nyílik. A látogatók így az udvar és az utca irányába megnyújtott terek közep-tengelyébe érkeznek, a forgalom innen oszlik el két oldalra és a lépcsők révén a fenti szintekre. A földszint és az első emelet kap ugyan természetes megvilágítást nyugatról is, az ablakok többsége azonban a belső udvarokra nyílik, keleti és északi tájolásuk a könyvtári klíma szempontjából is előnyösnek látszik.

Az egyetlen ellenőrzési pontról kontrollált forgalom — fő irányait tekintve — jól áttekinthető módon oszlik meg a három szinten (a negyediken csak zárt raktár van). A földszint teljes egészében tagolt, itt van az előtér, a ruhahatár, az ellenőrzés, a kölcsönzési adminisztráció, a gyakran keresett kölcsönzési állomány, a katalógusrendszer, valamint a csoportos foglalkozások céljait szolgáló ún. konzultációs övezet. Az első emeleti tér már „egybeszabottabb”, és ez a legnagyobb léptékű. A terhet hordozó fémoszlopokkal és állványokkal tagolva csaknem 300 olvasói hely fért el itt, és bár a hagyományos „nagyolvasó” ebben az esetben talán nem megfelelő fogalom, mégis ennek modern változatáról van szó: ez a különféle stúdiumok, az olvasás, a tanulás, a tájékozódás nyitott szintere (50 ezer kötet könyv, illetve folyóiratkötet fér el a szabadpolicokon). Sem a

tervek, sem a már működésben levő könyvtár vezetősége nem tekinti elhatároltnak az egyes szinteket, tehát *minden* olvasó szabadon mozoghat valamennyi nyilvános övezetben, a második emeleti intímebb — 500 négyzetméteres — olvasói szint azonban a magas színvonalú, elmélyült kutatói igényeket kívánja szolgálni.

Az olvasói igények előtérbe helyezése, a nyilvános övezetek könnyű megközelítése eredményezte azt a megoldást, hogy a zárt raktárak az épület felső szintjeire, a második és a harmadik emeletre kerültek. Ezekben az 500, illetve 1000 négyzetméteres raktári egységekben a könyvtár több mint félmillió állománynak több évtizedes fejlesztése is megoldottnak látszik. A jelenlegi tárolási szükséglet-ekhez elegendőnek látszott a raktárak kis részének gördülőállványos berendezése (a többi hagyományos állványzat), lehetőség van azonban az egész tárolói tér tömör raktárrá való átalakítására.

A jól működtethető könyvtáráépület fontos tényezője az épületen belüli közlekedés, a szállítás, a téregyüttesek összekapcsolásának megoldása. A beépíthetőség szabta követelmények miatt több szinten működtetett könyvtárban a főbejáratnál szemben tágas, kényelmes lépcsők vezetnek fel az emeletekre, a „lépcsőházi” részben könnyen kezelhető személyfelvonó és teherlift működik, innen nyílnak a mellék helyiségek is. A közeljövőben már várhatóan üzemel az első szinten a tágas kiképzésű büfé is, amelyet az olvasók és a könyvtárosok (a szolgálati szárnyból) egyaránt igénybe vehetnek. A raktárakat és a szolgálati tereket két könyvszállító lift köti össze.

A Zsil utcai szolgálati szárny külön bejáratot kapott. Ebben a csaknem két és félezer négyzetméter alapterületű épületrészben a földszinten a kötészet és a sokszorosító, az első emeleten az igazgatási feladatok helyiségei és a számítógép-terem, a másodikon és a harmadikon — a raktárakkal egy magasságban — a gyáratítás-feldolgozás és az információs szolgálat munkahelyei, illetve a hálózati munka és a fotolabor szobái vannak. Ezek a „cellás” elrendezésű helyiségek, az egyes munkafolyamatok kapcsolódásait figyelembe véve, helyenként egymásba is nyílnak.

Belső térkiképzés, berendezés

Közhely: a funkcionális tagolás, a terek szerkezetének szerencsés megválasztása igen fon-

tos, ám ahhoz, hogy kellemmel és szellemmel teli, „belakható”, az olvasás csendes kollektivitását szolgáló jó könyvtár jöjjön létre, ezernyi más tényező „összjátékára” is szükség van. Az MKKE új könyvtárának „életterében” nemcsak a tervezők vizsgáznak, hanem a belsőépítészek, kivitelezők, a berendezések gyártói és — nem utolsósorban — a működés rendjét elgondoló, igazító könyvtárosok is.

Kezdjük a milió tüzetesebb szemléljét azzal, hogy leszögezzük: az olvasói övezetekről nyert alapvető benyomást igen meghatározza az az építészeti megoldás, mely láttatni engedi a szerkezeti, gépészeti részelemeket is. A négyzetes egységeket tartó hegesztett oszlopok, a mennyezeteken futó fémhengerek (melyekben a klímazabályozó berendezés van) „nyerseségükkel” lehet, hogy megütközést keltenek az álmennyezetekhez, ünnepélyesebb hatású burkolásokhoz szokott szemlélőben, ám észre kell venni azt is, hogy „ipari jellegüknek” karaktere van, plasztikus, hajlékony formáikkal oldják az egyenes vonalvezetések merevségét. Mindezt színezésük is hangsúlyozza, megadva a kolorit alaptónusait, a zöldet és a sárgát, az előbbi túlsúlyával. A könyvtár szabadpolcos állványai fehér lemezborítású Allmedia-polcok — fémek, világos megjelenésük oldja a zöld elemek (ajtók, asztalok) színhatásának hangsúlyosságát.

Itt is beigazolódott, hogy a könyvtári bútorzat egyik legkritikusabb eleme a „pult”, hiszen ezúttal is rajzasztalon elgondolt, nem a funkcionális megfelelő berendezés született. A bútor darabnak a földszinti tér közepén a sokoldalú adminisztratív könyvtári munkafolyamatot kellene szolgálnia, ezzel szemben értelmetlen rekeszei, szűkösségének nyomorúságai miatt bosszankodhatnak az ott szolgálatot teljesítő könyvtárosok. Egy hasonló „pult” került az első emeleti tér centrumába is; rögvést kiderült, hogy itt viszont felesleges; a második szinten ez a tájékoztatás helye — kár, hogy zavarja a helyiség átláthatását, pszichológiai „barikád” képez könyvtáros és olvasó között. Az olvasói asztalok mindenütt egyszemélyesek: kevésbé mély, de kissé szélesebb asztal felület számunkra sokkal célszerűbbnek tűnnek.

A nagy terek belső tagolása, elrendezése, betelepítése az ilyen típusú modern könyvtár gazdáinak kreatív, de nem könnyű feladata. A flexibilis épület adottságai mellett számos tényező figyelembevételével a könyvtárosnak kell megoldania itt azt, amit a hagyományos tervezés esetében az építész döntött el — sok

esetben véglegesen rosszul. A használat szempontjait latolgató könyvtáros látogató talán a földszinti részeket érzi legkevésbé jól megoldottnak a jelenlegi elrendezésben. Igaz ugyan, hogy piktogramokkal, átgondolt eligazító feliratokkal úgy szerelték fel a helyiségeket, hogy az olvasó mindig feleletet kap a „mi hol?”, „mi merre?” kérdésekre, az utcai szint tere mégis bonyolultnak, kissé labirintusszerűnek látszik. A hosszan, öbölszerűen benyúló ruhatár mintegy eltakarja a Közraktár utca felé eső szabadpolcos kölcsonzót, a tájékoztatási pont meg a katalógusok mögé, nem jól belátható helyre került, s egyelőre nyugtalanító, hogy a még kihasználatlan „konzultációs övezet” üresen napfényes, míg a katalógusok és a kölcsonzópult mellett állandóan mesterséges fényben, neonvilágításnál kell dolgozni. Kellő tapasztalat, a negatívumok szorítása bizonyára e tér átszerkesztésére ösztönzi majd a könyvtárosokat.

Az első emeleten a hallgatói stúdióknak, tantárgyaknak, szakoknak megfelelően helyezték a térbe a szabadpolcos állományt. Ezek az állványok részekre tagolják, illetve a jelenlegi formában — az utcai front felé — le is zárják a nagy teret. Működés közben szakmai ítélőképességgel, az olvasói igények iránti nagy fogékonysággal számos problémára kell majd megoldást találni: hogyan lehet a nagy téregyüttes harmóniáját megőrizni, és mégis lehetőséget teremteni az intimebb hatást keltő olvasói „kisterek” polcokkal történő betelepítésére. Az állományrészek folyamatos és logikus térbeli elrendezése hogyan egyeztethető össze az esztétikai és a pszichológiai igényekkel? Mivel a szabadpolcos állomány feltöltése a zárt raktárból folyamatosan történik, tartós igénybevétele, mozgása milyen használói tapasztalatokról ad jelzést? Külön megoldandó kérdés a könyvek és a folyóiratok (a kurrens számoknak és a legutolsó 10—15 év bekötött köteteknek) egymáshoz viszonyított elhelyezése.

A második emeleti olvasói szint, ahol 760 kurrens, nagyrésztben külföldi szakfolyóirat (jegyezzük meg: az I. emeleti kínálattal együtt több mint 1000-féle periodikum friss számait kínálja a könyvtár!) és a kutatói igényekhez igazított kézikönyvtár van az állványokon, már ebben az elrendezésben is harmonikusnak, kiértelmtnek látszik. Ez a tér egyszerre szellős, világos, mégis komoly és kellő módon áttekinthető. A könyvtár vezetősége a jövőben egészen elkülöníthető kutatóhelyek (carrelek) telepítését is tervezi itt.

Mivel az olvasó az ellenőrzési ponton áthaladva szabadon közlekedhet a különböző célzatú terek és szintek között, a könyvtár felszerelése igyekeznek munkáját, igényeit sokoldalúan szolgálni. A büfé mellett lesz a dohányzó; felszerelték az olvasók számára nyilvános telefon is. A felszerelés azonban még nem teljes: a korszerű szolgáltatási rendszer fontos láncszeme a könnyen, megkötöttségek nélkül használható *gyorsmásoló* még hiányzik. Bosszúságot okoz a könyvtárosoknak a könyvszállító liftek konstrukciója, mivel nem mindegyik szintről oldható meg egyformán a felvonók vezérlése-hívása, küldése. Akad gond a hangosan csapódó ajtókkal is, de az épület klimatizáló berendezései az eddigi tapasztalatok szerint jól és — ami fontos! — zajtalanul működnek. A légkondicionálás miatt az ablakok nem nyithatók, az egyes szintek közötti mikroklimatikus eltérések azonban huzatosá teszik a könyvszállító felvonók járatait.

Nem volna teljes a kép a szolgálati helyiségek, a könyvtárosi munkahelyek említése nélkül. Az olvasószolgálat munkatársai a földszinten a nyilvános térbe állított asztaloknál dolgoznak, az első emeleti teremből azonban a tájékoztató szolgálat személyzete számára elkülöníthető munkaszobákat is kialakítottak. Bár a látogató a Zsil utcai szárny munkaszobáiról a kellemes benyomást keltő Téka-bútorzaton kívül csak igen „átlagoló” képet nyert, úgy véljük: világos, viszonylag tágas helyiségekben kaptak helyet az új könyvtár dolgozói. Az igazgatói iroda mellett képezték ki azt a könyvtári tanácsstermet is, amelyben — a zárt raktárakban is különleges védettséggű — archív állomány legszebb darabjait állították ki.

Új adottságok — bővülő funkciók

A Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetem Központi Könyvtárának új épülete tágas, jól szervezett tereivel, sokrétű szolgáltatást nyújtó övezeteivel, az állomány szabadpolcon kínáltra kerülő részének nagyarányú megnövekedésével, a flexibilitás adta lehetőségeivel a magas színvonalú és igényes szolgálat kereteit teremtette meg. Többet jelent ez, mint egyetlen egyetem néhány ezer hallgatójának ügyét, hiszen az intézmény rendszeres látogatóinak tekintélyes hányada külső szakember. A könyvtár nyilvános, országos nagykönyvtár, a magyar könyvtári rendszer egyik

fontos pillére. Működési feltételeinek gyökeres megváltozása nemcsak az egyetem tanárai és hallgatói számára teszi lehetővé a könyvtár egyidejű, tömeges használatát (a lehetséges olvasók egyötödét tudják egyszerre leültetni), hanem módot ad a „külső” szakembereknek is arra, hogy az intézményt olvasóként igénybe vegyék.

Ismert jelenség, hogy egy megfelelően tervezett épületbe való beköltözés milyen mély fordulatot képes hozni egy könyvtár életében. A hagyományos, szűkös környezetben kialakult rutinokat, szakmai reflexeket is át kell alakítani, a korábbi kényszerűségek miatt háttérbe szorított funkciók szintén teret nyernek, s mintegy új korszak kezdődhet az intézmény életében. A központi könyvtár személyzetének létszáma az új épület támasztotta működtetési követelmények miatt jelentősen megnőtt, a könyvtár vezetőségének igen fontos feladata a több mint száz főre szaporodott létszám, egy új típusú nagykönyvtári gárda olajozott munkájának kialakítása. A bő raktári helyek módot adnak arra, hogy a könyvtár hálózati központi szerepkörét is az új lehetőségek fényében fogalmazzák újra, s az intézmény nagyobb aktivitással láthassa el a közgazdaságtudományi szakterületi együttműködési körben betöltött központi szerepből adódó feladatokat. Mindez olyan távlatokat jelez, melyek messze túlmutatnak az építészetileg közvetlenül is megragadható új tér adta lehetőségeken, s olyan kevésbé „látható” dolgokban is fejlődést ígér, mint a hazai közgazdász társadalom szakirodalmi információs ellátása. Úgy véljük, hogy az összességében mintegy 140 millió forint értékű beruházás után most már a működtetés mindennapjai számára is meg lehet teremteni azokat az anyagi feltételeket, amelyek e — hazánkban és nemzetközileg is a figyelem előterében álló — tudomány szolgálatához szükségesek.

Mindez azonban már az ünnepélyes épületavatást követő évek köznapi felé mutat... Egyelőre valóban az a legidőszerűbb feladat az MKKE új könyvtárában, aminek nyomait lépten nyomon lehet tapasztalni: érzékenyen figyelni a használók igényeit, visszajelzéseit, s a könyvtár működését, élettevékenységeit minél inkább hozzácsiszolni az olvasók várakozásaihoz. Amelyek az új épület új kínálatainak hatására maguk is átalakulhatnak.

Fogarassy Miklós

A falu- és városbibliográfiák szerkesztésének módszertani kérdései II.

A *bibliográfiai leírás* ugyanazok a szabványok a mérvadók, mint amelyek a többi általános vagy szakbibliográfiára. Manapság gyakran felmerül a kérdés: a régi vagy az új szabványok alapján dolgozzuk-e fel az anyagot. Szerintünk amíg az ISBD-n (azaz a nemzetközi szabványos bibliográfiai leírás) alapuló MSZ 3424 (*Könyvtáros*, 1978. 4. sz.) új szabványcsalád nem teljes, amíg hiányoznak az alkalmazási szabványok, s amíg az új szabványok alkalmazásában a könyvtárak (kiadók) nem lépnek túl az általános nemzeti bibliográfián és néhány publikált központi katalóguson, addig nyugodtan lehet dolgozni a régi szabványok alapján. A lényeg az, hogy a leírások lehetőleg *autopszián (kézbevétele) alapulók, egységesek, pontosak, részletesek, analitikusak legyenek*. A részletesség különösen a következő adatok közlésében mutatkozik meg: álnevek, névjelek feloldása, a kiadó híján vagy mellett a nyomda feltüntetése, az ábrák, fényképek, térképek, táblázatok, bibliográfiák számának, meglétének külön közlése.

Az *analitikus leírás* specifikus ismérve a helyismereti bibliográfiának, mivel az anyag túlnyomó része könyvrészlet, tanulmány, cikk. A szakkutatók, sőt a könyvtáros bibliográfusok is e ponton követik el a legtöbb hibát az analitikus leírás formai szabályainak ismerete híján. Az önálló kiadványként leírt évkönyvcikkek, különnyomatok többnyire visszakereshetetlenek. Ez utóbbiakat célszerűbb eredeti megjelenési formájukban analitikusan leírni, s csak kiegészítőleg, a megjegyzésben jelezni a „Klny. is” tényét, hiszen különnyomat formájában nem minden könyvtárban és katalógusban található meg.

A *recenziókat* az ismertetett mű leírása alatt, mintegy megjegyzésként írjuk le: önálló tétel-szám nélkül vagy tétel számmal, de tipográfiai-lag elkülönítve. (Ez utóbbi eljárás a mutatózás szempontjából szerencsésebb a tétel szám „perézésénél” — például 125/a — is.)

Régi gyakorlat a kézbe nem került műveket a látottaktól megkülönböztetni valamilyen módon, például csillaggal. Ma az önálló műveknél a lelőhelyközlés és (vagy) az annotáció hiányával jelzik ezt a körülményt. Ilyenkor a lelőhely helyén a leírás forrását kell megadni. A folyóiratcikkek leírásánál a periodikum lelőhelyét nem a bibliográfiai tételben, hanem a forrás- vagy rövidítésjegyzékben ajánlatos közölni.

Az *ismertetésnek* az anyag természetéhez, jelentőségéhez, hozzáférhetőségéhez igazodó változatos formája nélkülözhetetlen része az információelemek analitikus feltárására és visszakereshetőségére törekvő tudományos bibliográfiának. Nem követelmény az *informatív annotáció* vagy referátum kerék, egész mondatokkal fogalmazó formája. Kivételesen fontos, nehezen hozzáférhető, régi és ritka művekből *idézni* is lehet (különösen ha csak egy rövid bekezdés foglalkozik a településsel), de általában kívánatosabb a címet kiegészítő, a mű tárgyát, időhatárait (tárgyidejét), a fontosabb hely-, intézmény- és személyneveket felsorolni a leírást követő megjegyzésben, akár tárgyszószzerűen is. Ez nagymértékben megkönnyíti a bibliográfus számára, hogy a tételt a legmegfelelőbb helyre sorolja, utalókkal és mutatókkal lássa el. Kritikai észrevételek is lehetnek az ismertetésben, ha azok megalapozottak. A mély feltárára törekedve a földrajzi és a személynevek túlzott mértékű felsorolása legalább olyan hiba, mint mellőzésük.

Ritkán az ismertetésnek a fejezet elején közölt *csoportos* formájával is találkozunk a tétel ismertetések mellett (vagy helyett). Ez azonos műfajú műveket tartalmazó fejezetek élén szerencsés, ahol általánosítani lehet a műfaj, kiadványtípus (például térkép, címtár, kéziratos anyag stb.) forrásértékét, általános típusjegyeit, hozzáférhetőségét stb. A tételben le nem írható levéltári anyagok (*fondok* stb.) ismertetésének szinte kizárólagos módszere ez.

A különféle kiadványtípusok leírásának, tömör annotálásának és idézésének gazdag példatárát találjuk a 7 kötetes *Budapest történetének bibliográfiájában*. A kéziratok és térképek leírására mintául vehetők az Országos Széchényi Könyvtár és más nagykönyvtárak publikált katalógusai, bibliográfiái, illetve a levéltárak térkép-katalógusai. A napilapok sajátos leírási problémáiról Péter László írt jó műhelytanulmányt *Újságcikkek címleírása* címen (*Könyvtáros*, 1970. 5. és 7. sz.)

Az anyag végső szerkezetének kialakítása a leginkább felelősségteljes és legnehezebb munkák egyike. A kiadvány műfaja, a felhasználók várható igényei, az anyag terjedelme, tematikai és műfaji csomópontjai stb. határozzák meg, de belejátszanak ebbe a hasonló előzmény-bibliográfiák jó vagy rossz példái, azok értelemszerű vagy gépészetes követése. Koronként is változnak a szerkezetre vonatkozó elképzelések. A falu- és városbibliográfiák úttörői a történetiséget, az időrendet tartották döntő keresési és elrendezési szempontnak. Ma is vannak hívei ennek a rendszernek, amelynek megvannak az előnyei kisebb terjedelmű régi (monografikus) anyag vagy egy szűkebb korszak irodalmának feltárásakor. Kétségtelen, hogy a helyi és a helyre vonatkozó irodalom történetét ez a rendszer mutathatja be a leghívebben. Tárgyi megközelítésre azonban csak részletes mutatóval használható.

Már a múlt század végén e műfajban is megtalálható a *betűrend* kultusza, ami később a *kiadványtípusok* (könyvek, sajtó, cikkek) csoportjain belül érvényesült. Ez a rendszer járt-szott főszerepet a két háború közti bibliográfiákban, sőt szinte a 40-es évek végéig. Ma is találunk rá példát kis terjedelmű rejtett bibliográfiákban, ajánló bibliográfiákban. E rendszerezés hívei a személyi megközelítésre mint legfőbb keresési szempontra esküdtek. Mások pedig egyszerűsége miatt, vagy épp módszertani iskolázatlanságuk következtében alkalmazták. Természetesen ez sem felel meg a tematikai és a topográfiai szempontoknak, s ma már hovatovább csak a mutatóba valónak érezzük a betűrendet.

Az utóbbi 30 évben a *tematikai—műfaji* megközelítés vált uralkodóvá a legtöbb bibliográfiai műfajban, köztük az általános és a tematikus helyismereti bibliográfiákban is. E rendszer alkalmazásának is megvannak azonban a hátrányai, problémái, nevezetesen a tartalmi és a formai—műfaji szempontok ütközése, keveredése (megoldása: a formai szem-

pontú fejezetek elkülönítése a tartalmiaktól, kiemelésük a bibliográfia elejére, vagy alárendelésük a tematikainak a második—harmadik rendezőelv szintjén). Hátrányos továbbá az összetett tárgyú művek többszöri besorolásának kényszere is (áthidalható az általános és az egyedi szakutalók bő alkalmazásával). A tematikus szerkezetű helyismereti bibliográfiának vannak sajátos gondjai is, közülük a legnagyobb a *szinkron* (egyidejű) és a *diakron* (történeti) anyag elkülönítésének nehézsége, hiszen egy történeti alapozású helyismereti bibliográfiában az általános műveken és a természettudományi anyagokon kívül minden más irodalom valamiképpen történeti.

Az utóbbi évtizedekben kialakult tematikus rendszerű helyismereti bibliográfiák felépítési elve ugyanis az általánostól a speciális felé, a természettől a társadalom felé, ezen belül az alaptól a felépítmény felé haladás. Egy mai átlagos helyismereti bibliográfia szerkezeti váza tehát így fest: I. *Általános rész*, II. *Természeti viszonyok*, III. *Gazdaság*, IV. *Társadalom, politika*, V. *Kultúra*. Hova kerül ebben a rendszerben a település- és az általános politikai történet? Ritkábban az általános részbe, többnyire a társadalom—politika részen belül alkot önálló bevezető fejezetet. Így azonban a gazdaságtörténet megelőzi az általános településtörténetet. A nehézséget némelyek úgy próbálták leküzdeni, hogy különálló történeti részt iktattak a természeti viszonyok és a gazdaság közé. A gyakorlatban azonban nehéz elkülöníteni az általános (politikai) történet és a szakágazatok (gazdaság, társadalom, művelődés) történetének anyagát. Emiatt nehezen illeszthetők be az egyes tételek a megfelelő helyre, vagy az átfedés a fejezetek között.

Szerintünk a probléma a kezdeti „sima” időrendiség magasabb szinten, a tárgyidőrendiség szintjén való megismétlésével oldható meg, mint például azt országos történeti bibliográfiáinkban és a Budapest szocialista fejlődését (1945—1959) bemutató 3 kötetes bibliográfiában láthatjuk. Kár, hogy még nem alkalmazták e módszert egy kisebb városról vagy faluról szóló bibliográfiában. Azt javasoljuk, hogy az általános és a természeti viszonyokat tárgyaló részekben kívül harmadikként csak egyetlen nagy társadalomtörténeti fejezet legyen, amelyben a település természetes korszakhatárain belül helyezkedik el a gazdaságtól a kultúráig terjedő irodalom. A szerkezeti séma tehát a következő: I. *Általános rész*, II. *Természet*, III. *Társadalom*. Ez utóbbi: 1. *Ál-*

talában, 2. Korszakonként: a) *Gazdaság*, b) *Társadalom—politika*, c) *Kultúra* (benne a népi kultúra, azaz a néprajz is). Itt viszont az összefüggő tárgyi anyag szóródik szét a különböző történeti korszakok között. Ezért kell átfogó és természetesen korszakokat választani. Még így is előfordul, hogy nem lesz minden korszaknak — különösen a 20. századot megelőzően — mindenféle tárgykörre vonatkozó anyaga.

A *kiadványtípusok* szerinti formai tagolás, fejezetekre bontás csak az általános részben és az illető dokumentumtípus tárgyának legmegfelelőbb fejezetekben indokolt (például a földrajzon belül lehet *térképek* alfejezet, a statisztikai adattárak viszont szétszandók a tárgyak szerinti legkülönbözőbb fejezetek között). Nagyszámú történeti dokumentum esetén az anyagot az országos történeti bibliográfiák példája nyomán szokás tagolni: korabeli elbeszélő forrásokra, iratkiadásokra és irodalomra. A helyi sajtót vagy az általános részbe, vagy a kultúrához, vagy a függelékbe szokás felvenni. Függelékbe kerülhet még a terjedelmesebb életrajzi lexikális anyag is — a nevek rendjében, valamint a levéltárak eredeti vagy mikrofilmes anyagának tételes vagy tematikus ismeretése.

Az *elemi rendezőelv* korábban *betűrendes* volt, újabban inkább *időrendi*, *tárgyidőrendi* vagy *logikai*, illetve e három kombinációja. A legszerencsésebb a megjelenési időrend, amely — az általunk javasolt változat esetén — az egyes tárgyidőszakokra és tárgykörökre vonatkozóan fejlődéstörténetében tárja fel az irodalmat. Ezt az elemi kiadástörténeti—tudománytörténeti rendet nem szabad megtörni logikai vagy egyéb rendezőelvvvel. A logikai azért nem jó, mert világos elkülönítés híján nehezen választható el a zömében időrendben tagolt anyagtól. Zavaró az elemi tárgyidőrendi fejezeteken belül további — alfejezetek nélküli — tárgyidőrend alkalmazása.

A *fejezetek hierarchiája és jelölésének technikája* a szisztematikusan bibliográfiákban a 60-as évek közepéig általában igen egyszerű volt. Többnyire 20—30 — római számos — *melérendelő* tematikus—műfaji fejezet követte egymást további bontás nélkül, s ezeken belül a szerzői betűrend érvényesült. Később a tematikai egységek integrálásával a fő részek és fejezetek mélységet, hierarchikus tagolást kaptak, amely már nem volt kifejezhető egy lineáris számsorral, ezért bevezették a *betű- és számkombinációs* fejezetelési technikát: A./I./

1./a. A nagy terjedelmű és még mélyebben tagolt (5—6 fokozatú) bibliográfiák áttekinthetősége már a *tizedes rendszerű* fejezetelést kívánta meg. Ez kiválóan szolgálja a hierarchikus rend áttekinthetőségét és ellenőrzését, mivel a logikai következetlenségeket erősen kimutatja.

A *mutatók feladata*, hogy elősegítsék az anyagnak a szerkezetet kiegészítő több szempontú visszakeresését. A szerkezet és a mutatók tehát dialektikus egységet alkotnak, amelyen belül a szerkezet a meghatározó. Ugyanilyen szoros összefüggés van a bibliográfiai leírás + annotálás és a mutatók között is, csak hogy itt az egység tartalmi: a mutató elvileg semmi olyan adatot nem tartalmazhat, ami a leírásban és az annotációban (referátumban) együttesen nem szerepel információelemként.

A mutatóknak alapfunkciójukon túl sajátos módszertani szerepük is van a munka folyamatában. Ha a mutatózást nem mechanikusan végzik, egyúttal a címleírás és az annotálás, sőt a szerkezet végső kontrolljára is felhasználható. Épp ezért különösen kollektív munkák esetében szükséges, hogy a szerkesztő végezze a mutatókészítés érdemi részét, s ne adja ki „technikai segéderőknek.”

A mutatóban feltárando *információelemek* kiterjedhetnek a *szerekre* (közreműködőkre), a *tárgyalt személyekre* (perszonália), a *címekre* (anonim művek, sajtó, szépirodalom), a *földrajzi és az intézménynevekre*, valamint a *művek tárgyára* (tematikájára, tárgyidejére), *műfajára*.

Megoszlik a válasz arra a kérdésre, hogy külön-külön mutatók kellenek-e inkább vagy az összes információelemet egyesítő *összesített mutató*. Régebben megelégedtek az összeállítók egy-két mutatóval, a 60-as évek közepétől 4—5 féltre szaporodott a mutatók száma, az utóbbi évtizedben pedig az összesített „mutatónagyáruházak” kezdenek elterjedni a „szegedi iskola” nyomán. Nézetünk szerint mindkét módszernek megvannak az előnyei és hátrányai. A külön-külön mutatók előnye, hogy a keresett információelemet gyorsan meg lehet találni, hátránya, hogy mindegyik mutató használatához a tartalomjegyzéken át vezet az út, s kombinációkra nem adnak módot. Az összesített mutató előnye: az összes információelemnek egy mechanikus információs rendszerben való, a tartalomjegyzéket mellőző gyors megközelítése, lehetőséget adva a kombinációkra is. Hátránya: az épp keresett információelemet nagyobb és heterogén tömegeből kell „kihalászni”.

Az összesített mutatónak egy újrafelfedezett változata a *kombinált mutató*, amelyikben legálább kétféle információelemet egyesítenek és kombinálnak. Helyismereti bibliográfiákban általában a tárgyi és a földrajzi elemeket kapcsolják össze egymással. (Ezt az eljárást már *Kőhalmi Béla* alkalmazta a *Városi Szemle* 1913-ban megjelent repertóriumában.)

A mutatókészítés módszertani részletkérdéseivel terjedelmi okokból sem tudunk itt foglalkozni. Ehhez tanulmányok egész sora, sőt monografikus feldolgozás kellene eredeti mű vagy külföldi átvétel formájában. Hazai szakirodalmunk alig érintette mélyebben ezt a kérdést; ami önálló irodalma van, az is könyvkiadói szerkesztési szabályzat (*Mutatók*. 1960. Akadémiai) vagy katalógusépítési segédlet (*Szilágyi Tibor: A tárgyszó és tárgyszókatalógus*. [Szemle.] 1968.) A gépi indexeléssel és a tezaszuskérdéssel foglalkozó kutatásoktól eltekintve alig történt valami a gazdag külföldi szakirodalom hazai felhasználása érdekében.

Nem tévedünk talán, ha azt mondjuk, hogy módszertani szempontból sokat segítene egy megye (város) helyismereti szaktezauruszának mintaszerű kidolgozása mind a tárgyszavazás, mind a szerkesztés—szerkezet problémáinak megoldásához.

A munkaszervezeti fejezetben felsorolt *kiegészítő részek* közül az *előszó* és a *bevezető* funkciója közismert, bár e két műfajt, illetve elnevezésüket gyakran összekeverik. Az előszó általában röviden foglalkozik a mű céljával, jelentőségével (gyakran a közreadó vagy külső személy megfogalmazásában), a bevezető már részletesen bevezet a tárgy problematikájába, tájékoztat a bibliográfia típusáról, gyűjtőköri elveiről, forrásairól, leírási, szerkesztési és mutatózási módszereiről. Elkészítése mindig az összeállító, szerkesztő dolga.

Publikált bibliográfiáinkban viszonylag ritkán találkozunk *kronológiai táblázattal*, amely pedig nemcsak a használatot igazítja el főbb vonalakban a település történetének csomópontjai, nevezetes eseményei, közigazgatási változásai és névváltozatai tekintetében, hanem a bibliográfia összeállítója számára is jó eszköz a különböző forrásokból származó s gyakran eltérő kronológiai adatok ellentmondásainak felfedezésére és feloldására. A bibliográfia anyagával való összhang növelése és a bővebb tájékoztatás érdekében utalni lehet az információ forrásának tételszámára. (Az önálló műfajra vonatkozóan lásd *Bényei Miklós Helyismereti*

eseménytárak című cikkét a *Könyvtáros* 1975. 12. és 1976. 1. számában.)

Ugyancsak ritkaságnak számít a bibliográfiai kiadványokban a *térkép*, *fénykép* és az egyéb *illusztrációs anyag*. Közülük a térképnek nem pusztán illusztratív, hanem sokkal inkább információs szerepe van: a bibliográfiában közölt topográfiai információkat, a fontosabb helyneveket (határneveket, városrész- és utca- neveket stb.) teszi áttekinthetővé, topográfiailag elhelyezhetővé, azonosíthatóvá. Egyben jó segédeszköz lehet a történetileg változó földrajzi nevek közötti összefüggés megteremtésére. A fényképeknek, képes levelezőlapoknak, rajzoknak inkább illusztratív és díszítő szerepük van, főleg az ajánló bibliográfiákban.

A *forrás- és lelőhelyjegyzék* jelentőségéről már szóltunk az anyaggyűjtés kapcsán. Fontos, hogy a bibliográfus minden tipikus feldolgozott forrást felsoroljon, amit ténylegesen átnézett, akár talált benne irodalmi adatot, akár nem. A terjedelem korlátozottsága miatt azonban igen tömör, gazdaságos leírásra kell törekednie. Alapelv: a források és a bibliográfia anyagát nem szabad összemosni. Ami a bibliográfiában található mint adatközlés, ne legyen benne a forrásjegyzékben mint bibliográfiai forrás, és viszont. Ez utóbbiak közül csak azok kerülhetnek bele a bibliográfia fő részébe, amelyek kifejezetten a településről szólnak. Ez egyben azt is jelenti, hogy a bennük közölt irodalmat feldolgozta az összeállító. Ellenkező esetben a feldolgozatlanúság tényét külön meg kell említeni a bevezetőben. A könnyebb áttekinthetőség végett ajánlatos a forrásokat típus szerint csoportosítani: bibliográfiák, könyvtári katalógusok, az átnézett periodikumok évfolyamai. (Ez utóbbiaknál célszerű egyben rövidítésüket és lelőhelyüket megadni.)

A *rövidítésjegyzék* is folyamatosan készül, akár csak a forrásjegyzék. A bibliográfiában alkalmazott minden rövidítés legyen benne. Ügyelni kell az alkalmazott rövidítések egyértelműségére, szabályos (a helyesírási szabályzat szerinti) és szabványos (például folyóiratcímek rövidítései) alkalmazására.

Végezetül nyomatékosan szeretnénk felhívni a figyelmet a kiadást előkészítő munkafolyamatok (lektoráltatás: szakmai, könyvészeti; átdolgozás, javítás; technikai szerkesztés; szerzői korrektúra) lelkiismeretes elvégzésére és elvégzésére. A kiadó és a szerző részéről e pontokon tanúsított nagyvonalúság, lazaság az egész munka tartalmi értékét, színvonalát alááshatja.

Kertész Gyula

A könyvtárosnak figyelnie kell a társadalmi közérzetre

Beszélgetés Csöke Annával,
a Szakszervezetek Pest megyei Tanácsának könyvtárvezetőjével

Csöke Anna ez év májusában ment nyugdíjba. De már előzőleg olvashattunk róla, amikor május elsejére kimagasló könyvtárosi munkájáért, a munkásművelődés segítéséért — a megyei szakmaközi könyvtárosok közül elsőként — SZOT-díjat kapott. A Népszava május 3-i száma közölte a Mátyás Istvánnak adott interjút, amelyet nem akarunk megismételni, de amelynek kénytelenek vagyunk néhány részletét újra feleleveníteni, tekintettel arra, hogy abban pályájának igen fontos mozzanatairól beszélt.

Elmondta például, hogy nyolcgyermekes parasztcsaládban született Etesen, Nógrád megyében, s testvérei közül négyen tanulnak felsőbb iskolában, de úgy, hogy a már állásban levő idősebbek fizették ki a kisebbek iskoláztatási költségeit. Így vésődött mélyen a lelkébe, hogy neki jól kell dolgoznia és tanulnia, mert azokat képviseli, akiknek köréből jött. Pályája végén kijelenthette, hogy ezt nem is felejtette el soha...

1948-ban — bár mehetett volna Balassagyarmatra is — egy újonnan induló pusztai iskolában lett tanítónő. Élete legszebb korszakának nevezi a pedagógusként pusztán töltött néhány évet, de ebbe a lobogó fiatalság lelkesedését is bele kell számítani. Mikor például délutánonként énekórárt tartott a gyerekek mellé beültek a felnőttek is.

Az ötvenes évek elején a járási oktatási osztályra került, majd 1953-ban kinevezték a Balassagyarmati Városi Könyvtár könyvtárosává. A könyvtár később járási könyvtár lett. A szélesebb könyvtáros-közvélemény az 1954—56-os években ismerkedett meg Csöke Annával, olyan összejöveteleken, tanácskozáson, amelyeken szenvedélyes vitákban tárgyalták meg a könyvtárügy és az irodalomnépszerűsítés időszerű tennivalóit — még a szünetekben és az esti baráti csoportokban is.

— *Hogyan kerültél Nógrádból a Pest megyei SZMT Könyvtárhoz?*

— Nem is tudom pontosan, hogy milyen úton. Az SZMT-könyvtárak szervezése idején felajánlották nekem e munkakör betöltését. Akkoriban, az ötvenes—hatvanas évtized fordulóján folyt a szakszervezeti könyvtárak modern hálózatba való szervezése. Első és egy ideig egyetlen könyvtárosa lehettem a Pest megyei szakszervezeti hálózati központnak, tehát csupán a magam munkájáért kellett felelnem. A hazulról való elszakadást megkönnyítette a kezdésnek, az újnak izgalma. A munkakörnyezet különben sem volt idegen számomra,

hiszen apám fiatal korában bányász is volt. Így vállaltam a feladatot.

— *És milyen tapasztalatokat szerezte az új környezetben?*

— Nagyon kedvezőeket. A munkásmozgalm fontos intézménynek tekinti a könyvtárt. A veteránok is sorra azt írják emlékezéseikben: „Megalakítottuk a szakszervezetet, és megindítottuk a könyvtárt.” A szocialista országok szakszervezetei között — a Szovjetunió után — a magyar szakszervezetek áldoznak a legtöbbet a könyvtárakra. Ezek a könyvtárak a hatvanas években, a modern könyvtárhálózatok szervezésével új fejlődésnek indultak.

Közvetlen főnökeim pedig támogatták munkámat és hagytak dolgozni. Jó volt tehát a könyvtári munka légköre. A szakszervezeti könyvtárosok munkája természetesebb, emberibb, a bürokráciától mentesebb, mint az államiaké. Az idő nagy része munkával telhetett el, nem jelentésekkel és értekezletekkel. A mozgalomban egy munkáslevélre 24 órán belül válaszolni kell, a könyvtárhoz érkező kéréseket, igényeket szintén igyekeztünk 24 órán belül teljesíteni. Ezt megkönnyítette nálunk, hogy az indulás után hamarosan új munkatársat is kaptam dr. Szabó Ernőné személyében, aki maga a megtestesült köteleességtudás.

— *Hogyan fogtál a munkához az üzemekben, munkahelyeken?*

— Ahol már voltak könyvtárosok, ott erősíteni igyekeztem könyvtárosi tudatukat, azt, hogy a szakszervezeti könyvtárnak feladatai vannak, és ők felelősek ezekért. Arra törekedtem, hogy találják meg a megfelelő módszereket az olvasók és az üzemi vezetők megnyerésére. Mert nem a rendeletek és a határozatok a legfontosabbak. Jó, ha ilyenek is vannak, de az az első, hogy a könyvtáros emberközelséget tudjon teremteni munkálkodásához, megtalálja azokat az embereket, akikre építhet. A könyvtáros a munkahelyén fontos ügyek gondozója, s önzetlen tevékenysége közben egyénisége kiteljesedését is megtalálhatja.

— *Sikerült új könyvtárosokat is felkutatnod?*

— A különféle munkahelyeken sok tehetséges ember dolgozik. Néha környezetük ismeri is hajlamaikat. Érdeklődtem, hogy van-e olyan ember, aki különösen szeret olvasni, aki szereti a verseket, akinek — akár iskolázottság nélkül is — érettséginek megfelelő szintű műveltsége van. Bejött például a központi könyvtárba Ceglédről, az Élelmiszer Kiskereskedelmi Vállalattól *Maczelka Tibor*. Mondtam neki, hogy válogasson a polcokról olyan könyveket, amelyekkel szívesen indítaná el könyvtárát. Ő a tízezer kötet közül olyan 300 kötetes alapkönyvtárt válogatott ki, hogy bármelyik, régi gyakorlattal rendelkező könyvtári szakembernek is dicséretére vált volna. Már akkor tudtam, hogy kitűnő könyvtáros lesz belőle. *Petővári Gyula* technikus Vácott, a Híradástechnikai Anyagok Gyárában. Ő a velencei kulturális tanfolyamon kapott indítékot a könyvtárossághoz. Később országos hírű író-olvasó találkozók mesterei szervezője lett. Ők ketten szerepeltek a könyvtári szaksajtóban is: írtak róluk, de cikkek, tudósítások szerzőjeként szintén olvashattuk a nevüket. *Hoffer Károlyné* admi-

nisztrátor volt Solymáron, a Pest megyei Műipari Vállalatnál. Munkahelyén említették róla, hogy szereti a könyveket, különösen a verseket. A könyvtároságban végül élethivatást talált. Minden könyvét úgy ismeri, hogy mindjárt az olvasókat is megtalálja hozzájuk. Vácott, az Egyesült Izzó gyárában *Szegletes Józsefné*, három műszakban dolgozó többgyermekes anya nyerte a szellemi vetélkedőt. Honnan volt annyi energiája, hogy ilyen körülmények között is művelődjék? Az ezekhez hasonló lelkes emberek maradnak hosszú ideig könyvtárosok, nem azok, akikre ráerőltetik a funkciót, vagy akik ugródeszkának tekintik ezt a beosztást valamilyen későbbi, kényelmesebb munkakörhöz. *A könyvtárosnak bizony nagyon nyitottsággal kell figyelnie a társadalmi közérzetre, a munkahely emberi és termelési feladataira, körülményeire.*

— *Milyen volt a fejlődés működésed 23 éve alatt a Pest megyei szakszervezeti könyvtárakban?*

— Egy könyvtárossal induló központi könyvtárunkból sok könyvtárost foglalkoztató nagy könyvtár lett. Cegléden és Vácott megszerveztük a körzeti könyvtárát. A megye területén 206 helyen működik szakszervezeti könyvtár, ebből 72-nek van önálló helyisége. Állományunk 470 ezer kötet, egy dolgozóra 5,2 könyv jut. Évi könyvbeszerzési keretünk az országban a harmadik a szakmaközi könyvtárak között, 12,8 forint jut belőle egy dolgozóra. A letéti könyvtárakba 1981-ben 12 710 kötetet adtunk ki, és 7662 kötetet vettünk vissza tőlük, a cserék, utánpótlások tehát jól működtek. Százhalombattán mi látjuk el a városi könyvtári feladatokat is. Könyvtárainkban 25 főhivatású, 14 részfoglalkozású, 75 óradíjas és 159 társadalmi munkás könyvtáros dolgozik. Minden harmadik dolgozó olvasó a megye szakszervezeti könyvtáraiban. 1981-ben 463 ezer könyvet kölcsönöztünk, 64 rendezvényt szerveztünk.

Legkiválóbb könyvtáraink között említhetjük a Csepel Autógyár szigetszentmiklósi könyvtárát, ahol 4283 olvasót lát el 5 főhivatású könyvtáros. Itt igen sok a rendszeres olvasó, évente 84 ezer kötet feletti forgalmuk van. A Nagykőrösi Konzervgyárban 1815 olvasót lát el 3 könyvtáros, az olvasók aránya 54,7 százalék, kölcsönzési forgalmuk 40 ezer kötet feletti. A megye textiles üzemeiben 47 százalék az olvasók aránya, pedig ezekben a dolgozók többsége nő és több műszakos bejáró. Kiemelkedő még a Híradástechnikai Anyagok Gyára-

nak váci, az Egyesült Izzónak ugyancsak váci és a Dunai Kőolajipari Vállalat százhalombattai üzemének könyvtára. Az olvasók több mint 50 százaléka fizikai dolgozó; a munkások a megyében elsősorban a szakszervezeti könyvtárakat veszik igénybe, s ezek a munkások általában nem olvasnak alacsonyabb arányban és színvonalon, mint az értelmiségiek és alkalmazottak. Hát ennyit a számokkal kifejezhető eredményekről.

— *Közismert tény, hogy Pest megye közművelődési könyvtárainak nagyon nehéz volt a helyzetük. Általában, de különösen a Budapest környéki településgyűrűben olyan gyorsan nőtt a lakosság száma, hogy sohasem tudták a könyvtárak működési körülményeit a szükséges szintre emelni. Az utóbbi évtizedben azonban a tanácsai könyvtárak fejlesztése érdekében is nagy erőfeszítéseket tettek a megyében. Sikerült együttműködést teremteni a két nagy közművelődési könyvtárhálózat között?*

— Először azt említeném, hogy Budapest közelségének voltak kedvező hatásai is. A fővárosból kaptuk a könyvtárak rendezvényeinek legkitűnőbb előadóit és általában a könyvtári munka fontosságának legjobb szószólóit. Az egyik szb-titkári tanfolyamon például rendkívül hatásos előadást sikerült rendezni az irodalom szerepéről.

Én magam nem kerestem a különbséget a két hálózat között, nem tudom mereven kettéválasztani a könyvtárügyet tanácsira és szakszervezetre. Számomra csupán egységes magyar szocialista könyvtárügy van, melynek feladatait együtt kell látni és megoldani. Nem lehetünk ellenfelek. Az olvasók ellátásának közös asztalán nem huzigálhatjuk egymás elől a terítőt, hogy valamelyikünknek nagyobb rész jusson. Az esetleges rivalizálás mindjárt pazarlásba megy át, mert feleslegesen párhuzamos ellátást hoz. Általában megtaláltuk a lehetőséget annak, hogy a két hálózatban számba vegyük a rendelkezésre álló erőforrásokat, és igyekezzünk azokat a közös célok érdekében, egymást támogatva felhasználni. Néha voltak kisebb problémáink amiatt, hogy helyi terveinket nem mindig egyeztetettük előre... De az együttműködés kialakult, s ezt tovább lehet fejleszteni.

— *Kiktől kaptad munkádhoz a legeredményesebb szakmai segítséget?*

— Az Országos Széchényi Könyvtár, Könyvtártudományi és Módszertani Központtól. Mindig biztos támpontom volt a KMK, minden szakkérdéssel bátran fordul-

hattam hozzá, sohasem maradt el a segítség. Nemcsak a tanácsai, hanem a szakszervezeti könyvtárhálózaton is rajta tartotta a szemét, az oktatáson kívül más, új problémák megoldásában is számíthattam munkatársaira, én személy szerint elsősorban *Bereczky Lászlónéra* és *Gerő Zsoltnéra*. Fáradtságot nem ismerve siettek segítségünkre.

— *Több évtizedes pályafutásod vége felé milyen fontos tanulságok alakultak ki benned a könyvtárak munkájával kapcsolatban?*

— A könyvtárosság szolgálat, ez számomra alaptörvény. A könyvtár nem csupán öregek, vagy unatkozók hobbitját kielégítő intézmény — bár részben az is —, hanem a munkásművelődés egyik központja. Nem lehetünk elégedettek azzal, amit általában az értelmiség tesz a könyvtárakért. A műszaki, de az agrárértelmiségtől is többet vártam, többet hozhatott volna az iskolázottság is. Ebből a tanulságból az következik, hogy elsősorban az iskolai és a felsőoktatási könyvtárak munkáját kell megerősítenünk. Mert társadalmunkban nem tudatosodott eléggé, hogy milyen hasznos intézmény a könyvtár. Sokszor hiába tesz meg mindent a könyvtáros, nincs eléggé a közönség elé tárva, hogy mit kaphat a könyvtártól. A telefonkönyv első oldalán sincs ott például, hogy a lakosság információkért a könyvtárhoz fordulhat...

— *Ez a korszerű szerep természetesen azt is feltételezi, hogy a könyvtáros nem csupán tisztviselő. Néha félek attól, hogy a könyvtárosság csupán szakma, állás lesz, elhalványodik benne a hivatástudat. Sokszor a közművelődési könyvtár szerepét még szakképzett könyvtárosoknak is magyarázni kell.*

— A szakszervezeti könyvtárügyben még ma is minden befektetés olvasót hoz, s ez mérhető is. De ugyanígy van ez az állami közművelődési könyvtáraknál is. Ahol megteremtik a feltételeket, ott az emberek olvasnak. A jó könyvkinálat és a hozzáértő, munkáját szerető könyvtáros mellett az egyik legfontosabb feltétel a könyvtár elérhetősége, munkásokhoz való közelsége. Az például, hogy a nyitvatartás igazodjék a dolgozók igényeihez. Sok múlik ezen. Nem helyes törekvés az sem, ami mostanában némely helyen divatozik, hogy a könyvtárat alárendelik a művelődési otthon igazgatójának. Így azokon a fórumokon, ahol a könyvtár ellátottságáról döntenek, nem a könyvtáros képviseli az intézményt, hanem olyan valaki, aki nem ért úgy a könyvtári munkához, hogy hathatósan érvelhessen igényei mellett.

— *Hogy fogadtad a szép kitüntetést, az idei SZOT-díjat?*

— Nagy meglepetéssel és rendkívüli örömmel. Még most is szinte hihetetlennek tűnik, hiszen én csak a kötelességemet teljesítettem. Meglepetés volt tehát, hogy tevékenységemre felfigyeltek. Nem ezért csináltam, de jólesett. A visszatekintésben elmondhatom: boldog, megelégedett ember vagyok, szerettem a munkámat. Elmondhatom a paraszti bölcsességet: Házat építettem — könyvtárakat; gyermekeket neveltem — fiatal embereket indítottam el a

pályán; fát ültettem — remélem, diófát...

— *Hogy telnek első nyugdíjas heteid?*

— Gyorsan, kevesebb szabad időm van, mint számítottam. Most többet akarok foglalkozni 12 éves fiam nevelésével, az ő érdekében is javítgatnom kell egészségemet. Aztán az olvasás terén is van behozni valóm, sok könyvvel vagyok hátralékban.

— *Jó egészséget, kiegyensúlyozott kedélyt kívánunk ehhez a programhoz a könyvtáros kollégák nevében is.*

Páldy Róbert

Visszhang

Egy szakszervezeti könyvtár a hátrányos helyzetűekért

A *Könyvtáros* 1983. évi 4. számában *Pallós László*, a szolnoki Versegly Ferenc Megyei Könyvtár munkatársa írt a hátrányos helyzetűek könyvtári ellátásáról. A Martfűn élő hátrányos helyzetűek könyvtári ellátását mi, a Tisza Cipőgyár Művelődési Központjában működő szakszervezeti könyvtár dolgozói is feladatunknak érezzük.

Ellátásuk feltételeit 1983 január elejére tudtuk megteremteni. Az előző év végén a Tisza Cipőgyár vállalati szakszervezeti bizottsága és a martfűi nagyközségi tanács segítségével felmérést végeztünk azok között, akik betegségük vagy idős koruk miatt nem tudnak otthonukból kimozdulni. A megkérdezettek kivétel nélkül nagy örömmel és szeretettel fogadták a könyvtárost, még azok is, akik végül nem kérték a szolgáltatást.

Az új ellátási formáról a *Tisza Cipő* című üzemi újságban és intézményünk műsorfüzetében is hírt adtunk. A szolgáltatást igénylők között akadt olyan, aki egy bizonyos szerző műveit kérte, mások az őket érdeklő témákat jelölték meg, megint mások rábízták a könyvtárosra, hogy ajánljon valamit.

Am nemcsak olvasnivalót viszünk a rászorulóknak, hanem — és ez legalább olyan fontos — emberi szót is. A látogatások során az olvasmány-élményeken kívül sok mindenről beszélgetünk a felkeresett emberekkel. Átlag havonta egyszer látogatjuk meg az olvasókat (van, akit

saját kérésére ritkábban), nem mindig azonos napon. Ez ugyanis egy négyszemélyes könyvtárban nehezen lenne megoldható a különféle, előre nem látható okok — betegségek, rendezvények — miatt. Tapasztalatunk szerint ez nem érinti hátrányosan sem az olvasót, sem a könyvtárost, mert a szolgáltatásban részesülők — éppen állapotuk miatt — általában otthon tartózkodnak.

Intézményünknek nincsen gépkocsija. 6000 lakosú és körülbelül 4 kilométer hosszú községünkben egy speciális kézikocsival bonyolítjuk le a kölcsönzést. Egy-egy útra körülbelül 80—120 kötetet tudunk magunkkal vinni. Ezt az állományt olvasóink izlésének ismeretében állandóan frissítjük, gyakran a beérkező legújabb könyvekkel is. A kölcsönzések nyilvántartása azonos a könyvtárban használt eljárással. A szolgáltatás bevezetése óta fél év telt el, s ezalatt 10 állandó olvasónknak 192 kötetet könyvet kölcsönöztünk. Lemorzsolódás egy esetben történt, betegség miatt. A szolgáltatás teljesebbé tétele érdekében az öregek napközi otthonában is létrehoztunk egy kétszáz kötetes letéti könyvtárat. A házi ellátásban részesülők körét a jövőben szélesíteni kívánjuk, felhasználva a *Könyvtáros* említett cikkében ismertett módszereket is.

Holló Jánosné

A Tisza Cipőgyár szakszervezeti könyvtárának munkatársa

Az iskolai könyvtárak helyzete és fejlesztési lehetőségei

A művelődésügyi kormányzat által az iskolai könyvtárakról 1976 óta kiadott jogszabályok, irányelvek, valamint a IV. országos könyvtárügyi konferencia és az 1981 októberében Tátán rendezett iskolai könyvtári tanácskozás ajánlásai egybehangzóan leszögezték, hogy az oktatás új követelményei és fokozódó igényei miatt a jelen, illetve a jövő iskolai könyvtári modelljét, valamint funkcióit lényegesen árnyaltabban lehet és kell is megfogalmazni, mint ahogy azt az 1971-ben közreadott *Irányelvek a 18 éven aluli ifjúság könyvtári ellátásának javítására* című dokumentum (Könyvtáros, 1972/2. sz.) tette.

Abból az alapelvből kell kiindulni, hogy hatékony pedagógiai tevékenység ma már elképzelhetetlen jól felszerelt iskolai könyvtárak nélkül. Olyan korszerű iskolai könyvtári szolgálat kifejlesztésére van szükség minden alap- és középfokú oktatási és nevelési intézményben, amely az *iskola oktató-nevelő tevékenységének szerves része, szellemi bázisa, s a szakszerűen feltárt gyűjteményre épülő szolgáltatásaival rendelkezésre tudja bocsátani a tanításhoz szükséges ismerethordozókat és információkat*; központi szerepet tölt be az oktatási intézmény olvasás- és könyvtárpedagógiai tevékenységében; sajátos eszközeivel megalapozza a tanulók könyvtárhasználóvá nevelését; elősegíti az olvasás szokássá válását, és hozzájárul a pedagógusok szakirodalmi és információs igényeinek kielégítéséhez.

E feladatoknak akkor tudnak az iskolai könyvtárak megfelelni, ha — egyebek között — kibővítik gyűjtőkörüket és szolgáltatásaik körét. A hagyományos nyomtatott dokumentumok (könyv, folyóirat stb.) gyűjtésén és szolgáltatásán kívül az iskolai könyvtáraknak fokozatosan el kell vállalniuk az intézményekben mind nagyobb számban bekerülő hangosképes dokumentumok megőrzési, szolgáltatási feladatait is. Mivel az új ismerethordozók ha-

tékony és a hagyományos dokumentumokéval összehangolt pedagógiai felhasználása csupán egységes, szervezett gyűjteményben lehetséges, a *korszerű iskolai könyvtár* — az 1971-est felváltó, készülő új irányelvek megfogalmazása szerint — „gyűjteményére épülő, sokoldalú szolgáltatásaival az adott oktatási intézmény információs bázisaként, forrásközpontjaként működik”. Az iskolai könyvtáraknak következőképpen fokozatosan fel kell készülniük a mind sokrétűbbé váló, illetve a megnövekedett szolgáltatási feladatok ellátására. A meglehetősen szegényes — sokszor csak a kölcsönzésre szorítózkodó — szolgáltatások helyett az állomány prézens használatának sokféle lehetőségét, színvonalas olvasó-, tájékoztató és kölcsönző szolgálatot kell nyújtaniuk. Ezek a könyvtár- és olvasáspedagógiai tevékenység változatos formáival (könyvtárbemutató, könyvtárhasználati foglalkozások, könyvtári tanórák előkészítése és segítése, könyvtári szakkör stb.) együtt alkotják az iskola könyvtári szolgálatát: Az iskolai könyvtáraknak tehát egyrészt az iskola szerves részeként sajátos tantárgyközi pedagógiai tevékenységet kell kifejteniük, másrészt meg kell felelniük a mindenkor érvényes könyvtári szakmai követelményeknek is. Az iskolai könyvtári szolgálatnak ez a kibővített értelmezése eddig főként egyéni kísérletek, kezdeményezések formájában öltött testet, napjainkban azonban általános, tehát minden oktatási intézményben *megvalósítandó követelménnyé* vált. Ahhoz, hogy az iskolai könyvtárak meg tudjanak felelni a vázolt feladatoknak, fokozatosan meg kell teremteni működőképességük személyi, tárgyi és szervezeti alapfeltételeit, illetve a meglévőket tovább kell javítani. A valós tervezéshez, fejlesztéshez azonban nem elegendő a funkciók és az ezeknek megfelelő modell meghatározása, gondosan figyelembe kell venni az 1971-es irányelveket követő évtizedben kialakult helyzetet,

a fejlesztés jól bevált formáit, eszközeit és irányait.

A könyvtári ellátás színvonala iskolatípusonként, megyénként, illetve településtípusonként nagy eltéréseket mutat. Ennek egyik legfőbb oka a *központi szabályozók* hiányában kereshető: az 1971-es irányelvek az állomány méretezésén túlmenően nem szabályozták a könyvbeszerzési keretek nagyságát (annak ellenére, hogy szinte valamennyi szocialista országban szigorú gyarapítási normát szabtak mind a beszerzésre fordított összeget, mind a kötetek számát illetően). A mai napig nem rendeződött megnyugtatóan az iskolai könyvtárosok státusa sem. A szolgáltatóképeség e két alapfeltétele így szükségképpen az iskolai könyvtár megítélésének függvényévé, tehát lényegében a kedvező vagy kedvezőtlen szemlélet kérdésévé, esetlegessé vált.

A középfokú oktatási intézmények könyvtári ellátása

A szabályozók hiánya legkevésbé a középiskolai könyvtárak fejlesztésében érezte hatását. A viszonylag kedvező anyagi háttér és főként a történeti okok következtében többnyire egyetlen a középiskolai könyvtárak fejlődése.

Az 1974/75-ös tanévben az egy osztály befogadására alkalmas helyiségek száma 130, a főfoglalkozású könyvtárosoké 163 volt; egy tanulóra 34,2 forint beszerzési összeg, illetve 20 kötet jutott. Ezek a mutatók 1982/83-ban: 172 helyiség, 251 főfoglalkozású könyvtáros, tanulóként 49 forintos évi beszerzési keret és 26,9 kötetes állomány.

Az 529 középiskola közül jelenleg 172 intézmény könyvtára egy egész osztályt, 234 pedig fél osztályt tud olvasóteremként befogadni — az állomány elhelyezésén kívül. Örvendetes az is, hogy a valamilyen formában díjazott könyvtárosok számának növekedésével párhuzamosan a minimumra csökkent a társadalmi munkás könyvtárosok száma. Mégsem lehetünk elégedettek, mivel az intézményeknek több mint a felében nincs megfelelően képzett könyvtáros, pedig az 1971-es irányelvek szerint minden középiskola könyvtárában főhivatású könyvtárost kellene alkalmazni. (A fokozatosan emelkedő állománygyarapítási átlagértékek ellenére még mindig figyelemre méltó eltérések tapasztalhatók a megyék és az egyes intézmények között, és indokolatlanul nagy kü-

lönbségek mutatkoznak az egy tanulóra jutó kötettségben. Például Csongrád megye középiskolaiban egy tanulóra 33,6, Hevesben viszont csak 18,5 kötet jut; a beszerzési összeget tekintve pedig Csongrád tanulókénti 78,5 forintjával szemben Komárom megye 30,4 forintja áll.

A korábbi irányítási rendszer következményeként *egyenetlenül fejlődtek a szakmunkásképző intézetek könyvtárai*. A volt Munkaügyi Minisztérium hatáskörében működött intézetek (188) gyors ütemű könyvtári fejlesztéséhez képest (ügyrend, állománygyarapítási normák kialakítása, cél jellegű póthitelek, státusok stb. rendszeres juttatása) a többi iskolafenntartó minisztérium kötelékébe tartozó 193 intézet könyvtárai messze elmaradtak a kívánalmaktól. Amikor 1974-ben az iskolafenntartó minisztériumok a megyei (fővárosi) tanácsok hatáskörébe utalták a szakmunkásképző intézeteket, az új irányítási rendszer nem volt képes a szintkülönbségek felszámolására, sőt helyenként még a korábbi javadalmazási színvonal tartása sem ment zökkenők nélkül. Így például 1976 óta 16 forinttal csökkent az egy tanulóra jutó gyarapítási összeg, miközben a könyvek átlagára ebben az időszakban körülbelül 35—40 százalékkal emelkedett. Emiatt csak nagyon szerény mértékben növekedhetett az állomány is: 1976-tól 1982-ig mindössze 2 kötetrel emelkedett az egy tanulóra jutó kötetek száma, 8,2 kötetről 10,3-re. Figyelemreméltóan javultak viszont a könyvtárak elhelyezési körülményei: a hat év alatt további 89 intézetben teremtették meg a helybenolvasás feltételeit, és minimálisra csökkent a társadalmi munkában foglalkoztatott könyvtárosok száma. Kevésbé megnyugtató azonban az, hogy a státusok számának csekély növekedése (124-ről 136-ra) miatt az intézetek felében még mindig csak órakedvezményes könyvtáros működik.

A középiskolai könyvtárak feltételeinek kedvező alakulása a korábbinál változatosabb szolgáltatások kifejlesztését tette lehetővé. Nőtt az olvasótábor (1. sz. táblázat); lényegesen emelkedett az olvasók aránya (68 százalékról 79,2 százalékra), és — bár ez statisztikai adatokkal nem mérhető — tapasztalataink szerint megnövekedtek az állomány helybenhasználata és tájékoztató szolgálata iránti tanulói és tanári igények.

A fejlődés eredményeként mind több intézményben jöttek létre a könyvtári szolgáltatások új, hatékonyabb formái. Néhány év alatt

1. sz táblázat

Középiskolák

Év	Olvasólétszám	A tanulók százalékában	Az egy tanulóra jutó kölcsönzött kötetek száma	A könyvtárban megtartott tanórák száma
1974/75.	145 667	68	7,6	6 729
1981/82.	170 549	79,2	7,3	10 416

Szaktanulmányképző intézetek

1976/77.	91 446	57,8	nincs adat	3 106
1981/82.	84 505	50,1	7,4	5 592

mindkét tárgyalt iskolatípusban megnövekedett a könyvtárban megtartott, különféle szakmai órák száma. A gyakoribbá váló pedagógiai ösztönzések ellenére azonban a statisztikai adatok a szaktanulmányképző intézetekben a könyvtár egyéni használatának csökkenő irányzatáról árulkodnak. Ennek egyik legfőbb oka — a tapasztalatok szerint — abban keresendő, hogy a szaktanulmányképző intézetekbe igen nagy számmal kerülnek hátrányos helyzetű, gyenge olvasási készségű vagy olvasási zavarokkal küszködő fiatalok. Ezért az eddigieknél is nagyobb gondot kell fordítani olvasóvá és könyvtárhasználóvá nevelésük könyvtári feladataira.

Mindkét könyvtártípusra jellemző, hogy a személyi feltételek elégtelensége, illetve a hálózatok módszertani gondozásának gyengesége miatt a könyvtárak többségében komoly hiányosságok tapasztalhatók az állomány feltárá-sában, és természetesen sok helyen nem kielégítő az erre épülő tájékoztató szolgálat színvona-la sem.

Új szolgáltatásként egyre több középiskolai intézményben alakítanak ki a könyvtár szervezeti keretében audiovizuális részleget (stúdiót), s ennek következtében az iskolai könyvtár az intézményben fellelhető valamennyi információhordozó forrásközpontjává válik (például Budapesten, Bács-Kiskun és Veszprém megyében stb.). A jövőben érdemes volna minden megyében könyvtári keretben létrehozni egy-két középiskolai médiatárat, hogy meggyorsuljon a helyi kezdeményezések alapján megindult fejlesztési folyamat.

Az alapfokú oktatás könyvtári gondjai

Oktatási reformunk valóra váltását máris érezhetően gátolja az a tény, hogy az általános iskolai könyvtárak nagyobb hányada még most sem rendelkezik a szolgáltatóképeség alapvető feltételeivel. Az 1971-es irányelvek hatására lendületet vett fejlesztés a 70-es évek második felében lelassult. A könyvtárak elhelyezésében és személyi ellátottságában bekövetkezett szerény javulás nem volt elegendő a minőségi változásokhoz. Az elmúlt évtizedben kialakított antenterem nagyságú önálló könyvtárhelyiségek (a könyvtárak 15—20 százaléka) egy része is áldozatul esett az iskolai túlszűfoaltságnak. Az iskolai könyvtárosok jogi helyzetének rendezetlensége miatt pedig még a legnagyobb — ezernél magasabb tanulólétszámú — iskolákban sem teremthető meg mindenütt az önálló könyvtárosi státusz, álláshely. Az általános iskolai könyvtárosok többsége (1054) jelenleg is társadalmi munkában vagy csekély tiszteletdíj ellenében (637 könyvtáros) végzi munkáját, annak ellenére, hogy a szolgáltatások iránti igények erősödésével nagymértékben megnövekedtek a könyvtárosi teendők.

A központi szabályozók (állománygyarapítási norma, létszámnorma) hiánya miatt az általános iskolák könyvtári fejlesztése szinte kizárólag a fenntartó tanácsok és az iskolavezetés jóindulatától függ. Ennek következtében a rendelkezésre álló — egyébként szerényen növekvő — anyagi ráfordítások elosztása egyenlőtlen, így újratermelődtek, bizonyos esetek-

ben tovább nőttek az iskolák közötti amúgy is számottevő különbségek. Bár a működés egyéb költségeihez képest a gyarapítási összegek egyenletes emelkedése kétségtelenül javította az egy tanulóra jutó könyvek számát (1974/75-ben tanulónként 14,1, 1981/82-ben tanulónként 25 forint), és kedvezőbbé tette az állományok minőségi összetételét. Az így megemelkedett dotáció (iskolánként 9 ezer forint) elosztási egyenlenségei miatt az intézmények nagy hányadának elégtelen a beszerzési kerete: a gyarapítási összeg 1000 és 25 000 forint között ingadozik. Másrészt az összegeknek csak egy részét tervezhetik a folyamatos felhasználást lehetővé tevő intézményi költségvetésben. Egyebek között ezzel magyarázható, hogy az általános iskolák fele még mindig nem a Könyvtárellátótól vásárol, és az 1981/82-es tanévben a teljes összegnek csak alig több mint harmadát tudták a könyvtárak tervszerűen, célszerűen felhasználni (11,3 milliót a 30,3 millióból). Hozzá tartozik a képhez, hogy a megemelkedett gyarapítási összegek még ideális beszerzési gyakorlat esetén sem elegendőek az állomány kielégítő folyamatos fejlesztésére, így még kevésbé vállalkozhatnak az iskolák azoknak az állománygyarapítási hiányoknak a pótlására, amelyek az elmúlt évtized rendszeresen állományfejlesztése következtében talán a legfőbb akadályai a megfelelő alapállomány kialakításának. Nehezíti a helyzetet, hogy az áremelkedések következtében — az elmúlt évben minden iskolatípusban 30 százalékkal emelkedett a beszerzett könyvek átlagára — nagymértékben csökkent a gyarapítási keretek tényleges vásárlóértéke. Sajnálatos továbbá, hogy a hiányos vagy gyenge egyéb működési feltételek (elhelyezés, személyzet) miatt a meglévő állomány kihasználtsága sem lehet megfelelő. A legtöbb iskolában az állomány korlátozott hozzáférhetősége és az 1—2 órás heti nyitvatartás csak szegényes, főként a kölcsönzésre korlátozódó szolgáltatásokra teszi képessé az iskolai könyvtárakat. Nem véletlen, hogy az elmúlt években általában ebben a tevékenységi körükben erősödhettek meg, noha ez a tevékenység csupán része, és nem is a legfontosabb része az iskolai könyvtári szolgáltatnak. (A kölcsönzött kötetek száma 1974 és 1982 között a tanulónkénti 6,1 kötetről 6,9-re emelkedett.)

Érdemi könyvtárpedagógiai és könyvtárra alapozott olvasáspedagógiai munka természetesen csak azokon a helyeken folyhatott, ahol megfelelő elhelyezést kapott a könyvtár. A tantervi ösztönzések hatására még a kedvez-

zőtlen körülmények között is megnövekedett az iskolai könyvtárakban megtartott tanítási órák száma. A könyvtárhasználatra épülő szakórák jelentékeny hányadának — az összes foglalkozások 40 százalékának, 29 884 órának — azonban így is a közművelődési könyvtárak adtak helyett, noha néhány foglalkozástípust leszámítva sokkal hatékonyabb lehetett volna megtartásuk az iskola könyvtárában. *Ez az adat is jelzi, hogy az oktatás igényei máris lényegesen nagyobbak, mint amennyit az iskolai könyvtárak jelenlegi körülményeik között ki tudnak elégíteni.*

Bár az általános iskolai könyvtárak túlnyomó részének igen szerény volt a fejlesztése, minden megyében létrejött néhány olyan korszerű, a pedagógiai érdekeknek minden szempontból megfelelő könyvtár is, amely követendő modellje, bázishelye lehet az iskolai könyvtárügy további fejlesztésének. Sőt, néhány megyében (Hajdú-Bihar, Somogy, Veszprém) és a fővárosban sikerült megvetni a könyvtárak tágabb körére kiterjedő, egyenletesebb könyvtári fejlesztésnek az alapjait. Ilyen fejlesztésre mindenekelőtt ott kerülhetett sor, ahol sikerült jól megszervezni az iskolai könyvtárak hálózati rendszerét, a központosított ellátást, vagy ahol a fenntartók, az iskolai könyvtári és a szaktárgyi felügyelő, valamint az iskolaigazgatók közös erővel megteremtették a szolgáltatóképesség kellő feltételeit.

A fejlesztés üteme és irányai

Az iménti elemzésből is kitűnik, hogy az oktatás és az iskolai könyvtárak felkészültsége közötti ellentmondások az általános iskolák esetében a legsúlyosabbak. Ennek következtében a középfokú oktatási intézmények egyenletes könyvtári fejlesztése mellett az alapfokú intézmények túlnyomó részében nagyobb ütemben kell majd megteremtteni a legfontosabb működési feltételeket. Meg kell valósítani azt az alapelvet, hogy — a lakóhelytől függetlenül — az iskolai könyvtári ellátásban is minden tanulót azonos feltételek illetnek meg. Ez nemcsak pedagógiai, hanem politikai kérdés is, hiszen az iskolai könyvtárnak fontos szerepe lehet bizonyos tanulók örökölt hátrányos társadalmi-művelődési helyzetének megszüntetésében. *Az egységes fejlesztéshez a készülő új szakmai irányelvek is segítséget adnak majd azáltal, hogy megkönnyítik a fenntartó tanácsok*

számára a különféle iskolatípusok könyvtárfejlesztési koncepciójának kidolgozását.

Minthogy a könyvtár része az iskolának, fejlesztéséről az oktatásügy fejlesztési programján belül kell gondoskodni. Ilyen értelemben az új iskolák létesítése, az iskolabővítések, rekonstrukciók alkalmával kívánatos, hogy az intézmény könyvtári tereit, állományát és személyi feltételeit is tervezzék meg. A 80-as évek második felében a demográfiai hullám elvonulásával az elhelyezési gondok enyhülnek, s az így felszabaduló tantermek és egyéb terek könyvtári célokra történő felhasználását központi ösztönzéssel is célszerű elősegíteni. Ezt az alapelvet szem előtt tartva azonban csakis a település sajátosságait és igényeit, valamint a könyvtári ellátás egyéb lehetőségeit is figyelembe véve lehet az iskolák könyvtári ellátását

ésszerűen megtervezni. Jobban kell élni a könyvtári hálózatok együttműködésében rejlő lehetőségekkel, például a közös fejlesztéssel létrehozandó kettős funkciójú könyvtárak és közös ellátórendszerek megszervezésével.

Az általános iskolák a közelmúltban 3,5 millió forint központi céltámogatást kaptak az előremutató könyvtári fejlesztések (báziskönyvtárak, központosított ellátórendszerek) megvalósítására. *Tapasztalataink szerint a központi fejlesztési alapok a helyi erőforrásokat is mozgásba hozhatják.*

Minthogy az 1971-es irányelvek és a pedagógusok munkaidejét szabályozó korábbi, 110/1966-os utasítás nem tudta megnyugtatóan rendezni az iskolai könyvtárosok jogállását, nem fejlődhettek a kívánalmaknak megfelelően az iskolai könyvtárak. A személyzeti gon-

2. sz. táblázat

Könyvtártípus	Önálló könyvtáros	Heti		Tiszteletdíjas	Társadalmi munkás	Összesen
		1 – 5	6 – 10			
		óra kedvezményes				
Általános iskolai könyvtárak	204	717	234	637	1054	2846
közülük kettős funkciójú könyvtár	104	75	55	140	96	470
Középiskolai könyvtárak	251	157	56	20	8	492
Szakmunkásképző intézeti könyvtárak	136	51	5	33	8	233
Összesen	591	925	295	690	1070	3571
Százalékban	17	25	8,7	18,5	26,6	100

dok legfőképpen az általános iskolákban éreztették hatásukat (2. sz. táblázat).

Az általános iskolai könyvtárakban olyan kevés a szakember, hogy még a szűken értelmezett feladatokat sem tudják ellátni. Az 1971-es irányelvek személyi normatívája szerint körülbelül 1500 könyvtárosi státusra volna szükség ahhoz, hogy legalább a legnagyobb általános iskolákban és a középfokú intézményekben el tudják végezni a minimális könyvtári teendőket. (A nagyobb tanulólétszámú általános és középiskolákban egyébként könyvtáranként

már több könyvtáros alkalmazása is indokolt volna!)

E kedvezőtlen viszonyok között nem hozott teljesen megnyugtató megoldást a 120/1982. (M.K.15.) MM-ÁBMH sz. együttes utasítás és a hozzá kapcsolódó 7001/1982. (M.K.4.) MM sz. irányelv sem, annak ellenére, hogy elvileg előrelépést jelentett volna, hiszen a könyvtárosi teendők beszámítását a kötelező óraszámra kiterjesztette az általános iskolákra, másrészt ezek az irányelvek az iskolai könyvtá-

Szakmai ismeretek állományfejlesztés kettős funkció

rosok alkalmazásának az eddigieknél változatosabb jogi megoldásait kínálják.

E rendelkezések gyakorlati megvalósításának eddigi tapasztalatai mégsem igazolják a jogalkotói szándékot. A legtöbb megyében ugyanis még a 7001/1983-as irányelv megjelenése előtt megkezdődött az 120-as utasítás végrehajtása, s emiatt az irányelvekben megfogalmazott foglalkoztatási lehetőségeket már nem vették figyelembe, vagy idegenkedéssel fogadták a felsorolt új jogi formákat. Ebből következik, hogy a foglalkoztatási formák közül többnyire csak a könyvtárosi teendőkért adható órabeszámítást alkalmazták, holott ez korántsem egyedüli forma. Ráadásul az utasítás ahelyett, hogy az iskolatípus, a tanulócsoporthoz, a képzés jellege, a gyűjtemény nagysága alapján együttesen határozta volna meg a könyvtárosi teendők ellátásához szükséges munkaidőt, kizárólag az állomány nagyságát vette alapul. Így a 120-as jogszabály merev, leszűkített értelmezéséből sok helyen elhamarkodott fenntartói döntések születtek, amelyek nemcsak a személyi feltételek javítását gátolták, hanem a már elért eredményeket is veszélyeztették. Több helyen például ennek hatására megkezdődött a gyakorlott, már régóta dolgozó, képzett könyvtárosok visszalépése a könyvtári munkától, a tevékenység abbahagyása.

Ebben a helyzetben mindenképp olyan részletes munkajogi eligazításra van szükség, amely az említett utasításhoz készült irányelvekben felsorolt foglalkoztatási lehetőségek pontosabb, részletesebb kifejtésével megkönnyíti a jogszabály helyi értelmezését. Egyúttal igen fontos eligazító szerepet tölthetnek majd be az iskolai könyvtárak új szakmai irányelvei is, amelyek személyzeti ajánlásaikkal a szakterület sajátosságaihoz igazodva, hosszabb időre meghatározhatják az utasítás célszerű alkalmazását.

A vizsgált időszakban megnövekedett az egyetemi és a főiskolai végzettséggel rendelkező (21 százalék), illetve az alapfokú tanfolyamot végzett könyvtárosok aránya (40 százalék). A végzettség nélküliek tekintélyes hányada (39 százalék) miatt azonban a jövőben is feltétlenül szükség lesz az alap- és középfokú tanfolyami képzésre. (3. sz. táblázat). Hosszabb távon a szolgáltatási színvonal emelése elképzelhetetlen a felsőfokú képzettség megszerzése nélkül. Ahhoz, hogy az iskolai könyvtár szervesen és hatékonyan beépülhessen az iskolai oktató—nevelő tevékenységbe, szükséges, hogy az iskola többi pedagógusa is megfelelő könyv- és könyvtárhasználati ismeretekkel rendelkezzen, és tisztában legyen a szolgáltatások felhasználásának tantárgy-metodikai kérdéseivel. A leendő pedagógusoknak ezért az övönképzéstől a középiskolai tanárképzésig a pedagógusképző intézményekben kell elsajátítaniuk az olvasáspedagógiát, a könyv- és a könyvtárhasználatra nevelés ismereteit.

A fenntartóknak, a könyvkiadóknak és a Könyvértékesítő Vállalat könyvtárellátó főosztályának összefogásával a központosított könyvellátás útján tervszerű és fegyelmezett állományfejlesztésre van szükség ahhoz, hogy az iskolákban mielőbb létrejöhessen az oktatás alapját képező dokumentumbázis. Ehhez elengedhetetlen, hogy a gyarapításra szánt összegek eleve beépüljenek az iskola költségvetésébe. Szükséges továbbá, hogy az általános iskolák állománygyarapítása a mostaninál határozottabban orientált legyen.

Kívánatos továbbá, hogy az érdekelt könyvkiadók a jövőben jobban vegyék figyelembe az

3. sz. táblázat

Iskolatípus	Egyetemi	Főiskolai	Tanfolyami	Szak- képzettség nélküli	Összesen
	végzettségű				
Általános iskolai könyvtárakban	58	370	1130	1205	2763
Kettős funkciójú könyvtárakban	18	88	176	180	462
Szaktanárképző intézeti könyvtárakban	37	58	89	51	235
Középiskolai könyvtárakban	112	76	190	115	493
Összesen	225	592	1585	1551	3953

oktatási intézmények könyvszükségleteit és ennek következményeit a példányszámok meghatározásakor.

A hetvenes évek második felében részben központi ösztönzések hatására, részint a helyi lehetőségek számbavételének eredményeképpen, országszerte kifejlődtek az iskolai és a tanácsi közművelődési könyvtárak integrált szervezeti formái, amelyek a kettős feladatkör betöltésére hivatottak. Mindenekelőtt a községek, város környéki települések, az új lakótelepek kisebb lakókörzeteinek könyvtári ellátását kívánták ilyen módon megoldani. Ezek megszervezésével a fenntartók a rendelkezésre álló fejlesztési keretek hatékonyabb, ésszerűbb felhasználására törekedtek. A kísérletezés időszakának általános tapasztalatai alapján gondosan kidolgozott és jóváhagyott tervek szerint néhány megyében (Baranya, Nógrád, Somogy, Szabolcs-Szatmár stb.) megkezdtek a könyvtárak összevonását. Legfrissebb adataink szerint az országban 399-re tehető a kettős funkciójú könyvtárak száma, közülük 108 könyvtár általános művelődési központ szervezeti egységként működik. A szervezés kezdeti bizonytalanságai után egyre tisztulnak az integráció alapelvei. Eredményesnek tekinthető könyvtári összevonás azokon a településeken, ahol a fenntartók és a megye szakmai vezetése gondos körültekintéssel az *iskola bázisára építve* (szervezeti, elhelyezési, funkcionális szempontból) tervezte meg az összevonásokat úgy, hogy a kettős funkciójú könyvtár valamennyi feladatát a korábbinál magasabb színvonalon láthassa el.

Az iskolai könyvtárak fejlesztésének másik módja, amelyik egyszersmind a kettős funkciójú könyvtárak munkájának eredményességét is segítheti, a *központosított ellátás fokozatos kiterjesztése az iskolai könyvtárakra*. Országosan kilenc megye tizenhat járásában, illetőleg városában szervezték meg a „B”-típusú városi—járás vagy városi könyvtárak állományi bázisára építve az iskolák központosított ellátását. A tapasztalatok szerint a központi ellátásba vont iskolák állományfejlesztési és szakmai megerősödése lényegesen gyorsabb ütemű volt, mint az önálló ellátású iskoláké. Más kérdés, hogy az így kialakított kedvező állományi adottságokat az iskolai könyvtár egyéb feltételeinek (elhelyezés, személyzet) hiányában sokszor aránytalanul gyenge hatásfokkal tudták az iskolák hasznosítani.

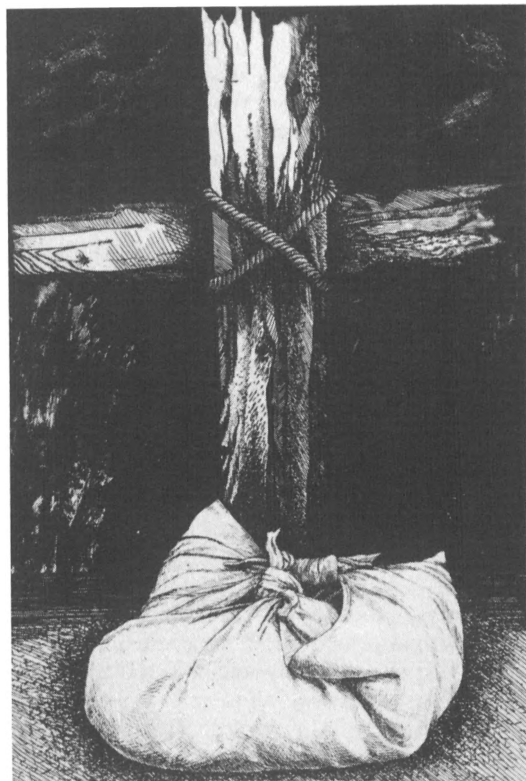
A hálózattá szerveződés útján

Az iskolai könyvtárak gyors ütemű, hatékony fejlesztésének egyik kulcsfontosságú feltétele a megyei hálózati központok létrehozása. A megalakuló hálózati központok legfontosabb feladatai az 5/1978. (XII. 12.) KM számú rendeletben foglaltak közül: az iskolai könyvtári hálózat megszervezése, megerősítése, tagkönyvtárak munkájának módszertani iránygondozása, a könyv és a könyvtár széles körű felhasználásának kezdeményezése és könyvtárpedagógiai megalapozása.

A rendelet a pedagógiai érdekek messzemenő figyelembevételével a pedagógus továbbképzési intézetek könyvtárait bízta az iskolai könyvtárak hálózati központjának feladatait. Az intézetek tevékenységi rendszerében kifejlődő hálózati irányításnak kétségtelenül fontos szerepe lehetett volna abban, hogy elősegítse könyv- és könyvtárközpontú módszerek ki-munkálását és bevezetését. Eredményes hálózatfejlesztés azonban csak ott bontakozhatott ki, ahol az iskolai könyvtári szakfelügyelet, illetve munkaközösség szervezeti kereteinek megerősítésével még a rendelet meghozatala előtt kifejlődött a hálózat módszertani irányítása (Hajdú-Bihar, Borsod, Budapest), vagy ott, ahol a kabinet felhatalmazás nélkül is fontosnak tartotta az iskolák könyvtári fejlesztését (például Somogy megyében).

A megyék többségében a továbbképzési intézetek egyre csökkenő lehetőségei miatt a hálózati központ kijelölése után nem került sor a személyi és a tárgyi feltételek megteremtésére. Hozzájárult ehhez, hogy a továbbképzési intézetek könyvtárai maguk is a könyvtárrá szerveződés kezdetén tartottak és tartanak. Kérdéses tehát, hogy megfelelő bázisul szolgálhatnak-e a megyei hálózat módszertani irányításához.

Eközben néhány megyében (Baranya, Komárom, Nógrád, Somogy, Tolna) az iskolai könyvtárak fejlesztésének sürgető igénye arra ösztönözte a megyei tanácsok szakigazgatási szerveit, hogy — a rendelet alkalmazása alól felmentést kérve — a megyei könyvtárban teremtsék meg az iskolai könyvtárak módszertani irányításának személyi feltételeit. Ezzel a megoldással az iskolai könyvtárak hálózati összefogását olyan könyvtári bázisra kívánták építeni, amely megfelelő gyűjteménnyel, szolgáltatási készséggel, hasonló hálózati felépítéssel és nagy módszertani irányítási-gondozási tapasztalatokkal rendelkezik. Erre a döntésre

ösztönözte a fenntartókat az iskolai és a tanácsi közművelődési könyvtári hálózat mind nagyobb területre kiterjedő közös fejlesztése is (kettős funkciójú könyvtárak, központosított ellátó rendszerek). Ilyen hálózati szervezet esetén az iskolai könyvtárak hálózati gondozása gyakorlatilag beépül a tanácsi közművelődési könyvtári hálózat feladataiba. Kiteljesedett formája Komárom megyében épült ki. A megyei könyvtár módszertani osztályán két munkatárs kapott megbízást az iskolai feladatok ellátására. A hálózati központ a középfokú oktatási intézmények könyvtárait közvetlenül, az általános iskolákat pedig közvetve, a „B”-típusú könyvtárakon keresztül részesíti módszertani gondozásban. (E tevékenység ellátására az alközpontok 9 álláshelyet kaptak.) Hasonló hálózati struktúrában tervezte meg a többi érintett megye is az iskolai könyvtárak módszertani irányítását. De a hálózati alközpontok tevékenysége mellett fontos szerepet szánnak az iskolai báziskönyvtáraknak is, amelyek ebben a hálózati rendszerben is modellként szolgálhatnak a könyvtárosi továbbképzés, a könyvtárközpontú pedagógiai módszerek kimunkálása terén.

Az iskolai könyvtárakkal kapcsolatos feladatok részét alkotják a megyei könyvtárak éves munkatervének. Ilyen megoldás esetén különösen ügyelni kell a hálózati irányítás, az iskolai könyvtári szakfelügyelet, a könyvtárosi munkaközösségek tevékenységének összehangolására, valamint a könyvtárpedagógiai szempontok érvényesítésére a szaktárgyi felügyelet munkájában. Ebben a vonatkozásban figyelemreméltó kezdeményezés született Baranya megyében, ahol az egységes pedagógiai felügyelethez tartozó iskolai könyvtári szakfelügyelet esetenként részt vállal az egyéb könyvtári felügyeleti vizsgálatokban is.

A megyei könyvtárak kijelölése esetén ugyancsak rendkívül fontos a megyei könyvtárnak a pedagógus továbbképzési intézettel kialakított ésszerű munkamegosztása, széles körű, folyamatos együttműködése. Helyes, ha a két intézmény egyeztetett munkaterv alapján végzi az iskolai könyvtárakkal kapcsolatos irányító, segítő tevékenységét.

A hálózati szervezet kiépítésével fokozatosan tisztázódik az *iskolai báziskönyvtárak hálózati szerepe*, funkcióbeli sajátossága. Mint módszertani műhelyek pótolhatatlan szerepet tölthetnek be egy-egy nagyobb közigazgatási egység iskolai könyvtári és könyvtárpedagógiai kultúrájának megeremtésében. Ezeknek az intézményeknek a kisugárzó hatása ugyanis nagymértékben felerősítheti a szakfelügyeleti és módszertani munka hatékonyságát. E szakmailag megszilárduló iskolai könyvtárak mindkét irányítási modell esetében a hálózati központok intézményi bázisául szolgálhatnak, és a könyvtári munkaközösségekkel, valamint a szaktárgyi felügyelőkkel együtt segíthetik az új módszerek kidolgozását, elterjesztését az egész hálózatban. Öröndetes, hogy 10 megyében, illetve a fővárosban már sor került a báziskönyvtárak teljes hálózatának kijelölésére, 7 megyében részlegesen megtörtént a kijelölés, és mindössze 3 megyében maradt el a feladat teljesítése.

A jelenlegi helyzetet figyelembe véve tehát minden megyében meg kell gyorsítani a kijelölt hálózati központok szakmai megerősítését, szervezésben elmaradt megyékben pedig a miniszterhelyettesi állásfoglalás (Tata, 1981.) értelmében azt az intézményt célszerű megbízni a hálózati irányítás feladataival, amely a legkisebb anyagi ráfordítással a leggyorsabban alkalmassá tehető a szerepkör betöltésére. A pedagógus továbbképzési intézetek és a megyei könyvtárak között pedig — bárhol legyen is a

hálózati központ — széles körű együttműködésre kell törekedni az iskolai könyvtárak fejlesztésében és szakmai irányításában. Egyidejűleg be kell fejezni a báziskönyvtárak kijelölését és kiemelt fejlesztéssel alkalmassá kell tenni őket feladataik betöltésére.

Az így kiteljesülő hálózati rendszer képezheti az iskolai könyvtári szakfelügyelet alapját. A pedagógiai szakfelügyelet szerves részeként működő iskolai könyvtári szakfelügyeletnek egyúttal szorosan kapcsolódnia kell a megye könyvtári szakfelügyeletéhez is. Csupán az összehangolt szakfelügyelet révén valósítható meg a fenntartó tanácsok egységes könyvtárpolitikai irányító tevékenysége, a könyvtárak hatékony együttműködése és a közös fejlesztés lehetőségeinek jobb kihasználása.

*

Az iskolai könyvtárak megyei hálózati szervezetének megerősödésével az Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum módszertani tevékenysége is hatékonyabbá válhat. A jövőben így főként olyan központi módszertani segítséget kell nyújtania (mintakatalógus, az iskolai

könyvtárosok kézikönyve, gyűjtőköri útmutatók, bibliográfiák stb.), amely a hálózati központok közvetítésével, útmutatásaival meggyorsíthatja az iskolai könyvtárak szakmai fejlődését és pedagógiai felhasználását. Az OPKM azonban csak úgy tud feladatainak maradegeit tenni, ha az iskolai könyvtárakkal kapcsolatos tevékenységét az érintett társintézményekkel (mindenekelőtt az Országos Pedagógiai Intézet, az Országos Széchényi Könyvtár, Könyvtártudományi és Módszertani Központ és az Országos Oktatástechnikai Központ) egyeztetve végzi. A KMK-val és az OOK-val különösképpen a hálózatfejlesztést, a módszertani irányítást szükséges összehangolni, az OPI-val pedig az olvasás- és könyvtárpedagógia területén kívánatos a megkezdett együttműködés bővítése. A könyv- és könyvtárhasználatra nevelés didaktikai, tantárgypedagógiai módszereinek kidolgozása és elterjesztése (továbbképzés, szakfelügyelet) az OPI tevékenységének egyik fontos, időszerű feladatává vált, amelynek megvalósításába az OPKM a sajátos könyvtári vonatkozások kidolgozásával kapcsolódhat be.

Dán Krisztina

Levél a szerkesztőhöz

A békásmegyéri lakótelepen lakom, itt nincs könyvtár. Csillaghegyre, a 21. sz. Szabó Ervin kerületi könyvtárba járunk a lakótelepről. Csillaghegy olyan, mint egy vidéki kisváros, sok ember ismeri egymást. Ez az otthonos hangulat a könyvtárban is érezhető, és nagyon kellemes.

A közelmúltban egy könyvet kerestem (Spiró György: Ikszek), de olvasónál volt. Kérésre az olvasószolgálatos kolléganő előjegyezte. Meglepetésemre két nap múlva már a postás meg is hozta az értesítést, hogy mehetek a könyvért. Másnap elmentem a könyvtárba, meg is kaptam a könyvet, amelyet az olvasószolgálatban dolgozó másik könyvtáros kolléganő adott át nekem.

Az utcán belelapoztam a könyvbe. Az utolsó üres lapon tintával egy név volt beírva. Fölbátorodtam magamban, milyen barbár dolog, belefirkálni egy könyvtári könyvbe! Tüzete-

sebben is megnéztem a könyvet, de nem találtam benne bélyegzőt. Visszafordultam a könyvtárba: nyilván tévedés történt, valaki egy nem könyvtári könyvet vitt vissza a könyvtárba.

— Valami baj van? — kérdezte az olvasószolgálatos könyvtárosnő, amikor meglátott.

— Valószínűleg tévedés történt — mondtam —, nem könyvtári könyvet kaptam az előbb.

— Ó, nem tévedés. A kolléganőm a saját könyveit is kölcsönözni szokta, ha a könyvtári példány nincs bent. Csak arra kérem, vigyázzon rá.

A könyvbe írt név: *Dorozsmai Béláné*. Nem egy felelőtlen olvasóé, hanem egy igazi könyvtárosé. Természetesen nagyon vigyáztam a könyvre.

Poprády Géza

a Szilikátipari Központi Kutató és Szervező
Intézet műszaki könyvtárának vezetője

A társadalmi tulajdon védelme a gyermekkönyvtárban

**Könyvtári
élet**

Minden könyvtárnak gondot okoznak azok az olvasók, akik a kikölcsönzött könyveket nem hozzák vissza idejében: felszólításuk egyrészt időigényes feladat, másrészt évente több ezer forint a postaköltség. Különösen jellemző ez a gyermekkönyvtárakra. Hogyan tudnánk az áldatlan állapoton segíteni? A választ a nálunk háromévenként szervezett *Szülők fóruma* adta meg: javaslat született a társadalmi tulajdon védelmére. Az úttörőelnökség és a városi gyermekkönyvtár versenyt hirdetett úttörőrajok és -csapatok számára. A cél az olvasók toborzása és a késések csökkentése volt.

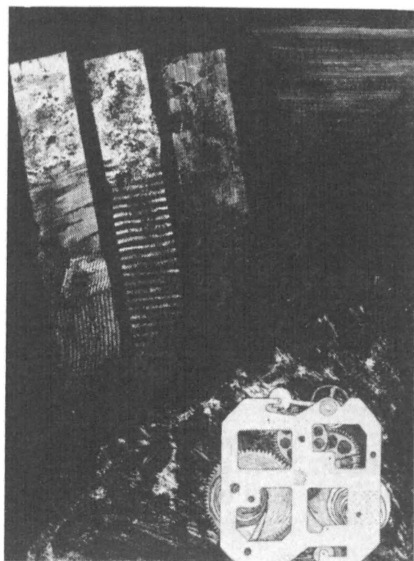
A verseny nyilvántartása a következőképpen történik: A gyermekkönyvtáros minden beiratkozott olvasó tasakján feltünteti, hogy a gyerek melyik iskola hányadik osztályos tanulója. Évenként egy-egy táblázatot készítünk, amelyen vezetjük a rajok késési pontjait.

(Az első felszólítás személyenként 1 rossz pont, a második 2, a harmadik 3 pont.)

Ezt a táblázatot a gyerekek rendszeresen figyelhetik, s egymást ösztönzik, figyelmeztetik, hiszen a legkevesebb pontot összegyűjtő csapat a győztes, jutalma egy vándorzászló 500 forintos vásárlási utalvánnyal (ezt költségvetésünkben fedezzük), a legjobb eredményt elért rajnak pedig egy 300 forint értékű kiskönyvtár.

Már az eddgiekből is kiderülhet, hogy kezdeményezésünk nem kis többletmunkát és még több figyelmet igényel, mégis mindenki nyer vele. Egyrészt segíti az iskolákkal való állandó kapcsolattartást — annak új csatornája —, másrészt a könyvtáros évenként tájékozódhat arról, hogy melyik nevelő fordít nagyobb gondot az olvasóvá nevelésre. A számadatok felhívják a figyelmet arra is, hol kell javítani a szervezőmunkát. Az is fontos szempont, hogy ezeket a számításokat minden iskola igazgatója kézhez kapja és — tapasztalataink szerint — át is tanulmányozza. Azokban az osztályokban, ahol a napközis tanító rendszeresen hozza kölcsönözni a tanulókat, az aktív olvasók száma viszonylag magas, s a késések száma elenyésző. Ahol ez hiányzik — különösen az alsóbb osztályokban — jóval rosszabbak az eredmények. Természetes, hogy a könyvtárban tartott tanítási órák száma is szerepet játszik: Minél többször hoznak el egy-egy csoportot a könyvtárba, annál kevesebb a késések száma. Ez önmagában is fontos!

Az akció tehát eredményes, hiszen önmagában is fegyelmező erejű, s egészséges versenyszellemet alakít ki a gyermekközösségek között. Arról nem is beszélve, hogy az osztályfőnöki figyelmeztetés hatékonyabb, mint a könyvtárosi felszólítás, de fegyelmezőbb a késedelmi díjnál is, ráadásul kevesebb a „duzogva szakítás”, a harag a gyerek és a szülő részéről egyaránt, mivel a könyvtári állományt, mint társadalmi tulajdont, úgy védjük, hogy a

tanulókat ne riasszuk el a könyvtártól. S végül némi pénzbeli „haszon” is kimutatható. A versenyt öt éve hirdettük meg. Azelőtt havonta átlag 150—200 felszólítást írtunk; évi átlagban ez összesen 3960, öt év alatt 19 800 forint. Az akció jutalmazására évente kifizetünk 800 forintot, ez öt év alatt 4000 forint. A könyvtár anyagiakban kifejezett nyeresége 15 000 forint postaköltség-megtakarítás.

A gyermekkönyvtár beiratkozott olvasói-

nak 70—80 százaléka vált aktív használóvá. Az iskolák tanulóinak 50—60 százaléka iratkozott be a könyvtárba. Mindez azt bizonyítja, hogy a társadalmi tulajdon védelméért indított akció minden érdekelt részéről — tehát a pedagógusoktól is — nagyobb figyelmet érdemel.

Varga Károlyné

a Tapolcai Városi Gyermekkönyvtár
munkatársa

Rendhagyó irodalomórák nemzetiségi gyermekeknek

Blazsetin István magyarországi délszláv költő szerb-horvát nyelven írja gyermekeknek és felnőtteknek szánt műveit. Főfoglalkozása szerint pedagógus, aki a Zala megyei Tótszerdahely községben tanítja anyanyelvükre a környék délszláv nemzetiségű lakóinak gyermekeit. Eredményes nevelői tevékenységéért elnyerte az Apáczai Csere János-díjat is. Három év óta részt vesz abban a kísérletsorozatban, amelyet a *Mohácsi Városi-Járasi Könyvtár* mint délszláv báziskönyvtár kezdeményezett és — anyagi lehetőségei szerint — ma is folytat a Baranyában, Somogyban és Tolnában élő délszláv lakosság anyanyelvi művelődésének javításáért. *Szalaiiné Kővári Magda*, a báziskönyvtár vezetője az idei könyvhéten rendezett író-olvasó találkozókra jó partnert kapott Blazsetin István személyében, aki éppen anyanyelven írt, gyermekeknek szóló műveivel igazolta: azért van oly fontos szerepük a kisgyermek életkori sajátosságaihoz szabott gyermekirodalmi alkotásoknak, mert csakis ily módon sikerül idejekorán megéreztetni a gyerekekkel a szépirodalom gazdagító erejét, érzelmi telítettségét. Az általa és más költők által írt művek sajátos előadásával bizonyította, hogy rendkívül fontos a művek érzelmi hatóképesége, mert a gyermeket kiforratlan személyisége, befolyásolhatósága, alakítható jelleme az érzelmi hatásokra rendkívül fogékonyra teszi. A Dráva menti horvát, illetve a Pécs környéki bosnyák falvakban megtartott rendhagyó irodalomórák igazolták: akár egy óra alatt is műélvezővé lehet nevelni a gyerekeket.

A költő szerint — és ezt a Somogy megyei

Lakócsán, a baranyai Drávafokon és a pécsi kertvárosi iskolákban megtartott találkozókra is tapasztalhattuk — az irodalmi nevelés gazdagítja a személyiséget, gyarapítja a gyerekek szókincsét, gazdagítja kifejezőképességüket, és összehangolódik, illetve egybeolvad a nyelvtanilag helyes beszéd kialakítását magába foglaló anyanyelvi oktatással. A gyermek által elsajátított beszédstruktúrák válnak a gondolkodás alapstruktúráivá is, tehát az irodalmi nevelés a gondolkodás fejlődését is befolyásolja.

A lakócsai, drávafoki, a pécsi kertvárosi, szalántai általános iskolákban, a felsőszentmártoni, a sellyei és a pogányi könyvtárakban, valamint a pécsi délszláv klubban megtartott találkozók is bizonyították: a könyvtárak és más művelődési intézmények korlátozott lehetőségeik miatt még nem képesek teljes mértékben kielégíteni az állandóan növekvő, sokrétű kulturális igényeket, s erre valószínűleg a közeljövőben sem lesz módjuk. Ezért kap nagy szerepet a könyvtár segítségével kifejleszhető anyanyelvi önművelés. A találkozók biztató jeleket villantottak fel, bár az is nyilvánvalóvá vált, hogy a könyvek, a sajtótérmekek és a tömegközlelési eszközök nagy részét csupán bizonyos rétegek igénylik. Ismeretes az is, hogy a nemzetiségi letéti könyvtárak olvasóinak jó részét a tanulók és azok a felnőttek alkotják, akik anyanyelvi továbbképzésben vesznek részt. Eppen ezért kell az iskoláknak még többet tenniük tanulóik segítésére, hogy felnőtt korukban is tovább éljen bennük az anyanyelvi önművelés igénye.

Kapu László

A könyv szolgálatában

A szakszervezeti könyvtáros 33 éve

A Vas megyei szakszervezeti könyvtári hálózat megalakulásának 25. évfordulójára 15 díszes emléklapot adott át az arra érdemeseknek kedves ünnepség keretében *Horváth Jánosné*, az SZMT titkára. A kitüntetést azok érdemelték ki, akik alapító tagjai a hálózatnak, illetve az elmúlt 25 év alatt kimagasló eredményeket értek el a szakszervezeti könyvtárosi munkában.

A jubileumra kiadottak közül egy emléklap a Rába szombathelyi szakszervezeti könyvtára falát díszíti. A könyvtár *György Róbert* „birodalma”, és ő az emléklap jogosan büszke tulajdonosa is.

— *Mivel érdemelte ki a jubileumi emléklapot?*

— Az átadáson elhangzott, hogy mint alapítvány s mint kimagasló munkát végző könyvtáros kaptam az emléklapot és mellé az anyagi elismerést. Az alapító tagok közül én vagyok egyedül ma is könyvtáros.

— *Mikor és miért hívták életre a szakszervezeti könyvtári hálózatot Vas megyében?*

— Ahogyan én emlékszem, 1958 koratavaszán hívták az SZMT-be a nagyobb szombathelyi üzemek, vállalatok könyvtárosait. Ott elmondták nekünk, hogy a SZOT határozatot hozott a szakszervezetek megyei tanácsa mellett létrehozandó könyvtári hálózatról. Többségünk örömmel fogadta a tervet, mert úgy éreztük és reméltük, hogy a hálózat életre hívásával értő, segítő gazdája lesz a megyei szakszervezeti könyvtáraknak. Az idáig minden gyárban, üzemben, vállalatnál egy szál magában, minden segítség, szakmai támogatás és jó értelemben vett ellenőrzés nélkül „dolgoztak” a könyvtárosok. Közülük sokaknak semmiféle szakmai felkészültsége, minimális hozzáértése sem volt. Gyakran csupán könyv- és ember-szeretetből, társadalmi munkában könyvtároskodtak, azaz adott időben kinyitották a könyvtárat vagy könyvesszekerényt az ott válogatóknak.

Akkori — 25 év előtti — várakozásaink maradéktalanul teljesültek. A Szakszervezetek Vas megyei Tanácsának központi könyvtára segítő, támogató társunk, jó gazdánk lett. Napjainkban már mi „öreg” könyvtárosok sem nagyon tudjuk elképzelni, hogyan dolgozhatnánk eredményesen nélküle.

— *Őn a gyár munkaverseny-megbizottja, a szakszervezeti és műszaki könyvtár vezetője, egész sor kulturális megbízatás végzője, tömegszervezetek vezetőségének tagja. Végül is minnek nevezi, tartja leginkább önmagát?*

— Őszintén megmondom, könyvtárosnak. 1950-től immár 33 éve megszakítás nélkül végzem ezt a munkát. Ez egyben azt is jelenti, hogy nem csupán a szakszervezeti, hanem a megye összes jelenlegi aktív könyvtárosai közül én vagyok a megszakítás nélkül legrégebben dolgozó. Szeretem a könyvtárosi munkát, s ezen túl hivatásnak tartom, úgy is végzem, teljesítem mindenkor feladataimat.

— *A kezdeti évek könyvtárosi munkájával, feladataival összehasonlítva a maiakat, miben látja, tapasztalja a leglényegesebb változásokat?*

— Az alapvető cél nem változott, minél több dolgozó járjon könyvtárba, váljon egy életre olvasóvá, művelődjön, szerezzen új ismereteket ezáltal. A lehetőségek is alapvetően megváltoztak, és az sem elhanyagolható, hogy manapság bárki nyugodtan válogathat a kínált nagyszámú mű között érdeklődésének megfelelően. Van miben válogatni. Emlékszem, 1950-ben egy kis szekrényben 247 kötettel kezdtem a Rába egykori jogelődjénél. Ma úgy 12 ezer kötetet tesz ki a két — szakszervezeti és műszaki — könyvtár állománya. Természetesen ez nem a „végső szám”. Megváltoztak maguk az olvasók is, a dolgozók legszélesebb rétegeiből kerülnek ki manapság. Kivétel: a szakmunkástanulók hozzáállása az olvasáshoz, könyvtárhoz és változatos programjaihoz. Míg 10—15 éve 80—90 százalékuk olvasó tagja volt

a könyvtáraknak, résztvevője különböző rendezvényeinknek, ma — és évek óta már — egyetlen egy könyvtári tag tanulónk sincs. Teljesen passzívak ilyen vonatkozásban, minden próbálkozásunk hosszú idő óta kudarcot vallott velük kapcsolatban. Számomra az sem megnyugtató, hogy más gyárakban, üzemekben is hasonló a helyzet.

Változott a könyvtár funkciója is, megszűnt a kölcsönkönyvtár jelleg, azaz könyvet kiad, bevesz, adminisztrálja. Egyéb, szép, változatos feladatokat is kapott, melyekből adódóan nagyban besegítenek a könyvtárak a munkahelyi közművelődésbe. Vallom és hiszem, igen szükségesek a könyvtárak a munkahelyeken, és van jövőjük.

György Róbert könyvtárosi munkájáért ez idáig számos elismerésben részesült, még fel-sorolni is sok lenne mind. Közülük néhányat azért megemlítünk. *SZOT oklevél, Szakszervezeti munkáért kitüntető jelvény, Kiváló népművelő kitüntetés 1975-ben 25 éves könyvtárosi tevékenységéért, emléklap a megyei könyvtári hálózat megalakulása 30. jubileumára...* E fényes sorban talán kevésbé tűnik ragyogónak a nemrég kapott jubileumi emléklap. Azért György Róbertnek nagyon kedves, melegséget gyújt szívében, emlékeket éleszt 33 éves könyvtárosi munkájának egy jelentős állomásáról...

Soós Béla
Rába

ZENEI LEXIKON

A TÉLI KÖNYVVÁSÁRON!

Brockhaus — Riemann: Zenei Lexikon
I. kötet (A—F)

A legfrissebb és legkorszerűbb német zenei lexikon magyar kiadása

A mintegy 8000 személyi és tárgyi címszót tartalmazó, három kötetre tervezett kiadvány a zenét érintő valamennyi területet felöleli. Stílusa tömör, világos. Magyar vonatkozású anyaggal kibővített

Szerkesztette:

Carl Dahlhaus és Hans Heinrich Eggebrecht

A magyar kiadás szerkesztője:

Boronkay Antal

A további kötetek tervezett megjelenése:

II. kötet 1984 negyedik negyedév

III. kötet 1985 negyedik negyedév

Egészvásznon kötésben, védőborítóval

Ára kötetenként kb. 300,— Ft.

ZENEMŰKIADÓ

IFLA-érmét adományozott Papp Istvánnak, az Országos Könyvtárügyi Tanács titkáranak a Könyvtárosszövetség és -intézmények Nemzetközi Szövetsége azért az eredményes tevékenységéért, amelyet a szövetség folyóiratának, az *IFLA Journal*nak szerkesztőbizottsági elnökeként 1975-től 1983-ig kifejtett. A kitüntetés híret a Münchenben augusztus 21-től 27-ig tartott 49. IFLA-közyűlés záróülésén hozták nyilvánosságra.

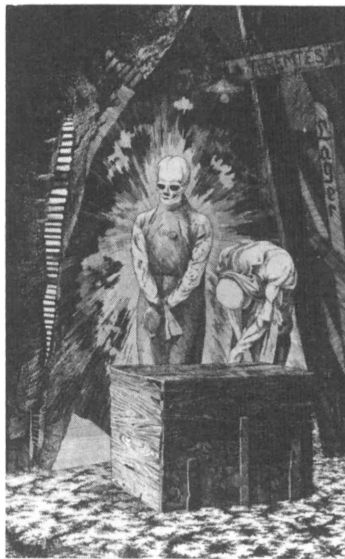
Két új bibliobuszt szerzett be a közelmúltban a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár. Az Ikarus 256-os típusú, az Ikarus Karosszeria- és Járműgyár Székesfehérvári Üzemében készült buszok összesen 2 millió 850 ezer forintos vételárát a Fővárosi Tanács bocsátotta a könyvtár rendelkezésére, amely az autóbuszokat mozgókönyvtári használatra 267 ezer forintért alkittatta át Pécssett az AFIT 14. sz. Autójavító Vállalatával. A két busz közül az egyik már megkezdte működését, és a rövidesen munkába álló másik mozgókönyvtárral együtt 12 budapesti kerületben 31 kölcsönzőhelyet fog ellátni olvasnivalóval. Az FSZEK 1. sz. mozgókönyvtárát azonban, amely 1973 óta szállította a könyveket a főváros rosszul ellátott területeire, elhasználódás miatt végleg ki kellett vonni a forgalomból.

A könyvtárak működtetéséhez szükséges személyi és tárgyi feltételek alakulásáról utóvizsgálatot tartottak a Körmen di Járás i Városi Népi Ellenőrzési Bizottság ellenőrei öt községben és a hozzájuk tartozó könyvtárakban. Megállapították, hogy tavaly óta sokat tettek az akkor tapasztalt hibák kijavítására. Korszerűsítették a világitást, gondoskodtak a fűtésről, a vagyonvédelemről, pótolták a hiányzó bútorokat, ajtókat, ablakokat festettek. A könyvtárak elhelyezése két intézmény kivételével megfelelő. A könyvtárosok munkaideje a központi előírások szerinti átlagban havi 24 óra, ami megfelelő, de az érte járó 200—300 forint tiszteletdíj — enyhén szólva —

nem sok. A könyvtárosok a kötelezően előírt nyilvántartásokat naprakészen vezetik. A népi ellenőröknek a könyvtárak rendjére tett észrevételei alapján az utóvizsgálat nyomán intézkedtek az illetékesek. (Népi Ellenőrzés)

Vállalati Gazdasági Munkaközösség alakult az Országos Széchényi Könyvtárban az intézmény fiatalabb raktárosaiból. A nyolc tagú közösség, amelynek vezetője *Szente Péter*, elsősorban a nemzeti könyvtár küszöbön álló átlománytelepítési és -költöztetési munkálataiban kíván részt venni, s első nagyobb feladata az OSZK tárolókönyvtá törökbálinti raktárvarosba való költöztetése lesz, de az új GMK szolgáltatáit más könyvtárak is igénybe vehetik.

Halálozások. Vadóc Kálmán, a Szekszárdi Megyei Könyvtár nyugalmazott igazgatója, augusztus 26-án, életének 70. évében rövid szenvedés után elhunyt. Vadóc Kálmán 1967-től 1976-ban történt nyugállományba vonulásáig dolgozott a Tolna megyei könyvtárügy legmagasabb irányítói posztján, s eredményes munkálkodásáért nyugdíjazása alkalmával a Munka Érdemrend ezüst fokozatával tüntette ki az Elnöki Tanács.

— Augusztus 4-én, 67 éves korában meghalt **Iványi Sándor**, az Egri Főegyházmegyei Könyvtár igazgatója, aki 1953 óta vezette a nagy múltú intézményt.

A Nógrád megyei könyvtárügy irányításában változások történtek augusztus elsején: *Várkonyi Istvánné*, az SZMT Központi Könyvtár igazgatója a Balassi Bálint Megyei Könyvtár igazgatóhelyettese lett; helyére, megbízott igazgatóként *Varga Zoltánt* állította az SZMT elnöksége. Varga Zoltán a nyiregyházi főiskolás évek után Somoskőújfaluban mint körzeti könyvtárvezető, Zagyvarónán pedig mint a művelődési ház igazgatója tevékenykedett, majd a megyei művelődési központban dolgozott népművelőként. Mostani megbízását megelőzően a Szakszervezetek Nógrád megyei Tanácsának oktatási központjában végzett népművelői munkát. — **A Bács-Kiskun megyei** Kiskunhalasi Városi-Járás i Könyvtár igazgatójává *Varga-Sabján Gyulát*, a könyvtár módszertani munkatársát nevezték ki augusztus elseji hatállyal.

A Magyar Könyvtárosok Egyesületének adminisztrációja új helyiségében — amelyet a Levéltári Igazgatóság bocsátott rendelkezésére — minden kedden és csütörtökön 9 és 16 óra között áll a tagok rendelkezésére. Az egyesületi helyiség címe: Budapest, Úri utca 54. 1014. Telefon: 160-042.

Augusztusi értekezleti nap-tár: 25—26. A Magyar Könyvtárosok Egyesületének XV. vándor-gyűlése Győrben.

Könyvtári állományok konzerválása és restaurálása Nyugat-Európában

Az elmúlt évben — részben UNESCO-ösztöndíjjal — nyugat-európai tanulmányúton jártunk. Egyikünk Koppenhága, Párizs, London, Oxford, és Dublin, másikunk pedig Bécs, Graz, Párizs, München, Göttingen és Wolfenbüttel összesen mintegy tizenöt könyvtárában, levéltárában, múzeumában, restaurátorképzéssel foglalkozó iskolájában tanulmányozta a kéziratok restaurálását és általános védelmét. Tapasztalatainkról e cikk keretében tájékoztatjuk a *Könyvtáros* olvasóit.

Megelőző állományvédelem, állományvédelmi tervek

Franciaországban, Angliában és Írországban különös figyelemmel tanulmányoztuk a könyvtári és a levéltári állományok megelőző védelmét, mivel Magyarországon ezen a téren még nagyon kevés történt. Bár Párizsban sem a nemzeti könyvtárban, sem az országos levéltárban nem volt módunkban a raktárakat megtekinteni, és arról sem kaptunk tájékoztatást, hogy milyen anyagokból készülnek a dokumentumok tárolására használt dobozok, tokok, borítékok, de hogy ügyelnek a felhasznált anyagok minőségére, az abból is kitűnik, hogy az anyagszállítóknak és a külső könyvkötőknek meghatározták a kötésben és restaurálásban felhasználható anyagok jellemzőit.

Angliában és Írországban tudatosan alkalmazzák az állomány károsodásának megelőzésére szolgáló módszereket; elsősorban a tárolóeszközök és a restaurálásban használt anyagok kémiai megbízhatóságára, tartósságára ügyelnek, de igyekeznek a raktározásra és a kiállításokra vonatkozó környezeti előírásokat is betartani, a megfelelő körülményeket kialakítani.

A Public Record Office (országos levéltár,

London) 1977-ben és az India Office Library (indiai levéltár és könyvtár, London) mintegy 15 éve átadott épülete teljesen légkondicionált. Részleges légkondicionálást alakítottak ki a British Library európai kéziratának raktárában és a dublini Trinity College Library raktárában (a pergamenkódexek és a legértékesebb papírdokumentumok tárolásának helyén). A pergamenkódexek és a pergamenre festett térképek kiállítási tárlóiban, valamint raktári szekrényeiben *szilikagéllal* szabályozzák a nedvességet, valamint speciális anyagokból és megoldással alakították ki a tárolótereket a British Library-ben, a National Maritime Museum-ban (országos tengerészeti múzeum, London) és a Trinity College Library-ben. Ez utóbbi könyvtárban, ahol VII–VIII. századi, gyönyörűen illuminált ír kódexeket is őriznek, a kéziratok könyvek más városba való utaztatása alkalmával a lehető legtökéletesebb védelmet nyújtó, különleges ládákat is készítettek. Angliában — elsősorban a könyvtárak, levéltárak és múzeumok kezdeményezésére — már gyártanak olyan papirokat, kartonokat és lemezeket, amelyeknek összetétele garantáltan savmentes, rostanyaga jó minőségű (gyakran rongyból származó cellulóz), és kevés lúgos jellegű anyagot is tartalmaz, ami a légköri savas hatásokkal szemben megvédi a papírt. A restaurálási munkában (könyvtáblákhoz, előzékekhez, javításhoz, kasirozáshoz) és a dokumentumok tárolására szolgáló dobozok, tokok, borítékok stb. készítéséhez kizárólag ilyen anyagokat használnak. Több helyen az egyelőre nem restaurálható egységeket ilyen tárolóeszközökben helyezik el, hogy a további károsodástól védjék őket (British Library, National Maritime Museum, Bodleian Library).

A francia és az angol nemzeti könyvtár nemcsak a rutinkönyvkötést és a kiemelkedően értékes egységek restaurálását tekinti feladatának, hanem egész állományának megóvási fel-

adataival is foglalkozik. Mindkét könyvtárban a kötetek millióit érintő tennivalókról van szó, mivel a modern könyv-, hírlap-, folyóirat- és más dokumentumtermés, mint savasodó és gyorsan pusztuló óriási papírtömeg árasztja el az országok nemzeti irodalmát gyűjtő könyvtárakat. Ezért olyan fejlesztésre, új épületek, gépek, személyzet munkába állítására van szükség, amely lehetővé teszi az úgynevezett tömeges konzerválás és — részben — restaurálás bevezetését, annak érdekében, hogy megelőző kémiai kezeléssel, valamint a károsodott anyag fertőtlenítésével, semlegesítésével és papírananyagának megerősítésével belátható időn belül megállítsák a dokumentumok pusztulását.

Franciaországban a nemzeti könyvtár az írott dokumentumok konzerválásával foglalkozó kutatóközpont segítségével vidéken, egy régi városban most hoz létre új műhelysört a tömeges könyvkezelés céljaira. A vegyi kezelések módját a kutatóközpont tervezte meg, a berendezéseket egyedileg gyártatják. Etilén-oxid gázzal tömeges fertőtlenítést, metilalkoholban oldott semlegesítőanyaggal pedig savközömbösítést fognak végezni naponta hatszáz kötetten — a kötés szétszedése nélkül —, majd a kezelt köteteket mikrofilmre vagy mikrofilmlapra veszik. Ezután a kevésbé értékes könyveket nem kötik be, hanem fűzve, dobozokban tárolják, és azok csak mikrofilmlapon lesznek olvashatók.

A British Library felmérte nyomtatott könyveinek állapotát: 750—800 ezer kötetet kellene sürgősen bekötönniük vagy restaurálniuk, és 4—5 millió savas kötetük van. 1980-ban elkészítették a század végéig szóló állományvédelmi fejlesztési tervet, amely az új szerzemények folyamatos bekötése mellett az elmaradás pótlását tűzi ki célul, természetesen a fontossági sorrend figyelembevételével, a legsürgősebben konzerválandó, megóvandó kötetek kötése vagy restaurálása ugyanis ilyen nagy számban nem lehetséges, csak átmeneti védelműl szolgáló dobozokat, tokokat lehet készíteni. Mivel a British Library saját kutatólaboratóriummal nem rendelkezik, és a párizsihoz hasonló központi kutatóintézet sem működik Angliában, az angol nemzeti könyvtár több egyetemmel, kutatóintézettel lépett kapcsolatba; jelenleg hat kutatási témán dolgoznak külső szakemberek. Ezek a kutatások egyebek között a bőrkötések pusztulását megelőző és helyreállító eljárásokra, a már pusztulásnak indult papírok tömeges semlegesítésére és mű-

anyagokkal való megerősítésének új lehetőségeire, az ehhez szükséges technikai eszközök tervezésére, valamint a papírokat károsító biológiai hatások elleni védekezésre irányulnak. Egyébként az állományvédelmi tervben szerepel saját kutatólaboratórium létrehozása is. Az említett területeken elért eredmények teszik majd lehetővé, hogy a tömeges savközömbösítést és papírerősítést megkezdhessék a British Library-ben, ahol jelenleg is körülbelül százan dolgoznak a könyv- és hírlapkötetetekben, részben restaurálással is foglalkozva, a legértékesebb európai és keleti kéziratok restaurálását pedig külön, néhány fős műhelyekben végzik.

Pergamenrestaurálás

A pergamenkéziratok restaurálása területén olyan módszerek, tapasztalatok után kutatunk, amelyek esetleg hozzájárulhatnak az Egyetemi Könyvtár rendkívül rossz állapotban levő kódexei (köztük számos korvina) konzerválási problémáinak megoldásához.

A restaurálás munkafolyamatában általában első helyen áll a *fertőtlenítés*. Erre a penészgombával vagy más mikroorganizmusokkal, illetőleg könyvpusztító rovarokkal való fertőzöttség esetén van szükség. A fertőtlenítés módját természetesen úgy kell megválasztani, hogy az alkalmazott vegyszer és eljárás ne károsítsa a tárgy — jelen esetben a kódex — anyagait, tehát a pergament, bőrt, tintát, festéket stb., de pusztítsa el a kórokozó mikroorganizmusokat vagy rovarokat. A restaurátorok világszerte kétféle megoldás közül választanak: vagy fertőtlenítő oldatokat alkalmaznak vagy gázalakú hatóanyaggal fertőtlenítenek. Az előbbiek különböző, a mikroorganizmusokat pusztító vegyszereket tartalmazó alkoholos vagy vizes-alkoholos oldatok, s régóta ismeretek a restaurátorok előtt. A gázosítás módszerében viszonylag új — néhány éve kezd általánossá válni — az etilén-oxid gáz alkalmazása. Angliában és Bécsben általában timolgőzők párologtatásával kezelik a pergamen-okleveleket és -kódexeket, nagy mennyiségű fertőzött anyagot azonban etilén-oxid gázzal fertőtlenítenek. Sok laboratóriumban (az NSZK-ban Bécsben, Dublinban) alkalmazzák a tisztításra is használt etilalkohol és víz 3 : 1 arányú elegyét — esetleg nipaginnal —, a British Museum laboratóriumában pedig az orto-fenilfenol vizes-alkoholos oldatát. Para-klór-meta-

krezol etilalkoholos oldatával fertőtlenítenek a Koppenhágai Királyi Könyvtárban. Párizsban a Bibliothèque Nationale-ban és az írott dokumentumok konzerválásával foglalkozó kutatóközpontban elsősorban az etilénoxid gázt alkalmazzák nitrogéngázzal, freonnal vagy széndioxidral keverve, 500 g/m³ koncentrációban, 25 °C-on, 50—70 százalékos relatív légnedvességtartalom mellett. Illuminált kódexek fertőtlenítése esetén a sérült, lepergő vagy porladó miniatúrákat a vákuumos tér esetleges károsító hatása miatt előzetesen rögzíteni kell. A kutatóközpontban végeztek a penészes pergamennek gamma-sugarakkal való fertőtlenítésére irányuló kísérleteket is, és az eredmények bizonyossága szerint a penészt elpusztító sugármenység a pergament nem károsította. A gamma-sugaraknak az illuminációra gyakorolt hatására nézve azonban még nincsenek tapasztalataik.

A restaurálás során alkalmazandó anyagok és eljárások veszélyeztethetik — mert esetleg fellazítják, leoldják, szétfuttatják — a kódexekben, okleveleken gyakori *színes anyagokat* (kezdőbetűk, aláhúzások, miniatúrák), ezek *védelme és rögzítése* tehát fontos művelet. Vannak olyan esetek, amikor minden beavatkozás nélkül, már a restaurálás előtti állapotban töredezett a festék, és a kötőanyag elpusztulása vagy hiányosságai következtében pereg, leválik a pergamenről. Környezeti ártalmak, nem megfelelő klimatikus viszonyok is előidézhetnek ilyen károsodásokat. Mindkét esetben a megfelelő természetes vagy nagyon gondosan kiválasztott szintetikus anyagot a festékrészecskék alá kell juttatni, hogy azokat a pergamen felületén megkössék, vagy pedig egy olyan felületi réteget kell képezni a színes anyagon, amely az oldódó hatásoktól megvédi azt. Mivel ezek az anyagok száradásuk során összehúzódhatnak, és így további repedéseket hozhatnak létre a festékekben, valamint optikailag megváltoztathatják a színeket (a szín tónusát, intenzitását, a matt felületet), és a későbbiek folyamán sárgulva, további változásokat idézhetnek elő, ez a kódexek restaurálásának egyik legnehezebb kérdése. A meglátogatott intézményekben a rögzítő és védőanyagokat éppen ezért mérsékelten vagy egyáltalán nem alkalmazzák. A legtöbb anyagot ugyanis valamilyen szempontból hátrányosnak találták. A következő anyagok jöhetnek számításba, ha a rögzítés feltétlenül szükséges: etilalkoholban oldódó metilcellulóz (Koppenhága), hidroxipropil-cellulóz izopropil alkoholos ol-

data (Bécs, Dublin), egy *Elvamide* nevű nylon-kopolimer metilalkoholos oldata (Párizs), cellulóz-acetát acetonos oldata (British Library), Paraloyd B 72 toluolos pergamenenyv, illetve zselatin alkoholos-vizes oldatai (Bécs, Graz, München, londoni és oxfordi levéltárak és könyvtárak laboratóriumai).

A fertőtlenítés és a festékek szükség szerinti védelme után a kéziratok száraz, illetve nedves *tisztítása* következik. A hordozó és a kézirat megírására vagy színezésére használt anyagok jellegétől, összetételétől függ, milyen eljárást és segédanyagokat választ e műveletek elvégzéséhez a restaurátor. A módszerek zöme rég kialakult és világszerte ismert. A száraz tisztítást minden műhelyben radiózással, radiózó géppel, radírporrrel, esetleg üvegyaprot ceruzával is végzik. A nedves tisztításhoz csaknem minden műhelyben etilalkohol és víz különböző arányú elegyeit használják, kivétel a grazi levéltár, ahol egy számunkra ismeretlen összetételű mosóoldatot alkalmaznak hidegvizes közegben, valamint a francia nemzeti könyvtár, ahol a tisztítást és egyúttal a lágyítást is metilalkoholos fürdőben végzik. A párizsi országos levéltárban semleges szappan híg, vizes oldatát is alkalmazzák. Az enyvmaradványokat, régi javításokat általában mindenhol szárazon vagy metilcellulózból készített pasztával fellazítva távolítják el. A bécsi Nationalbibliothek laboratóriumában erre a célra borecet híg, vizes oldatát is használják.

Pergamenkészítés bemutatása a londoni Camberwell iskolában

**Papíróntással kiegészített,
erősen sérült pergamenlap (Köln)**

A pergamenlapok gyakran hullámosak, deformálódtak, túlságosan kiszáradtak vagy megkeményedtek, ezért megfelelő lágyító, puhító anyagokkal fellazítva *ki kell simítani őket*. A pergamen elsősorban a nedvességtartalom változásaira érzékeny, ezért gyakran (elsősorban túlzott kiszáradás esetén) pusztán a vízfelvétel is jó eredményt ad. Ezt használják ki Angliában, Írországban, Bécsben és Münchenben. A vizet közvetlenül (átnedvesített szívópapírok közé téve, illetve nedves vászonba burkolva a pergament) vagy közvetve (kamrában párologtatott vízgőz formájában) juttatják a pergamenre. A másik eljárás etilalkohol és desztillált víz elegyével történő átitatás vagy porlasztásos rápermetezés, de Bécsben használják lágyításra a karbamid etilalkoholos oldatát és a pergamenenyvet is, mindkettőt porlasztással viszik rá a pergamen felületére. Párizsban metilalkoholos fürdőben lágyítják a pergament, ez a miniatúráknak sem árt (mások szerint viszont nagymértékben kiszáritja a pergament).

A lágyítás utáni kisimításra és szárításra Angliában és Írországban két érdekes módszert alkalmaznak: a pergamen különbözőképpen történő kifeszítésével érik el a simítást, és kifeszített állapotban szárítják is meg, csaknem teljesen. Az egyik módszer szerint a pergament nedves állapotban matt üveglapra vagy plexilemezre simítják rá, egy terilénanyag közbeiktatásával, és így kifeszítve szárad meg a lap. A másik módszer: a nedves pergamen széleit széles iratkapcsokba fogják, és ezekkel egyenletesen húzva a pergament, az iratkapcsokat árhe-

gyekkel puhafa laphoz rögzítik, majd még nedves állapotban, vastag itatóspapírok és poliészter hálók között enyhén lepréselik. Az utóbbi módszert Bécsben is alkalmazzák. Néhány restauráló laboratóriumban nem feszítik ki a pergament — ez ugyanis illuminált kéziratok esetében veszélyes lehet —, hanem a nedves kéziratlapot filclapok, illetve viaszpapírok között enyhén préselik (NSZK).

Mivel a pergamen — készítési módjának következtében — inkább lúgos, mint savas jellegű anyag, általában nem kell semlegesíteni. Penészgombák hatására azonban savasodhat. Az írásra használt, különböző összeállításokban készített vas-gallusz tinták és esetleg egyes festékek is lehetnek erősen savasak, olyannyira, hogy a nagyon erős pergament is átmarhatja a sav. A tinták savas kémhatása a penészgombák megtelepedését is elősegítheti, amelyek azután anyagcseretermékeik révén különböző károsodásokat idézhetnek elő magukon a tintákon is (például elhalványodás). Tehát *a savas tintákat semlegesíteni kell*, ez azonban eléggé kétes kimenetelű művelet. Az e célra alkalmazott anyagok megegyeznek a savas papírok és a papírokon levő savas tinták semlegesítésére használtakkal, de a legtöbb esetben a vizes savtalanító oldatok nem használhatók, részben mivel a pergamennek nagy mennyiségben árt a víz, részben pedig a tinta vagy a festékek oldódhatnak, szétfuthatnak. Ezért a műhelyekben használják a báriumhidroxid metilalkoholos oldatát (Koppenhága, London, Párizs), a magnézium-metoxid és a metilmagnézium-karbonát metilalkoholos oldatát (Párizs, Oxford), és esetleg nagyon híg vizes kalciumhidroxid oldatot (British Library), ami azonban a festékek színét megváltoztathatja. Ha a tinta vízálló, alkalmazzák a magnézium-hidrogén-karbonát metilcellulóz oldatban (Bécs), mely egyúttal rögzíti is a rosszul tapadó tintát.

Nem könnyű a penészgombák, baktériumok „működése” következtében meggyengült, elvékonyodott pergamenkéziratok *megegyesítése*. E tekintetben eléggé eltér a meglátogatott laboratóriumok szakembereinek véleménye. Egy vonatkozásban azonban azonosan vélekednek: az alkalmazott technológia visszafordítható legyen, azaz szükség esetén a pergamenre rávitt bármilyen anyagot le lehessen oldani, a pergamenkézirat károsodása nélkül. Klasszikus módszernek nevezhető — hiszen sokszáz éve használják — a pergamenhulladékból készített pergamenenyv alkalmazása.

**A részleges papíröntés művelete
(Wolfenbüttel)**

Ezzel az alkoholos-vizes oldattal vonják be — porlasztással vagy ecsettel — a meggyengült pergamen felületét. (Az eljárást az Országos Széchényi Könyvtár restauráló laboratóriuma is régen alkalmazza.) E módszert használják a bécsi nemzeti könyvtár restauráló intézetében és az oxfordi Bodleian Library-ben. A koppenhágai, müncheni és göttingeni műhelyekben zselatinoldatot, az angol országos levéltárban oldható nylon alkoholos oldatát, Dublinban és Bécsben pedig egy újabb, az eddigieknél jobbnak bizonyult cellulózszármazékot, a hidroxipropil-cellulóz 1—2 százalékos etilalkoholos, etilalkohol + vizes vagy izopropilalkoholos oldatát alkalmazzák.

Ha a pergamenkézirat annyira rossz állapotban van, hogy „megtámasztani” is szükséges, a restaurátorok a következő eljárások egyikét alkalmazzák: Franciaországban valódi — lyoni — selyemmel vagy vékony pergamennel vonják be a lap mindkét oldalát; Angliában, Írországból és az NSZK-ban szintetikus, illetve természetes bőrhártyákkal (úgynevezett szintetikus kollagénnel és halak úszóhólyagjából készített hártyával) borítják be a kéziratokat. Ezek felragasztására különféle keményítőkből készített ragasztókat, pergamenenyvet vagy zselatinoldatot használnak.

A hiányok pótlására Dániában a Királyi Levéltárban és az NSZK-beli Wolfenbüttelben japánpapírt, a többi országban kizárólag különböző vastagságú és minőségű pergamenekeket alkalmaznak. Münchenben a Bayerische Staatsbibliothek laboratóriumában nem mindennapi, sikeres kísérletet végeztek: egy középkori pergamenkódex penészgombáktól erősen meggyengült, hiányos leveleit papíröntő gép segítségével, papírpeppel egészítették ki (az írás vizálló volt, és a kézirat nem volt illuminált). Ugyancsak az NSZK-ban kísérleteket végez egy restaurátor a pergamen kézi öntéssel történő javítására (a már régóta ismert kézi papíröntés műveletéhez hasonlóan). A pótlást vízben, esetleg részben alkoholos közegben elosztatott papír- és pergamenrostkeverékkel végzi, a következőképpen: a pergament szívó (vákuum-) asztalra helyezi, sűrű szövésű poliamidszita felületére. A vákuummotor megindításával a pergamen hozzátapad a szitához és teljesen kisimul. Ha a tinta és az esetleg a kéziratban levő miniatúrák elviselik, óvatosan, porlasztással be is lehet nedvesíteni alkohollal vagy alkohollal és kevés vízzel elegyével. Ezután a pergamen- és papírpep-keveréket kis csőrös kanálhoz hasonló szerszámmal ráöntik a hiányzó részekre. A légszívás következtében a pép szétterül a hiányos helyeken, és a nedvesség nagy része gyorsan távozik. A légszívást addig folytatják, amíg a pergamenben már csak kevés nedvesség marad. Akkor filclapok között, először kisebb súllyal óvatosan megterhelve, majd préselve tovább szárítják, míg tökéletesen száraz és sima nem lesz. E módszer alkalmazása akkor előnyös, ha olyan — illuminált vagy vízzel oldható tintával írott — kéziratot kell restaurálni, amely nem viselné el a károsodás nélkül a bővízű közegben, papíröntő géppel történő kiegészítés műveletét. Utóbbi eljárással a dán Királyi Könyvtárban is kísérleteznek olyan esetekben, amikor egy kéziratban sok apró lyukat kell kipótolni vagy nagyon gyenge, mállott részekhez kellene hozzáerősíteni a pótlást. A gépi berendezésben — vízben elosztatott pergamenrostokkal — egyetlen művelettel a pergamenen levő összes lyuk eltüntethető. Az új pergamenpótló eljárásokhoz szükséges pergamen rostanyag előállítása nehezebb művelet mint a papírrostoké, mivel erős bőr-kötőszövetből álló, kész pergament kell szétbontani. *(Folytatjuk)*

**Kastaly Beatrix
B. Kozocsa Ildikó**

Ötvenéves a Szovjetszkaja Bibliografija

A szovjet könyvtári szaksajtó ebben az évben már második jubileumához érkezett: 25 éves lett a *Bibliotekovedenie i Bibliografija za Rubezsom*, amelyet a *Könyvtáros* 1983. évi 4. számában *Hegyközi Ilona* mutatott be olvasóinknak, és most ünnepli 50. születésnapját a *Szovjetszkaja Bibliografija*.

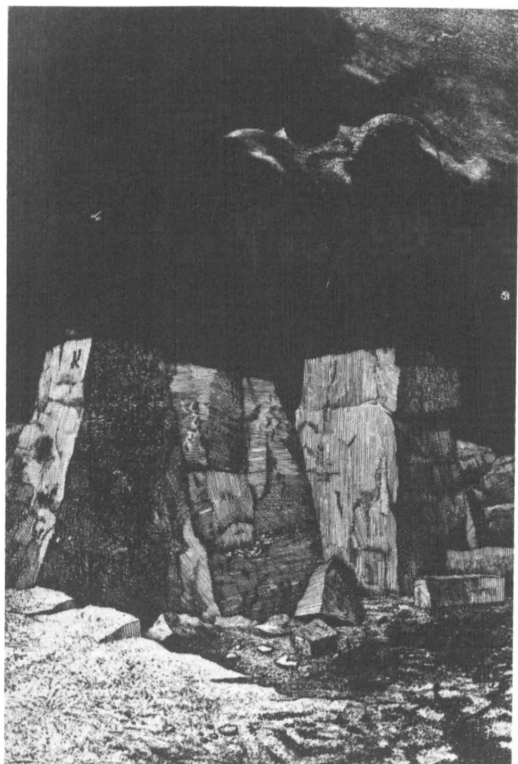
Ez a folyóirat nemcsak a szovjet könyvtártudományi lapok között egyedülálló, hanem a világ könyvtári szaksajtójában sem igen akad párja. Fő profilja a bibliográfia elméletének, történetének és gyakorlatának bemutatása és elemzése.

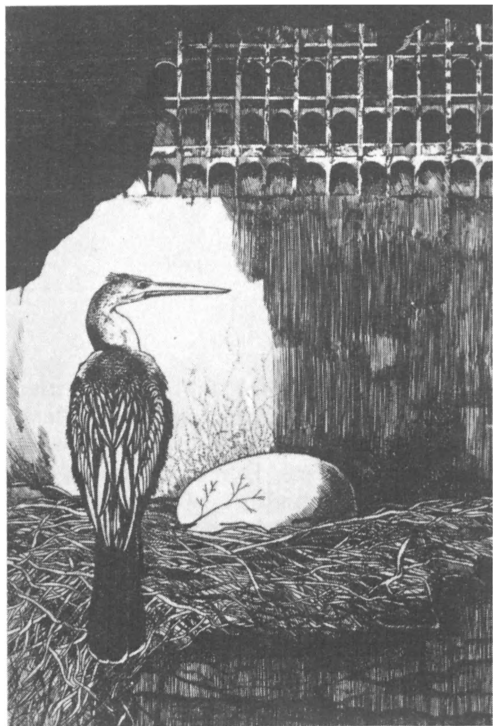
A szovjet szakemberek felfogása szerint a könyvtártudomány és az informatika mellett a bibliográfiaelmélet is önálló diszciplína, azonban a három ismeretág igen szoros kölcsönhatásban van egymással. A bibliográfiának is megvan a saját elmélete, története, módszertana, és a vizsgálódások tárgya szerint is többféle képpen osztható fel (például általános és szakbibliográfia, egyetemes és ágazati bibliográfia, a bibliográfia készítése, bibliográfiai szolgáltatások). Az ismeretág önállósága a képzetben is érvényesül, a kulturális főiskolákon a könyvtártudományi tanszékeken kívül bibliográfiai tanszékek is működnek, és a bibliográfusok képzése részben különválik a könyvtárosokétól.

Ennek a szemléletnek a következménye, hogy a jubiláló folyóirat a bibliográfiának mint önálló ismeretágnak és tevékenységnek az orgánuma.

A folyóirat (korábban tanulmánygyűjtemény) 1933-ban történt megalapításának voltak már előzményei. (A folyóirat történetéről *G. A. Alekszejeva* publikált cikket *Predsesztvenniki „Szovjetszkaj bibliografii”*, vagyis A Szovjetszkaja Bibliografija előzményei címmel a lap 1983. évi 1. számában.) Már 1772 és 1789 között is jelent meg bibliográfiai folyóirat Oroszországban, „Russische Bibliothek...” címmel, de az igazi igények a 20-as években, a szovjet könyvtárügy megszervezése idején jelentkeztek ilyen orgánumra. Az Orosz Központi Könyvkamara kezdeményezései nyomán a 2. Összoroszországi bibliográfiai kongresszus után, 1928–29-ben jelent meg a rövid életű *Bibliografija* című lap. Ezt 1930-ban a *Bibliotekovedenie i Bibliografija* (Könyvtártudomány és Bibliográfia) követte. 1933 decemberében került nyomdába a *Szovjetszkaja Bibliografija* első száma.

A folyóirat által tárgyalt témák jelenleg a bibliográfia minden vonatkozását felölelik: el-

méletétől, általános módszertanától, történetétől kezdve a bibliográfiák egyes típusainak kérdésein át a bibliográfiai tevékenység országos szervezetének, a bibliográfiai intézmények munkájának, a bibliográfiai tájékoztatás korszerűsítésének, gépesítésének a bemutatásáig. Kitekint a bibliográfia külföldi helyzetére, foglalkozik a világ nagy bibliográfiai vállalkozásaival, a nemzetközi programokkal, együttműködéssel. Példaként csak az 1982-ben megjelent cikkek közül említünk néhányat: *O. P. Korsunov* vitaindítóját a könyvtárügy és a bibliográfia, a könyvtártudomány és a bibliográfiaelmélet viszonyáról, *I. G. Morgenstern* elméleti elemzését a könyvtár bibliográfiai apparátusáról, *N. N. Scserba* cikkét a helyismereti bibliográfia fejlesztési irányzatairól, vagy *I. J. Bagrova* beszámolóját az IFLA 46. és 47. kongresszusának a bibliográfiai számbavételével, az ISBD-programmal, a kötelempéldány-szolgáltatással foglalkozó előadásairól.

A folyóirat állandó rovatai megismertetik az olvasót a legújabb bibliográfiaelméleti kutatások és tanulmányok eredményeivel, a bibliográfiakészítés módszereivel és gyakorlati tapasztalataival, a bibliográfia történetének egyes fejezeteivel. Gyakran folynak a lap ha-

sábjain viták a bibliográfiai tevékenység rész-kérdéseiről: különböző szakterületek képviselői számolnak be arról, hogy mit jelent munkásságukban a bibliográfiák használata. A lap erőssége az az önálló rovat, amely a szovjet bibliográfiai tevékenység és a könyvtárügy legfontosabb eredményeiről, tanácskozásairól számol be. A Szovjetszkaja Bibliografija ezenkívül hírt ad az egyes könyvtárak és szakirodalmi tájékoztatói intézmények tájékoztató és bibliográfiai tevékenységéről, s hosszabb tudósításokat és külföldi folyóiratokból válogatott rövid híreket közöl az egyes országokban folyó bibliográfiai munkáról és a nemzetközi bibliográfiai eseményekről, valamint konferenciákról is.

Minden számban találhatóak recenziók és ismertetések a legújabb szovjet és külföldi kézikönyvekről, monográfiákról és a könyvtárak által összeállított bibliográfiákról. A lap megemlékezik a legkiválóbb bibliográfusok évfordulójáról is.

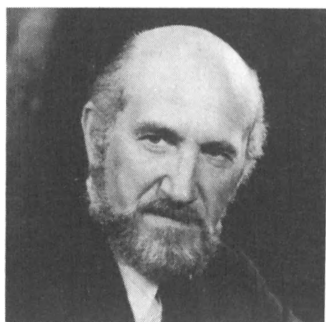
A csaknem 8800 példányban, kéthavonta megjelenő folyóiratot, amelyet az Összszövetségi Könyvkamara gondozásában a Kni-ga Kiadó ad ki, jeles szakemberekből (például *R. Sz. Giljarevszkij*, *N. N. Gruzinszkaja*, *O. P. Korsunov*, *I. K. Nazmutdinov* és mások) álló szerkesztő bizottság irányítja, főszerkesztője *A. G. Gluhov*. Szerzői gárdája a Szovjetunió sok területéről verbuválódott, 1981-ben például a szerzők 30 különböző városból küldték be cikkeiket, és esetenként külföldi szerzők írásai is helyet kapnak a folyóiratban.

A lap továbbfejlesztéséről 1982-ben több ankétot tartottak az ország nagyobb városai-ban. A szakemberek elismerve a folyóirat eredményeit, azt kívánták, hogy a lap élesebben és kezdeményezőbben foglaljon állást az időszerű bibliográfiai kérdésekben. Javasolták, hogy néhány időszerű problémát vitassanak meg, például a regionális bibliográfia kérdéseit, a könyvtárak helyét a gépesített tájékoztatósi rendszerben, a bibliográfusok és a tájékoztatói szakemberek együttműködési lehetőségeit, a könyvtárakban folyó bibliográfiai munka irányítását és szervezését stb. Hangsúlyozták azt az igényüket is, hogy a gyakorlati eredményeket bemutató cikkek ne csak empirikus, leíró jellegűek legyenek, hanem kritikusabban elemezzék a bibliográfiai tevékenységet.

A hasznos ötletek megvalósításával a folyóirat még színvonalasabb szakmai orgánummá fejlődhet.

Rácz Ágnes

Két könyvtár, ahol gyakran megfordulok...

**VAMOS
LÁSZLÓ**
Kossuth-díjas
rendező

Húsz évvel ezelőtt egy maszek autószerelő műhelyében toporogtam; vártam, hogy kocsim elkészüljön. Felnéztem és láttam, hogy a gerendán egy tépett, olajos *Olcsó Könyvtár* kötet árválkodik. Mi az ott? — kérdeztem. — Üzemi könyvtár! — válaszolt a főnök. Elnevettem magam. — Ne tessék nevetni kérem, nálam minden alkalmazottra — és itt a segédre mutatott — jut egy könyv! Melyik, tizezreket foglalkoztató nagyüzemnek van ekkora könyvtára?

Viccnek szánta, de a ronggyá olvasott könyv elgondolkodtatott a statisztikák „egy főre eső” stb... számításainak semmitmondásáról, mert ha egyedül ült is az a könyv a gerendán, élt, létezett.

Az olvasatlan — régebben felvágatlan — könyv megmagyarázhatatlan rossz közérzetet kelt bennem. Mintha egy halottat kellene szóra bírnom. Tíz-tizenkét éves koromban — amikor figyelmem erősebben fordult a könyvek felé — ez a viszolygás tartott távol az iskola könyvtárától, és ugyanakkor ez indított el saját könyvtáram megalapozásához. Nincs sok könyvem — talán ezer, ezeröttszáz lehet —, de a kötetek nagy részét állandóan használom. Szándékosan nem írom, hogy olvasom. Köny-

veim többsége szakmámhoz tartozik: színház, képzőművészet, zene, építészet, drámák, versek. És nagyon kevés egyéb szépirodalom. Sorozat alig akad, ami van: a piros *Diákkönyvtár* a negyvenes évek elejéről, *Újvári Gyula* szeretett osztályfőnököm és magyar—latin tanárom biztatására fizettem elő. Egy ilyen Madách-kötetet használtam fel első Tragédia-rendezőpéldányom készítéséhez.

A klasszikus irodalmat tizenennyolc-húsz éves koromig elolvastam; amit nem tudtam megvenni, barátaimtól, illetve barátaim szüleitől kaptam kölcsön.

Tíz éve alig van időm szépirodalmat olvasni — sok-sok rossz dráma közt keresem az igazit —, ezért mostanában nem igen szaporodnak könyveim regényekkel.

Az eddigiekből úgy tűnik, nem volt soha tartós kapcsolatom igazi könyvtárakkal. Van mégis két könyvtár, ahol gyakran megfordulok, az egyik a Magyar Színházi Intézeté, a másik a Színművészeti Főiskoláé.

Az utóbbiban 1946-tól mint rendezőhallgató, majd mint tanársegéd, tanár megtalálom azokat a szindarab-ritkaságokat, amelyekre a napi munkához szükségem van. A könyvtár nyitvatartása lehetővé teszi, hogy ha a délutáni gyakorlati órákon hirtelen szükség van valamire, a következő percekben az anyag már az osztályban legyen. Éveken át *dr. Trautmann Rezsőné* — a kedves Ili — volt a főiskola vezető könyvtárosa, személyiségének varázsa, ügyszeretete a könyvtárat tanár és növendék számára az iskola kedvelt tartózkodási helyévé tette. Így van ez ma is, a kitűnő utódok jóvoltából, és mert a könyvtár anyaga — néhány éven belül, remélhetőleg, területe is — bővül, korszerűsödik.

A Színházi Intézet könyvtára évtizedek óta a leggazdagabb a színházi szakirodalom minden ágában.

A könyvtárhoz tartozik — bár külön anyagot képez — az egészen páratlan *dokumentáció*.

Itt gyűjtik darab és szerző szerint rendszerezve a tanulmányokat, kritikákat, fotókat, mindazt, ami egy-egy drámai mű, opera, operett, musical stb. a világon bárhol színre került előadásával kapcsolatos.

Alig van olyan rendezésem, amelyet nem úgy kezdenék, hogy felkeresem a Színházi Intézet dokumentációját, és átnézem, átolvasom, hogyan csinálták ezt vagy azt a művet az elődök, kortársak, és mi volt a visszhangja munkájuknak. A dokumentáció kérésre fordít is, és kifotografálja a szükséges anyagot. — Tapasz-

talatom szerint — sajnos — a szakma nem veszi olyan mértékben igénybe ezt a nagyszerű szolgáltatást, mint azt a lehetőségek engednék.

Azzal kezdtem, hogy nincs igazi könyvtári „jelenlétem”. E cikk elkészülte után, azt hiszem, korrigálnom kell: van, csak erősen lehatárolt, szakmai jellegű.

Sokszor megfogadtam, hogy ha nyugdíjas leszek, beiratkozom a legközelebbi Szabó Ervin Könyvtárba, és végigolvasom a szépirodalmat, mindazt, amit évtizedeken át elmulasztottam.

De akkor meg már minek...?

Visszhang

Lelki egészség – jobb gyermekkönyvtári munka

Érdeklődéssel olvastam a *Könyvtáros* 1983. évi 6. számában Nagy Attila *Kultúra és lelki egészség* címmel megjelent írását, amelyben a lakosság lelki egészségromlásáról tartott pszichiátriai kongresszusról tudósít, s a megállapított elszomorító helyzetkép kapcsán kulturális életünk felelősségét keresi. A probléma annyira közérdekű, és olyan széles rétegeket érint, hogy felelőtlenség volna elsiklani felette.

A kongresszuson elhangzottakkal egyetértve, vitán felülinek tartom, hogy a megoldást nem csupán az egészségügyi intézményektől kell elvárni — sőt azt is megkockáztatnám, hogy elsősorban nem tőlük —, hiszen nekik már csak a jelenség „tüneti” kezelésére van lehetőségük. Az igazi feladat a kiváltó okok megszüntetése, ez pedig az egész társadalom összefogása nélkül nem lehetséges. Ebből természetesen a közművelődési intézményrendszernek is ki kell vennie a maga részét.

Ha körülnézünk saját házunk táján, a könyvtárügy területén, láthatjuk, hogy itt is van elég söprögetnivaló. Nagy Attila joggal teszi szavá a kezdeményezőkézség és az új módszerek iránti igény hiányát, s kíván többet a hagyományos könyvtári rutinmunkáknál. Valóban ideje már eljutni a felismeréshez: nem lehet kizárólag a hagyományos munkaformákhoz ragaszkodni, amikor az elmúlt évtizedek

alatt nagymértékben megváltoztak azok a szükségletek, amelyek kielégítésére a könyvtár hivatott!

Persze eredményeink is vannak szép számmal, hiszen az oktatás, a kutatás és az egyéb tudományos tevékenységek segítése területén már sikerült előbbre lépünk. S itt, mintha kicsit át is estünk volna a ló túlsó oldalára. Az elmúlt években egyre csak a könyvtár korszerű tájékoztató intézménnyé válását sürgettük — szinte elutasítva a régi „kölcsonkönyvtári” funkciót —, és eközben valahogy közömbösekké maradtunk az olvasmányaiktól csak szórakozást, kikapcsolódást vagy megnyugvást váró emberek iránt.

Nem szabad a könyvtárnak lélektelen információs intézménnyé válnia! S hogy korunkban még nagyobb szükség van az emberi pszichikummal való törődésre, arra mi sem jobb példa, mint az említett pszichiátriai kongresszus.

Ám, mivel az adottságok, a tárgyi és a személyi feltételek különbözők, minden könyvtárnak saját magának kell megtalálnia a helyi sajátosságoknak legjobban megfelelő módszereket.

Mi, a sárvári Sylvester János Könyvtárban abból indultunk ki, hogy ha az olvasó a maga számára nélkülözhetetlen intézménynek érzi a könyvtárat, akkor nyilván több problémájának megoldását igényli tőle — legyen az szakmai

feladat, kikapcsolódás, a szabad idő eltöltése stb. Mindebből következik: egyik célunk, hogy minél szélesebb körben megismertessük magunkat, a másik, hogy hosszabb távon olyan olvasótábort neveljünk ki, amely egész életében számít a könyvtárra. Az utóbbira való törekvésünkről számolok be itt:

Az elmúlt esztendő nyarának közepén elhatároztuk, hogy miközben a felnőttek számára is bővítjük szolgáltatásainkat, tevékenységünkben a gyermekolvasókra, ebből következően pedig a gyermekkönyvtár munkájára helyezzük a fő hangsúlyt. Ennek érdekében egyrészt fejlesztettük a gyermekkönyvtár játékokkal és hangos-képes eszközökkel való felszereltségét, másrészt olyan módszerekkel próbálkoztunk, amelyekről az olvasószám emelkedését, a gyermekkönyvtár nagyobb arányú használatát reméltük.

Megszerveztük az óvodáscsoportok rendszeres látogatását, hogy a könyvtárral való ismerkedés minél kisebb korban elkezdődjék, és a későbbiek folyamán már otthonosan érezzék magukat a gyerekek.

Az iskolásokat is új programokkal vártuk, s mivel a nyár folyamán a megnövekedett szabad idő eltöltésére kevés a jó lehetőség, a gyermekkönyvtár délutáni nyitvatartását a szünidő alatt a délelőttökre is kiterjesztettük, minden héten egyszer pedig egész délelőtt tartó foglalkozásra vártuk a gyerekeket, különféle, a könyvtárban lebonyolítható és szabadtéri programokkal.

Ez év tavaszán szerveztünk egy akciót, ami különösen népszerűvé vált. Kísérletképpen két hónapon keresztül minden szombat délelőtt nagy sikerű mozifilmekből vetítést tartottunk gyerekek számára — délután pedig felnőtteknek —, amelyre belépőjegyül az olvasójegy szolgált. Nyolc alkalommal összesen ezerkétszázán látogatták az előadásokat.

A szórakoztató szabadidő-programok mellett az iskolai oktatással való kapcsolatot is szívügyünknek tekintettük, így ezen a területen is megpróbáltunk valami újat nyújtani az addigi könyvtári és napközis foglalkozásokon kívül. Az iskolákkal együttműködve kidolgoztunk egy órarendet: öt tantárgyhoz kapcsolódva rendhagyó órákra vártuk az általános iskolás gyerekeket. Ez nagyszabású vállalkozás volt részünkről, hiszen a tanév folyamán több mint 300 foglalkozással járt — összesen 10 ezer résztvevővel —, és mind a szervezés, mind a lebonyolítás új feladat elé állította könyvtárunkat. Óráinkkal több célt kívántunk elérni. Egy-

részt szerettük volna megismertetni mind a gyerekekkel, mind a pedagógusokkal egy jól felszerelt könyvtár lehetőségeit az oktatásnak nyújtott segítség terén, másrészt egyedi, de általánosítható módszerekkel olyan ismeretek elsajátítására kívántunk lehetőséget adni, amelyekre az iskolai oktatásban nincs mód, és lehetővé akartuk tenni azt is, hogy minden gyerek többször eljusson a könyvtárba. Saját tapasztalataink és a pedagógusok kedvező visszajelzései nyomán a tanév elteltével elmondhatjuk, hogy rendhagyó óráink megérték a fáradságot. Témáink jól kapcsolódtak a tananyaghoz, óráinkon pedig a város összes általános iskolása több alkalommal is megfordult! S ezt különösen fontosnak tartjuk, hiszen sokak számára csak így adódott lehetőség a könyvtár megismertetésére. Az 1983/84-es tanévben a szakmunkástanulókra is kiterjesztjük ezt a szolgáltatásunkat.

A felsorolt foglalkozások és rendezvények persze nem jöhettek volna létre ilyen számban, ha csak a gyermekkönyvtár belső ügyét jelentették volna. Lebonyolításukhoz a zenei részleg és a felnőtt-olvasószolgálat is nagymértékben hozzájárult, a pedagógusok együttműködésével.

Hogy munkánk nem volt hiábavaló, arra két adatot szeretnék megemlíteni: A gyermekkönyvtár olvasóinak száma az idén már áprilisban elérte a tavaly év végéig beiratkozottak számát, a látogatók pedig az idei év első felében 10 ezerrel voltak többen, mint a tavalyi év hasonló időszakában. És ami a számoknál is többet mond: azóta nagyon sok olyan gyereket lehet a könyvtárban látni, aki régebben az utcán csellengett. Viszonylag rövid idő elteltével egy másik kedvező jelenségről is meggyőződhattunk. Az ilyen gyermekkönyvtári háttérrel rendelkező gyerekek 8. osztályos korukban minden különösebb unszolás és átvezető foglalkozás nélkül is már alig várják, hogy a felnőtt-részleg tagjai lehessenek. Beiratkozási naplónk adatai szerint a felnőtt-részlegben ez évben már júliusban túlszámnyaltuk 14 éves olvasóink múlt év végi számát.

Nagyon bizunk abban, hogy ezen az úton haladva a gyerekekből olyan felnőtt olvasókat lehet nevelni, akiknél mind a mostani, mind a jövőbeni kezdeményezéseink termékeny talajra lelnek, és életükben a könyvtár eredményesen töltheti be funkcióját.

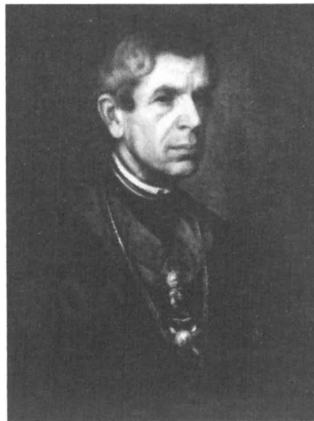
Nagné Piroska Lilla
a sárvári Sylvester János
Városi-Járási Könyvtár munkatársa

Somogyi Károly a szabadságharcban

Somogyi Károly (1811–1888) életművét a szakirodalom alapján (elsősorban *Bezeredy István* és *Papp János* kutatási eredményeiből) elég jól ismerjük, kevesebbet tudunk azonban az 1848/49-i szabadságharcban játszott szerepéről.

Móra Ferenc — valószínűleg a Somogyi unokaöccsétől, Kelemen István szegedi ügyvédtől kapott fölvilágosítás nyomán — azt írta, hogy a szabadságharc bukása után Somogyi néhány hónapig börtönt szenvedett (*Somogyi Károly emlékezete*. 1923. 13. l.). Erre nincs adat, s Ferenczy Györgytől megírt életrajza (*Magyar Sion*, 1888) szerint valószínűleg is; hiszen ha úgy lett volna, ennek nyoma maradt volna az életrajzban, az életrajzi irodalomban. Somogyi 1848–49-i magatartását elsősorban az általa szerkesztett lapokból és a Ferenczytől megmentett naplószerű följegyzéseiből ismerhetjük meg.

Somogyi 1843. július 2-án vette át *Szaniszló Ferenc*től az első magyar neveléstani hetilapnak, a *Religio és Nevelés*nek szerkesztését és tulajdonjogát. Ennek művelődéstörténeti jelentőségét a kitűnő neveléstörténész, *Mészáros István* kellően méltatta (*Vigília*, 1982. 444. l.). Külön kiemelte a lap 1848. évi szerepét: március 19-én a szerkesztő lelkesen üdvözölte a sajtószabadságot, a következő számokban hírt adott az országszerte megtartott szabadságünnepélyekről, közreadta *Tárkányi Béla* papköltő szabadságénekét. Rendre közölte a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium rendelkezéseit, helyet adott az *Eötvös József* kultuszminiszter fölhívása nyomán beérkezett sok-sok iskolai reformjavaslatnak. Beszámolt a pesti egyete-

mes tanítógyűlésről, közreadta Eötvös népoktatási törvényjavaslatát, és az erről folytatott országgyűlési vita jegyzőkönyvét is teljes egészében megjelentette.

Somogyi álláspontja a tanzsabadság alapelvéből indult ki: mindenki állíthat iskolát, az állam (a „státus”) is, az egyház is; ne harc legyen az iskolafönntartók között, hanem együttműködés, nemes verseny; tanuljanak egymástól, hogy a közös célt, a haza minél jobb polgárainak nevelését ki-ki a maga módján szolgálhassa.

Senki nem róhatja föl Somogyinak, ha védelte az egyházi iskolákat, kivált, ha e nemes érveléssel: „Mi nem akarjuk magunkat a státus iskoláival ellentétbe helyezni, de a tanításbani szabadság elvének megőrzésével függetlenek kívánván maradni, a magunk iskoláit velük azonosítani nem akarjuk.”

Május 25-én közli Somogyi a népkormány 19-i fölhívását önkéntes seregek föllállítására, államkölcson jegyzésére. *Szabó Imre* teológiai tanár, egyetemi hitszónok, *Szózat a magyar-honi kath. papsághoz* című cikkében fölkiált: „Testvérek! Hazánkat vész fenyegeti!” S a „kegyes adományok jegyzésében” az elsőként *Szabó Imre* egy ezüst szelencét ajánl föl a hon védelmére.

Közli a lap a papság reformmozgalmainak híreit is. Június 11-én Somogyi szerkesztői jegyzetben megpendíti a cölibátus kérdését is. Jellemző józan álláspontjára, hogy míg elutasítja a „nőkunyerálók” ízetlen és rágalmazó hangoskodásait, a papi nőtlenség eltörlésének higgadt megvitatását szükségesnek itéli. Tudjuk Ferenczytől, hogy Somogyi a papi nőtlen-

ség eltörlésének később is hive volt, „a coelibátust is ostromolja egész csomag iratában”; noha ő maga ahhoz tartotta magát: „Én ígérete-met, bármily kevés világismerettel tettem is, szentül megtartottam, s fogom is Isten segítségével halálig.” Valószínűleg egyetértéssel idézte lapjában a Fejér vármegyei papság május 25—26-i gyűlésének idevágó határozatát: „ami eddig parancsoltatott, jövőre legyen evangéliumi tanács”.

Nem ismerjük pontosan az okokat, mi készítette arra, hogy 1848. július 2-ától átadja a szerkesztést a három hónappal előbb maga mellé vett segédszerkesztőnek, *Danielik János* (1817—1888) rozsnyói hittanárnak. Június 29-én azzal búcsúzott olvasóitól, hogy elfáradt, és a szerkesztés helyett remél „némely korszerű tárgyak felőli értekezésekre több időt fordíthatni”. Őrni azonban ezután is írt még a lapba. Nagyon jellemző álláspontjára az október 22-i *Országos honvédelmi bizottmányi rendelet* című vezércikke. *Kossuth Lajos* mint a Honvédelmi Bizottmány elnöke október 14-én a Jelašichoz húzó, „honarulás vétkével terhelt” zágrábi püspök, *Haulik György* javait zár alá vétette, egyszersmind elrendelte Muraköznek a zágrábi püspökségtől a szombathelyihez való átcsatolását. Somogyi — nagyon tisztelettudó megfogalmazásban — joggal kifogásolja, hogy Kossuth az egyházkormányzat belső ügyeibe avatkozott anélkül, hogy a püspöki karral tárgyalt volna. „Éppen korunkban, az egyházi szabadság kivívásának idejében szükség minden legtávolabbi gyanúnak is elejét venni, mintha a státus, amely az ellene föllázadt egyéneket méltán bünteti, nemcsak az egyéneket, hanem az egyházat magát s ennek intézményeit is ellenségeinek nézné. Bármily súlyosan

kelljen is annak okáért a közjót leghöbben óhajtó katolikus egyház elveihez hűtelen fiaknak bűnhődniök: az egyház és intézményei azért ne szenvedjenek. Ne ezeknek, ne is az egyház autonómiájának, függetlensége- és szabadságának kelljen megszorítottatást, sérelmet szenvednie, s így bűnhődni csak azért, mert találkoznak egyes vallói, kik hazafiúi kötelességüket megszegték; mivel e néhányak számát messze túlhaladja azon hű katolikusok elláthatatlan serege, kik jelenleg is táborban s ellenség előtt állnak, a hazáért vért és életet áldozni elszávnak; s kik a szeretett haza jóllétéért meghalni mindenkor készek, de kik egyszersmind hívek akarnak a polgári kötelességek teljesítésére fogyanatosan egyedül sürgető vallásukhoz is maradni...”

„...hazátok iránt rendíthetetlen hűséggel...”

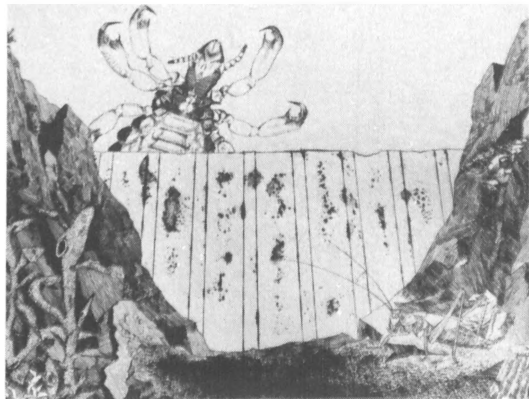
Ferenczy említi, hogy Somogyit mint szerkesztőt a püspöki kar tanácskozásaira rendszeresen meghívták, és titkári szereppel tisztelték meg. E minőségében ő fogalmazta a püspöki kar által a nemzethez intézett körlevelet. Ferenczy ennek dátumát 1849-re teszi, ez azonban elírás, pontatlanság. A püspöki kar ugyanis a szabadságharc alatt két ízben adott ki politikai jellegű pásztorlevelet. Az elsőt 1848. október 25-én (megjelent a hivatalos lap, a *Közlöny* november 12-i számában). Ez az irat a kormány — tehát a márciusi forradalom nyomán a népképviselői országgyűlésnek, a népnek felelős forradalmi kormány — iránti engedelmességre és a haza védelmére szólította föl a nemzetet. „Azért főleg arra intünk titeket, hogy hazátok iránt rendíthetetlen hűséggel viseltetvén, bátor elszántságra lelkesedjete annak védelmében, az előljárók iránti engedelmisséget e terhes időkben, mely mindnyájunktól rendkívüli áldozatokat kíván, bővebben is gyakoroljátok, meggyőződve lévén, hogy azok a ti szabadságtok s ezzel földi boldogságtok megalapításában fáradoznak.” A pásztorlevél a hívek imáját is kérte a háborúság megszűnéséért, a békéért. Az óvatos fogalmazás ellenére a püspöki kar állásfoglalása az adott történelmi időpontban — s függetlenül attól, hogy minden püspök részéről őszinte volt-e vagy sem — kétségkívül haladó volt, a nemzet szabadságharcát szolgálta.

Somogyi, mint vérbeli szerkesztő, mégsem tudott meglenni a lap nélkül. Ezért 1849. január

2-án megindította *Katholikus Iskolai Lap* című új hetilapját, alcíme szerint: *Oktatás- és neveléstani folyóirat*. Első számának *Hivatásunk* című vezércikkében Somogyi a vallás és a hazafiság összetartozandóságát hangsúlyozza. „Mi meg vagyunk róla győződve (s e meggyőződésnek minden becsületes magyar kebelbeni meggyökereztetése lesz egyik főcélja működésünknek), mi meg vagyunk róla győződve, hogy a hazafiság magas érzete nélküli ember igen szánandó teremtmény; egy elfajult, korcs magzat...” Móra túlhangsúlyozza Somogyi portréjában a neofita buzgalmát: a kilencéves korában katolizált Somogyinak a protestánsok elleni kitérésait. Bizonyára igazak ezek a „lapszéli jegyzetek”, hiszen nem új számunkra, hogy Somogyi mindig éberben védte vallásának érdekeit, érzékenyen fogadta az ennek sérelmére írottakat, mondottakat, tetteket. De hogy nem volt elfogult protestáns nemzettestvéreivel szemben, bizonyítja e cikkének befejezése is, amely a nemzeti egységet szorgalmazza: „Azért mint egy nagy, eredetében ugyan siralmas, de a rosszból is jót kihozni tudó végtelen bölcsesség vezérlete mellett még javunkra válható vegyes házasság gyermekei, mint azonegy hazának hit- és nyelvben különböző fiai, nem feledendjük soha, miképp mi testvérek vagyunk mégis; és hogy a testvérek iránt oly erős családi viszonyok kötnek le bennünket, minők a földnek semmi más népeihez sem csatolhatnak.”

Az új lap megjelenése után három nappal, január 5-én Windischgrätz bevonult a magyar fővárosba. Somogyi január 18-án a *Religio és Nevelés* tulajdonjogát is átadta Danieliknek. „Nem akarván — úgymond — a belevont gyalázatos politikáért felelős lenni, még mint kiadó sem; mint nem volt részem a saját nyomdában világot látott Márczius Tizenötödikének gyanús hasznában sem.” Az utóbbi a radikálisok, a „flamingók” hetilapjára céloz; ettől is elhatárolja magát Somogyi. Ez a lap ugyanabban a nyomdában, a Somogyi és *Lukács László* bérelte *Beimel*-féle nyomdában készült, mint a *Religio és Nevelés* és a *Katholikus Iskolai Lap*.

Danielik most kimutatta foga fehérét: szembefordult a szabadságharcral, a császár és király meg Windischgrätz dicséretét zengte, sora közölte a honvédek és a nemzetőrök részéről papok ellen elkövetett visszaélések hírét, lehűtötte a papi reformokban bizakodókat. Somogyi hetilapja ugyanakkor egy szót sem szőtt a változásról, szigorúan megmaradt a nevelés, az

iskolázás módszertani és történeti kérdéseinek tárgyalásánál. Mindaddig, amíg Pestet és Budát vissza nem foglalta a honvédsereg. Windischgrätz április 20-án kiűrtette Pestet. A *Religio és Nevelés* április 22-én utoljára jelent meg. Mészáros István téved, amikor megszületését anyagiak hiányával magyarázza. Danielik János a honvédsereg elől elmenekült a magyar fővárosból. Maga írta, amikor 1849. szeptember 27-én megindította — új évfolyamszámozással, új címmel! — *Religio* című lapját: „Ápril hó végével a fővárosból távozván állomásunkat azon utolsó órában hagytuk el, amelyben lapunk folytathatásához többé semmi kilátás sem lévén, a részünkről helyben maradás elvállalt kötelezettségeink betöltésének szempontjából különben is fölöslegessé vált.” Valóban: számára lehetetlen volt szerkeszteni azt a *Religio és Nevelést*, amelyben a népkormány elleni támadásokat közölte.

Somogyi Károly viszont folytatta a *Katholikus Iskolai Lap* kiadását, szerkesztését. Már ez is bizonyítja, hogy nem ő lehetett a szövegezője a második püspöki pásztorlevélnek, amely 1849. január 20-án a császár hűségére szólította föl a magyar népet.

Somogyi helyén maradt Pest és Buda fölzsabadítása után is, és tette a dolgát. Holott *Scitovszky János* pécsi püspök (akit szolgálatai jutalmául a császár július 21-én esztergomi érsekké nevezett ki) személyesen is fölkereste, majd kétszer is elküldte hozzá *Márkfy Sámuel* bencés egyetemi tanárt, hogy rábírija, menjen velük a magyar seregek bejövetele előtt Bécsbe. „Én nem mentem — írta Somogyi —, jól lehet minden keresetmód- és jövedelemtől megfosztva, jövőre is minden kilátásom elve-

szett. Holott Bécsbe menve, valószínűleg én is megkaptam volna egyik üresedésbe jött püspökséget, mint a nálam fiatalabb Csajághy, Strossmayer stb., vagy legalább kanonokságot, mint Schirgl vagy Danielik...”

Somogyi május 15-én közölte lapjában, hogy „Magyarország kormányzó elnöke által vallás- és közoktatási miniszterre máj. 1-én Horváth Mihály vál[asztott] csanádi püspök neveztetett ki”. Május 29-én közzé tette *Horváth Mihály* 18-i, debreceni fölhívását a papsághoz a szabadságharc támogatására, sőt az orosz cár elleni imádságot is. Ismét adakozásra szólította föl a nemzetet, és ő maga 20 pengőforinttal megnyitotta az adományok sorát. Ugyanebben a számban kezdte meg *Nemzeti nevelésünk* című cikksorozatát. Ezekkel a szavakkal: „Egy nagy nemzet újjászületésének fájdalom- és reményteljes napjait éljük; egy nemzetét, mely az őt annyiszor fenyegetett végenyészet tátongó örvényéből, hova őt a visszas sors és önvétkei sülyesztették, egy már-már kétségbeesőnek erőfeszítésével kiragadva magát, a világtörténet agg folyamának színére újólá fölvergődött; egy nemzetét, melyet rosszakaróinak összeesküvése az élők sorából a legkiszámítottabb álnokság[gal] és iszonyatosb hatalommal igyekezett kitörölni; de melyet Isten irgalma, mint látszik és hisszük, annál dicsőbb korra tartott fönn, minél siralmasabb volt néhány századok alatti sanyarú tengődése.” A kissé ódon fogalmazásból is világosan kitűnik, hogy Somogyi még ekkor is hitt a szabadságharc és a forradalom győzelmében. A tanítás, a nevelés fontosságát még a harc közben is nélkülözhetetlennek ítélte: „Egy dühös ellenség által földült városok terülnek el a hazának ily balsorsa fölött könnybe lábadt szemek előtt, melyeket újraépíteni, kirabolt s fölégetett falvak, melyeket újra benépesíteni kellend; elpusztult gyárak, elhagyott majorok, letarolt szántóföldek, melyeket értelmes kéz- és földművesek ipara fog csak az előbbinél is nagyobb virágzásra emelhetni; csaknem egészen új nemzedékre vagyon szükség, mely egy nagy és boldog álladalomnak szolgájon biztosítékul, s öre, védője, fönntartója lehessen ama szabadságnak, melyet a lét és nemlét közt választani kényszerült hazafiúi lelkesedés véres kézzel vívott ki, magát és jövőjét megmentve a kínos elveszéstől. Most ideje van tehát szólni s írni a nemzeti nevelésről, most már lehet ezt tenni nekünk is, magyaroknak...”

Sőt: Somogyi újabb terveket is szőtt. Június

22-én bejelenti, hogy *Egyház és Iskola* címmel pedagógiai napilapot (!), „vallási s tanügyi folyóiratot” fog július elsejétől kiadni. Erre azonban már nem kerülhetett sor. A következő, június 30-i számban Somogyi azt kénytelen tudatni olvasóival, hogy sem a tervezett napilapot nem tudja kiadni, sem a Katolikus Iskolai Lapot nem tudja folytatni.

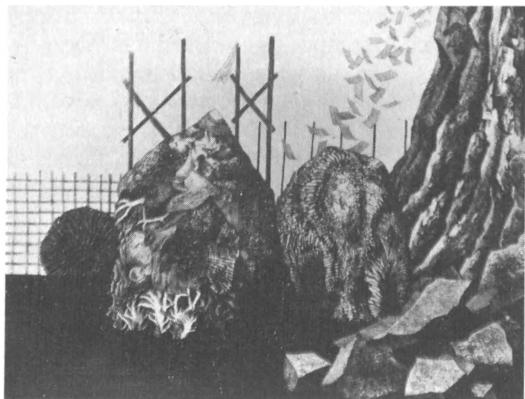
Nem állt igazoló bizottság elé

Haynau csapatai július 13-án bevonultak Pestre és Budára. Nem tudjuk, Somogyi előtte vagy utána hagyta-e el a fővárost, és utazott le György öccséhez a Temes megyei Mercyfalvára.

Mikszáth találta ki ezt a hatásos, ellentétes szövegezést: „Egész életében nem látta Szegedet, és mégis egész életében Szegednek élt.” Egy majdani Somogyi-emléktáblára javasolta ezt a mondatot. Tételét Móra is magáévá tette: szerinte Somogyi először 1880. április 26-án járt Szegeden, amikor könyvtárfőjainló levelet írta Szeged tanácsának. *Reizner János*, Szeged történetírója már jobban tudta: 1885-ben, nyilván Somogyitól vett értesülésből, azt írta: „Szegeden csak egyszer, 1849-ben fordult meg.”

Somogyi följegyzéseiből tudjuk, hogy Mercyfalván volt a Világos utáni napokban. Öccsénél bújt meg báró *Mednyánszky Cézár* tábori főpap és gróf *Esterházy Mihály*, a Honvédelmi Bizottmány tagja. „Aradra is csak azért mentem be öcsém kocsiján, hogy az addig nála menekülést kereső s talált Esterházy Mihály grófot és Mednyánszky bárót, a tábori főpapot, biztosabb helyre kísérjem... Aminthogy meg is menekültek; mint Horváth Mihály is, kit (már bajuszosan és szakállal) e napon láttam utoljára Babics [János] titkárával. S Arad közelében éltem át az októberi kivégzések gyásznapját is, mely a menekülni szinte [szintén!] képes tábornokok sorsát még inkább megszántabbá tette, mert ha menekülhettek mások, még gr. Esterházy, Horváth M. is, stb. nem látható be, mily vakság tartotta vissza a bitófára jutottakat. Talán az orosz biztatás vagy az ausztriai nagylelkűségbe helyezett bizalom?”

Benne is fölvetődött a menekülés gondolata. „De hiszen én sem menekültem, de nem is lehetett. Nekem sem pénzem nem volt, sem összeköttetésem; de okom sem a külföldre fu-

Gaal Ede, akit Haynau 1849. augusztus 13-án nevezett ki a szegedi kerület (Békés, Csongrád, Csanád megyék és Szeged) főbiztosává, akkor az elkobzott birtoknak is e vidéken kellett lennie.

Azt sem tudjuk, meddig maradt Somogyi Mercyfalván. A jellemző epizód, amelyet Somogyinak még egy följegyzése ad elő, történhetett 1849 végén vagy 1850 elején is. Elmondja, hogy *Körmöczy Imre* (1811–1871) kanonok, pesti teológiai tanár az Új-épületből az igazoltatási eljárás (*purificatio*) után kijövő teológiai kar tagjainak füle hallatára nagy hangon megkérdezte Somogyitól: „Hát te nem purificáltatod magadat?” Somogyi, mint írta, „a rám váró sanyarú sorstól mint előre nem látottól nem rettegve ... nyersen és méltó nehezettel” utasította vissza hajdani iskolatársának és egyedüli pertu barátjának a „diadalma fölött elbizakodott Körmöczynek” gúnyos, számonkérő kérdését. Az egykori baráttól „az események hatalma”, előbb „irodalmi harc” („egy megérdemlett, nem is túl szigorú bírálat miatt felmondván a barátságot”), ettől kezdve a politikai nézetkülönbség is elválasztotta Somogyit.

tásra; jóllehet a gondolattal magam is foglalkoztam, nem mintha oly feltűnő egyén lettem volna, hogy veszélyesnek tarthattam a honmaradást, hanem mert éppen e hont hittem magam is a magyar érzelműre nézve végképp elveszettnek. El is volt veszve húsz hosszú éven át... S csak Isten irgalma menté meg... ki csodálatra méltó gondviselése által a viszonyokat akképp alakítá, hogy a vérengző tiranizmusnak ki kellett kormei közül a prédát bocsátani.” Az utóbbi megfogalmazás elárulja, hogy e jegyzeteket Somogyi a kiegyezés után írta. Az is jellemző, hogy önmagát egyszerűen csak „magyar érzelműnek” jellemzi: a hazafiság számára egyértelmű volt a szabadságharc-hoz való hűséggel.

„Pénzem sem volt, az igaz — folytatta még naplószerű följegyzéseit. — De lehetett volna, ha az országos inséget kizsákmányolni akartam volna. Még mielőtt a kormány elhagyta volna Pestet, gondolom, július hó első napjaiban, Horváth Mihály kultuszminiszter négyezer forinttal kínálta meg, az általam az újjászületés érdekében kiadandó egyházi és iskolai lap költségeinek fedezésére... De én, látva a terv kivételének ily körülmények közti lehetetlenségét, az ajánlatot el nem fogadtam; nem akarván állam pénzével terhelni felelősségemet, s a különben is nagy adósságaimat egy újabb és legveszélyesebb neművel szaporítani.” A szövegnek ehhez a helyéhez Ferenczy lapalji jegyzetben nyilván ugyanebből a naplójegyzetből a következőket idézi: „Fekvő birtokomat úgyszólván lefoglalta Bach kormánya, vagy inkább Haynaué; mert Gaal, a biztos, ennek volt porkolábjá.” További kutatás derítheti ki, hol volt addig Somogyinak birtoka; ha — mint valószínű — az említett Gaal nem más, mint *Gyulai*

Somogyi Károly nem állt igazoló bizottság elé. 1850-ben Esztergomba ment, és a primási levéltárnoki és könyvtárnoki „csendes állást” foglalta el. A viszonyok enyhültével, később kapta meg az elégtételt egyházi pályáján, jóval alatta annak, amit képességeivel és munkásságával kiérdemelt. S nagyon jellemző, hogy Danielik, akit ő emelt ki a vidéki hittanárságból, és tett országos lap szerkesztőjévé, később sem viselte el, hogy Somogyi kitartott elvei mellett. Őt, Danieliket, mint Somogyi idézett naplójegyzetében utalt rá, a császár megjutalmazta hűségéért: már 1849. szeptember 30-án egri mesterkanonokká nevezte ki. Ő, akinek öccse, Danielik József, a szabadságharcban századosi rangot ért el, szót emelt a megtorló halálbüntetések mellett (*Religio*, 1849. dec. 23.). Tíz év múlva pedig megtámadta Somogyit is, aki emiatt lemondott a közben ismét a kezébe került *Religio* szerkesztéséről és a Szent, István Társulat igazgatói tisztéről. Ezúttal azonban Scitovszky primás Somogyi mellé állt, elégtételt adott neki, Danielik bocsánatkérésre kényszerült, Somogyi pedig visszavette tisztségét. Amit papi embertől a magyarság 1848–49-ben elvárhatott, azt Somogyi Károly, „Szeged Széchényi Ference” megtette.

Péter László

Szociológiai (szociálpszichológiai) fogalmak

Szocializáció. Az ember (az individuum, az egyén) beleszületik ugyan — egy adott történeti időpontban és helyzetben — az őt körülvevő társadalomba, mégis mindenkinek újra meg újra meg kell tanulnia a társadalmi lényvé válás, a közösségi emberré fejlődés ismereteit, követelményeit. Szocializációnak nevezzük a társadalmi beilleszkedésnek azt a folyamatát, amelynek során az egyén elsajátítja a fennálló, uralkodó társadalmi szabályokat (normákat), szokásokat, értékeket, s megszerzi azokat az ismereteket, képességeket, készségeket, szemléletmódokat, amelyek lehetővé teszik és elősegítik, hogy hasznosan cselekvő társadalmi lényvé formálódjék.

A szocializáció, mint az egyén és a társadalom egymásra kölcsönösen hatásokat kifejtő viszonyrendszerre kétirányú folyamat: nemcsak a társadalom alakítja az egyént, hanem az egyén is formálja a társadalmat. A szocializáció menetében ugyanis nemcsak az a fontos, hogy az egyén alkalmazkodjék, „betagozódjék” a társadalomba, hanem az is, hogy közben kibontakoztassa önmagát, hajlamainak megfelelően erősítse, fejlessze személyiségét, s ezáltal gazdagítsa a közösséget is. Amint *Hankiss Elemér* rámutat: „kényes egyensúly van a személyiség fejlődése, autonómiája, másfelől a közösségi lét, a közösségbe való integrálódás között.” A valódi közösség az egyik döntő feltétele a személyiség egyre gazdagabb, sokoldalúbb kibontakozásának, de előfordulnak olyan esetek is, hogy a közösség akadályozza, hátráltatja a személyiség szabad kifejlődését, megvalósulását, visszaszorítja kezdeményező készségét, erejét. Az ilyen helyzetek konfliktusokat (összeütközéseket) idézhetnek elő az egyén és a közösség viszonyában, ezekkel a szocializáció során mindig számolnunk kell.

A szocializáció az erre szolgáló intézmé-

nyek, intézményrendszerek útján valósul meg; ezek között a legfontosabbak közé tartoznak a közoktatás, a köznevelés és a tömegtájékoztatás intézmény- és eszközrendszerei, amelyek az egyén számára — a politikai, társadalmi, kulturális követelményeknek megfelelően — folyamatosan közvetítik a társadalom helyzete és fejlődése szempontjából kívánatosnak tartott ismereteket, értékeket, normákat, magatartásmódokat. Életünk első szakaszában, a gyermekkorban mindenekelőtt a családi élet, majd a bölcsőde, óvoda, iskola határozza meg a szocializáció folyamatát, a gyermekorból való kilépés után pedig igen fontos tényezővé válnak a kortárs csoportok, baráti közösségek is, amelyeknek szocializációs hatása nem egy esetben egész életünkön végigkísér.

Összefoglalva az előzőeket: a szocializáció folyamatosán keresztül a társadalom közösségei társas kölcsönhatások formájában átörökítik a meglévő értékeket, másrészt lehetővé teszik az egyén legfontosabb erőinek szabad kibontakozását. Mennél tágabb tere nyílik a társadalmilag is hasznos egyéni kezdeményezések, újító (innovatív) törekvések megvalósulásának, annál demokratikusabban működhetnek a szocializáció „hatásmechanizmusai.”

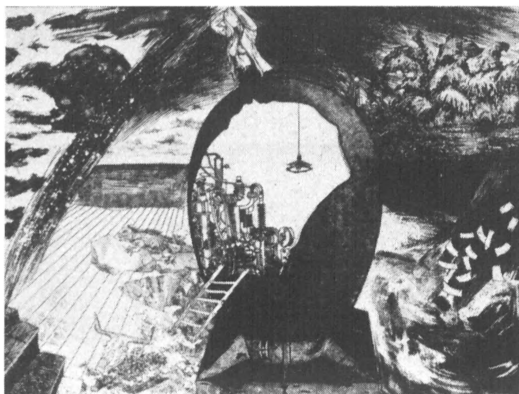
Deviancia, deviáns magatartás. A szocializáció intézmény- és eszközrendszere megjelöl egy olyan „normális”, tehát az általánosan követett vagy követendő irányba vezető utat, amelyen haladva a társadalmi beilleszkedés az emberek számára az elvárt módon megvalósulhat. Nem nagy számban ugyan, de mindig vannak olyan emberek, akik nem mennek végig a járt, „jelölt” úton, letérnek róla, más irányba fordulnak. Ezek azok a személyek, akik a többségtől *eltérő*, *deviáns* magatartást tanúsítanak. A deviáns kifejezés a latin *devio* —*deviare* igéből származik, amelynek jelenté-

se: eltér, elfordul, eltávolodik attól a helytől, amelyen előzőleg tartózkodott, és jelenti azt is, hogy téved, hibát követ el, vétkezik. Az egyének s a kisebb-nagyobb közösségek életében mutatkozó deviáns viselkedésformák összefoglaló megjelölésére használjuk a deviancia kifejezést.

A deviáns magatartásformák (attitűdök) megjelenésének általában mélyen gyökerező társadalmi okai vannak, de szerepet játszik kialakulásukban a gének által meghatározott (öröklött) hajlam is, különösen a deviancia súlyosabb eseteiben (például: bűnözés, alkoholizmus, lelki és elmebetegség által kiváltott neurotikus, patológikus viselkedés). Sokszor igen nehéz meghúzni azt a határvonalat, amely a megszokott társadalmi normákat tudatosan megsértő deviáns viselkedést elválasztja a valóban kóros, tehát orvosi beavatkozást igénylő deviáns megnyilvánulásoktól. Egyébként rendszerint a szocializáció menetében bekövetkező lelki, erkölcsi törés vagy a rossz, közbűns társas környezet hatása okozza, hogy sokan a társadalom peremére (perifériájára, margójára, az „aluljárókba”) szorulnak, mivel nem kapják meg azt a — *Günter Ammon* szak kifejezését használva — „szociálenergiát”, amely szükséges volna életük nehézségeinek, rendellenességeinek leküzdésére, gyógyítására.

Ez a küzdelem azonban sohasem reménytelen, mert — miként *Szondi Lipót* hangsúlyozza — bár nem kétséges, hogy „az embert a gének sodorják előre”, de szilárd akaratallal meg tudja szabni a sodrás irányát, ami annyit jelent, hogy van módja életútjának megválasztására, különösen akkor, ha ehhez környezetétől is megkapja a megfelelő támogatást, lendítő erőt. S ez is alátámasztja azt a szociálpszichológiai és -pedagógiai törvényszerűséget, hogy az ember életében a genetikai és a szerzett tulajdonságok egyensúlyban tarthatók, s ezáltal megvan a lehetőség az egyének és a közösségek életében a káros hatású deviáns jelenségek csökkentésére vagy kiküszöbölésére.

Van a deviáns magatartásnak olyan formája is, amelyet nem hogy leküzdendőnek, hanem egyenesen kívánatosnak kell tartanunk. Ezt a magatartást képviselik azok, akik jobbitó szándékkal változtatni szeretnének a fennálló (már elavult, megkövesült) normákon, értékeken, nézeteken. Az ilyenek nagyon sokszor társadalmi falakba ütköznek, mint „nehéz emberek”, és nem egy esetben ők is megkapják a „deviáns” jelzőt.

Frusztráció. Ha az ember egyéni és közösségi igényei hosszabb időn keresztül nem teljesülnek, kudarcot szenvednek, általában akkor következik be a frusztrációs lelki állapot, amelynek fő jellemzője, hogy valaki csalódik várakozásában, meghiúsulnak elgondolásai, tervei, cselekvési programjai. Van a latin eredetű frusztráció szónak olyan jelentésárnyalata is, hogy valakit sorozatosan becsapnak, rászédnek, bolonddá tesznek. Ebből az értelmezésből kitűnik, hogy a frusztráció, mint a kudarc elszívása feltételezi mind az egyént, mind a közösség részéről valamiféle hiba elkövetését, meghatározott feladatok, helyzetek, teljesítmények többé-kevésbé téves, helytelen, nem egészen reális megítélését.

Az egyént illetően igen sok esetben az önismeret hiánya vagy nem elegendő mértéke vezet olyan szándékok, célok, tevékenységek elhatározásához és megkezdéséhez, amelyeknek véghezvitele meghaladja fizikai vagy szellemi erejét, tudásának színvonalát, problémamegoldó képességét. Ugyanigy a közösség (munkahely, munkacsoport stb.) is tévesen ítélheti meg az egyént, alábecsülheti vagy túlbecsülheti teljesítménybeli lehetőségeit, ami többszöri ismétlődés esetén szinte elkerülhetetlenül létrehozza a kudarcokat, a frusztrációt.

A szociológia, szociálpszichológia megkülönbözteti a „kudarckerülő” és a „sikerorientált” (sikerélményekre törekvő) embertípust. Az egyik magatartásra a passzivitás, a védekező életforma, a másikra az aktivitás, a vállalkozó szellem jellemző. Paradox módon, az örökösen csak védekező (defenzív) viselkedés általában mindig több és nagyobb bajokat okoz, mint az aktív életforma, elsősorban azért, mert nem képes az alkotó megújulásra. Ez lehet az oka annak, hogy az eltökélt kudarckerülés sok-

kal inkább vezet frusztrációhoz, mint a mérészen, de felelősséggel végbevitt kockázatvállalás, még ha néha kudarccal végződik is.

A frusztráció jelensége összefüggésben van az ember életének válsághelyzeteivel is. A lélektan kétféle válságcsoportot, krizistípust jelöl meg: az egyik a személyiségfejlődés krízise, amely az életkorhoz, a másik a helyzeti krízis, amely az élet folyamán elszenvedett mélyebb lelki sérülésekhez (traumákhoz) kapcsolódik. Mindkét esetben a válság abból adódik, hogy az egyén nem tudja kielégítően megoldani az életkori és a közösségi követelmények, illeszkedési helyzetek által megkívánt feladatokat, ami súlyosabb esetekben szintén frusztrációhoz vezethet, és lelki betegségeket (pszichózisokat, neurózisokat, depressziót, szorongást) idézhet elő. Aki tanulni képes a frusztráció miatt keletkező válsághelyzetéből, az jó irányban, önmagát megerősítve juthat túl ezen az állapoton azáltal, hogy kudarcának okait elemezve, a tanulságokat levonva, megfelelőbb „harcmodort” (cselekvési stratégiát, taktikát) választ újabb feladatainak megoldására.

Szubkultúra. *Claude Lévi-Strauss* véleménye szerint a kultúra akkor kezdődik, amikor egy emberi közösség szabályokat állapít meg, és tagjai ezeket követik. Ha ez így van, akkor a szocializáció eseménysora egyben kultúráló-

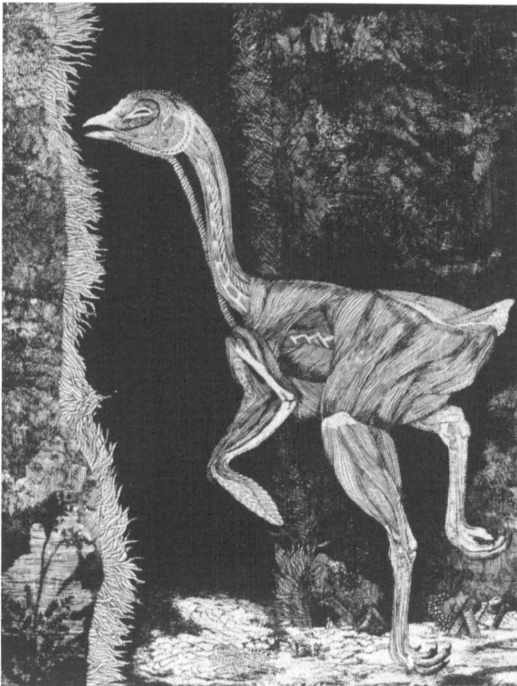
dási folyamat is, melyben az ember meghatározott ismeretkészletet (kognitív struktúrát), magatartásformát sajátít el és alkalmaz. Ezáltal alakul ki a „viselkedési kultúra” mind szociális, mind intellektuális vonatkozásban. Elvont értelemben beszélhetünk ugyan egyetemes emberi kultúráról, valójában azonban a kultúra — mint történeti korokhoz kötött társadalmi képződmény — mindig a közösségek kisebb-nagyobb egységeihez (nemzetekhez, osztályokhoz, rétegekhez, csoportokhoz) igen szorosan kötődő jelenség. Általános értelemben ezeket a társadalmi rétegződéshez kapcsolódó kulturális formákat nevezzük szubkulturáknak (például nemzeti kultúra, magaskultúra, népi kultúra, ifjúsági kultúra, tudományos-technikai és humán kultúra stb.). A szubkultúrák osztályozásában sokféle alcsoportot (erre utal a latin *sub* előjáró szócska) különböztethetünk meg annak megfelelően, hogy milyen mélyen kívánjuk ezt a problémát vizsgálni.

A szubkultúra fogalma néha összekapcsolódik az „ellenkultúra” (counter-culture) fogalmával, elsősorban a felnövekvő és a felnőtt nemzedékek egymástól eltérő vagy egymással szemben álló kulturális értékrendjével, szemléletmódjával összefüggésben. A fiatal nemzedékek radikálisabb és az idősebb nemzedékek konzervatívabb magatartása közötti feszültség jó értelemben vett társadalmi stressz-hatás, ami elősegítheti mind az egyének, mind a közösségek megújulását, tehát nem a kultúra „ellen” irányul, hanem a szükségesnek tartott változtatások megindításával, új célok és eszmények megvalósításával járul hozzá az általános társadalmi fejlődéshez.

Györe Pál

IRODALOM

- Csepeli György*: A szociálpszichológia vázlata. 1979.
Népművelési Propaganda Iroda
- Gerevich József*: Terápiák társadalmi — társadalmak terápiája. 1983, Magvető
- Féjja Sándor*: Ártalmas művészet? „Deviáns” filmekről pszichológus szemmel. = Filmkultúra, 1983. 2. sz.
- Gönczöl Katalin*: A hátrányos helyzet és a bűnözés. = Valóság, 1982. 8. sz.
- Hankiss Elemér*: Diagnózisok. 1982, Magvető
- Kőbányai János*: A margón. = Valóság, 1982. 8. sz.
- Piaget, Jean*: Válogatott tanulmányok. 1970, Gondolat
- Szczepanski, Jan*: A szociológia alapjai. 1968, Kosuth

Tagoljunk, ne tagoljunk?

Rendkívül nehéz megállapítani sok nyelvi alakulatról, hogy *szókapcsolat*-e még, mert akkor *különírjuk*, vagy már *összetett szó*, mert akkor *egybe*. Ez utóbbi kétféleképp történhet: *közvetlen*, illetve *kötőjeles egybeírással*. Nem úgy persze, ahogy hajdani magyartanárom tanácsolta: „Fiam, ha nem tudod pontosan, hogyan kell, ird kötőjellel!”, hanem az összetett szó hosszúságát, felépítését, áttekinthetőségét figyelembe véve.

1. Ha az összetett szó két egyszerű szóból áll, *közvetlenül egybeírjuk*: „katalógus-készítés” (Orvosi Könyvtáros, 77. IV: 417) helyesen: katalóguskészítés; „ismeret-kör” (a Berzsenyi D. MK. évk., 1980: 39) helyesen: ismeretkör; „klub-könyvtárak” (Kisalföldi Könyvtáros, 1980: 7) helyesen: klubkönyvtárak; „propagandista-klubok” (Kvtáros, 1980. 12: 715) = propagandistaklubok; „klub-élet” (FSZEK-híradó, 1977. 1: 24) = klubélet.

2. Ha az összetett szó egy egyszerű szóból meg egy összetett szóból áll — a sorrend közömbös —, *hat szótagig közvetlenül egybeírjuk*: „szak-főosztály” (OSZK-híradó, 1981. 9—10: 173) helyesen: szakfőosztály; „hanglez-klub” (Békés, 78: 17) helyesen: hanglez-

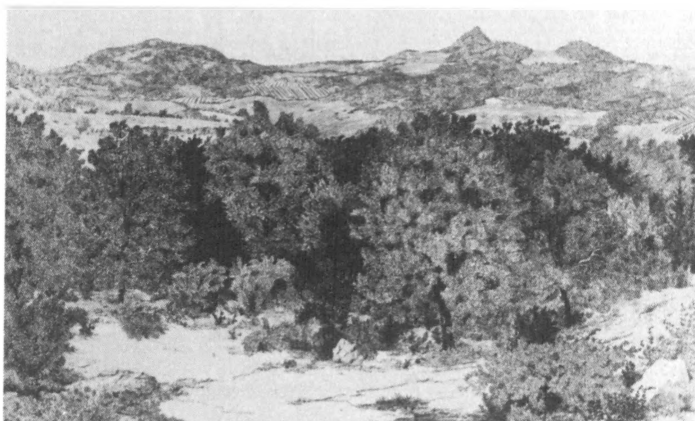
klub; „mikrofilm központ” (Bács, 75. 2: 13) = mikrofilmközpont; lelőhely-jegyzék (Könyvtáros, 1982. 10: 601) = lelőhelyjegyzék; „könyvbarát bizottság” (Komárom, 78. 1: 23) = könyvbarátbizottság.

3. Ha az egyszerű szó + összetett szó együttese *hat szótagnál hosszabb, kötőjellel írjuk*: „kerekasztal beszélgetés” (Kvtáros, 78. 2: 87) helyesen: kerekasztal-beszélgetés; „gyermek szépirodalom” (Vas, 77. 2: 19) helyesen: gyermek-szépirodalom (ugyanúgy folyóirat-gyűjtemény, folyóirat-állomány, folyóirat-rendelés).

4. Ha az összetétel *előtagja és utótagja ugyan-csak összetett szó, öt szótagig* bezárólag a helyes írásmód a közvetlen, azon túl a kötőjeles egybeírás: „folyóirat-évfolyam” (Vas, 81. 3: 33) helyesen: folyóirat-évfolyam (úgyszintén zenemű-alapjegyzék, hanglemez-katalóguscédula), „emelőgépjűjtő” (MÁV Szakkönyvtári Tájé.: 81. 1: 23) helyesen: emelőgép-űjtő.

Mire jó az összetett szavak kötőjeles egybeírása? Arra, hogy elkerüljük az olvashatatlanul hosszú szavakat.

Szabó Ernő

Hajagos Imre

A harmincéves Hajagos Imre (született Budapest, 1953. augusztus 14-én) 1980 óta hivatalos művész. Ekkor lett tagja a Fialat Képzőművészek Stúdiójának és a Művészeti Alapnak. Azóta kvalitásos művek egész sorával vonta magára a figyelmet több egyéni és csoportos kiállításon.

Mestereinek *Bálványos Hubát* és *Kéri Imrét* tartja. Bálványostól főképp művészetelméleti inspirációt kapott, Kéri műtermében pedig gyakorlati-technikai ismereteket a grafikai eljárások elsajátításához. Jeles kollégái segítségével kívül — bevallása szerint — sokat köszönhet olvasmányainak, kiállítási élményeinek, tanulmányútjainak is. A holland múzeumokban Hieronymus Bosch, Rembrandt, Vermeer, van Gogh, Goya, Bécsben Brueghel műveit tanulmányozta. A modern művészi kísérletekkel Rotterdamban és Kölnben találkozott.

Mindezek mellett és jórészt ezektől függetlenül Hajagos Imre hamar rátalált a művészi önkifejezésnek az ő számára járható útjára. Igazi műfaja a rézkarc, amelyben a formává lényegült rajz hű tükörképe gondolatainak. Ábrázolásmódja sajátos világgépéhez kötődik: mindent áttételesen értelmez. A látványélmény realiztikus absztrahálása nem végcél nála, hanem a konkrét tárgyak, motívumok mögöttes szféráinak: az asszociációs lehetőségek és különös, fantasztikummal párosult tartalmak költői emelkedettséggű megjelenítésének eszköze.

Első benyomásra talán szürrealistának tűnik e módszer. Aki azonban alaposabban megismeri, rájön, hogy egyetlen stíluskategóriának sem tételes követője. Az álomittas, misztikus víziók, az abszurd és irracionális képzetek nemcsak idegenek lényétől, hanem határozott eszmei törekvése, hogy műveinek kompozíciója nagyon is valóságtöltetű jelentések hordozó-

ja legyen. Ez azonban a mélységek megismerésének vágyával társul.

Így az intellektuális felfogóképességre apelálnak a végzetszerűséget sugalló *Magyar táj*, a *Föl-földobott kő*, a félelmetes távlatú *Rondó*, az élet történetét sűrítő *Humán idő*, a *Sziklás táj* antropomorfizált kötömbjeinek mély szimbóluma, vagy a karkai szorongástól indított *Látogatás F. K. úr kastélyában* című grafikai lapok.

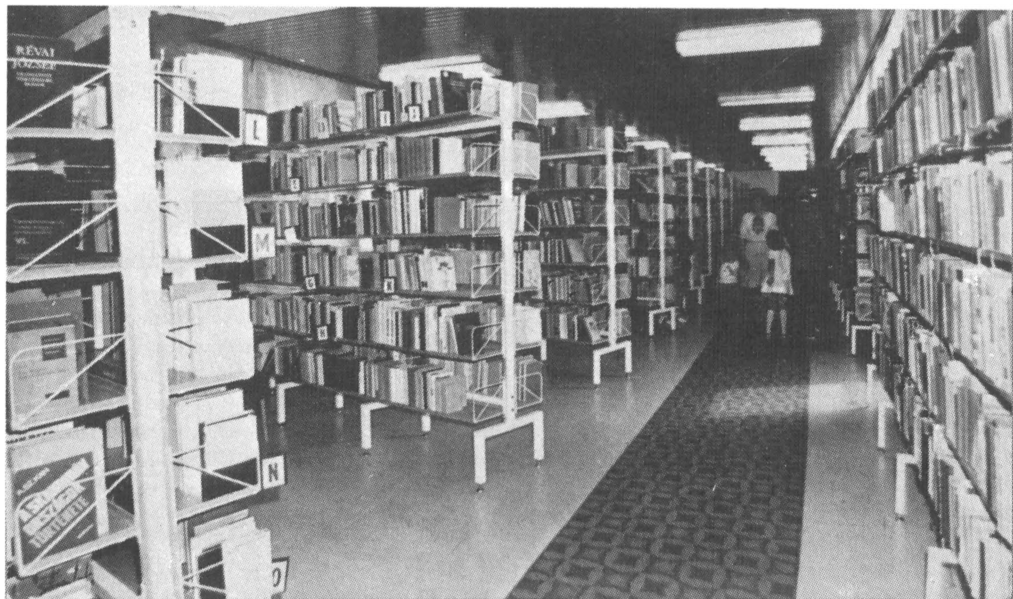
Az utóbbi három év legjavából való, s külön kiemelés kíván a *Századvég* (1982) szintézist jelző tartalmi-formai megoldása: halált megszemélyesítő alakok, láger-motívum, titkokat rejtő láda, az atomháború elleni tiltakozás emblémája; fölöttük „az én dolgom a teremtés” ige hirdető felirata — mindezek együttesen vetik fel a tudomány és a megismerés aktuális etikai kérdéseit.

Bizonyára akadnak olyanok, akik pesszimistának minősítik Hajagos rézkarcait, holott egy fiatal, most érlelődő-kibontakozó művészember ethoszának spontán felhangjai ezek. Küldetésének adta tanújelét már első, salgótarjáni tárlatával (1979), s azóta is, a Helikon Galériában megrendezett legutóbbi kiállításáig (1983). Az országos kollektív bemutatónak mind gyakoribb résztvevője, s 1983 nyarán négy műve szerepelt a várnai grafikai biennálén is.

Hajagos Imre (Bp. Soroksári út 42. 1095) továbbfejlődésének legfőbb biztosítója a szigorú önkontroll. Tudja, hogy vitathatatlan művészi vénája és kifogyhatatlan fantáziája mellett is sok még a tennivalója. Elsőként az ember jóval gyakoribb szerepeltetésével bővíthetné tematikáját — magvas gondolatainak, közlendőinek minél árnyaltabb kifejezése érdekében.

Ecsery Elemér

Könyvtára berendezéséhez ajánljuk

MERABONA

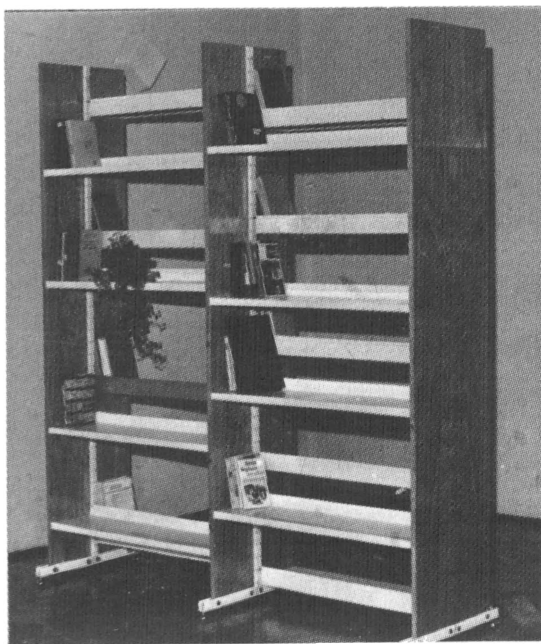
és

TÉKA

típusú bútorainkat

**MEZŐGÉPIPARI
SZÖVETKEZETI
KÖZÖS
VÁLLALAT**

**SZANY
ADY ENDRE ÚT 38.
9317**

Köpeczi Béla: Műveltség és minőség

Ritka manapság az olyan tudós, aki a maga kutatási területéről, a maga tudományágából s ennek sajátos közlésmódjából és írásmodorából úgy tud a szélesebb közönség körében is érdeklődést keltő és figyelmet ébrentartó előadásmód területére lépni, hogy közben megőrizi érvelő erejét, gondolati súlyát, logikai világosságát, tárgyköri összetettségét. Köpeczi Bélának alighanem azért sikerült ez most megjelent tanulmánykötetében is, mert rendkívül sokrétű, különböző korszakokra és ágazatokra kiterjedő munkásságának, amelyet eddig kifejtett, tanulságai és tapasztalatai eligazító, ellenőrző, itéletalkotó biztonságot kölcsönöznek neki, amikor a műveltség és a művelődés általános vonatkozású mai kérdéseire nyúl. Az a nagyarányú föltáró és rendszerező tevékenysége, amely a Rákóczi-kor bemutatásában, a 18. századi magyar kultúra megvilágításában s a mai irodalomtudomány és művészet problémáinak — például az egzisztencializmusnak vagy az újpozitívizmusnak — marxista értelmezésében és értékelésében öltött testet, mindig történeti és kultúrák közti összehasonlító tudósi magatartáson és módszeren nyugodott. Márpedig csak az összehasonlítás, méghozzá az az összehasonlítás, amely a történetpszichológia, a történetpszichológia tényeit, adatait, jelenségeit biztos filozófiai alapozású értékcélok jegyében hasznosítja, tudja az egyes részjelenségeket az egész távlatába állítani, az egész szinten művelődési elképzelések gyakorlati tendenciáira átváltani.

A szerző négy ciklusba osztja e kötete tanulmányait, cikkeit; *A tudatról, A kultúráról, Az életmódról, Az értelmiségről*: így hangzik a négy cikluscím. Mindegyik dolgozat elméleti kérdést is igyekszik tisztázni, gyakorlati eljárást is kísérel felvázolni. Ez Köpeczi egész munkásságának is egyik jellemzője, de különö-

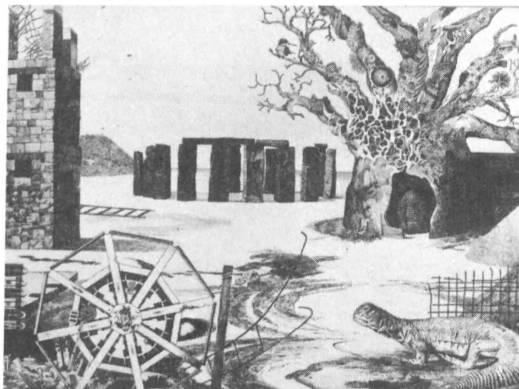
sen az a mai művelődést illető eszmélkedéseinek. E cikkek némelyike beszédként, bevezetésként vagy záró összefoglalásként hangzott el; a szerzőjük azonban sohasem elégszik meg azzal, amit az előszó elbír; a könyvbe kerülő változatban mindig árnyal, pontosít, kiegészít. Különösen jellemző tudósi, erősen figyelő alkátára, hogy ezekben a kiegészítésekben nem egyszerűen stilisztikai változtatásokat eszközöl, hanem — már-már túlzó körültekintéssel — beiktatja mindazt, ami tárgyával kapcsolatban már előbb elhangzott, de az élőbeszéd műfaja nem engedte meg fölvételét; illetőleg azt, ami tanulmánya keletkezése után látott napvilágot. Ha másutt nem, jegyzetben, bibliográfiákban utal rá.

S ez rögtön mutatja, hogy könyvtárosoknak, a művelődésügyben tevékenykedőknek, tanároknak miért oly hasznos és fontos kötete. S ilyen szempontból nemcsak eszköznek, de mintának is vehető: miként lehet a leglényesebb elméleti alapozást kellő arányban úgy megadni, hogy a konkrét javaslatok megfelelő módon legyenek elvileg alátámasztva; vagy fordítva: miként lehet konkrét jelenségeket úgy csoportosítani és megszünni, hogy világos logikával következzenek belőlük a szükséges elvi megfontolások.

A közművelődés könyvtárak által segített mezőnyének emberei alighanem az első két ciklust forgathatják a legnagyobb haszonnal. Különösen azokat a tanulmányokat, amelyek „a mindennapi tudat”-ról s annak fontos összetevőiről, „a hiedelmek”-ről és „a tudati sztereotípiák”-ról szólnak, kivált „a nemzeti sztereotípiák”-ról. Az első ciklus utolsó tanulmánya e tekintetben is, a szerző egész tudósi magatartása tekintetében is oly példaszerűen jellemző, hogy érdemes néhány vonással föl-idézni.

Előbb a tudat lehetséges változatai, fajtái között próbálja eligazítani az olvasót. Majd a tudományos és a mindennapi tudatot előtérbe állítva, megkülönböztető jegyeiket vázolja föl. Mégpedig úgy, hogy néhány jellegzetes és egymásnak többnyire ellentmondó nézetet sorakoztat föl. Utána kommentálja őket, megállapítja közös és ellentétes vonásaikat. Majd a maga elgondolását fogalmazza meg a mindennapi tudatról. Arról a tudatról, amelynek igazságérvényét és -egységét többnyire magától értetődőnek tartjuk; s amely szerint mindennapi cselekvéseinket, nagyrészt öntudatlanul, végezzük. E tudat tartalma — Köpeczi pontosan fejt ki —, bár rendszerint más-más korokból, más-más szemléletmódokból, más-más tudatváltozatokból, megismerésfajtákból származik, tevődik össze, mégis mindig bizonyos szerkezetet alkot. Hamis és valóság-hű tudatelemek keverednek benne, de ezt rendszerint csak e tudattartalmak vizsgálói, elemzői érzékelik; bármennyire a hamis tudat mozzanataiból épüljön is föl ez a hiedelemvilág (amely ez esetben nem azonos azzal, amit a néprajz ért ezen a szón), többnyire mint reális ismeret jelenik meg birtoklójánál.

Köpeczi a nemzetek önmagukról és egymásról való örökletes hiedelmeinek bemutatásával, különösen a magyarságról való hiedelmek bemutatásával igazolja, mennyire résen kell lennie az értelemnek, hogy a hiedelmek világát állandóan kontroll alatt tarthassa, és sajátosságait

valódi lényegük szerint kezelhesse. Cselekvésünk, gondolkodásunk, érzelemvilágunk, önismeretünk csak ennek jegyében felel meg az ítélő, a mérlegelő, a belátó értelemnek, s nem követi ösztönösen a hiedelemvilág gyakran kusza ösztönzéseit.

Bevezetőjében Köpeczi Béla maga is fölhívja e kérdéskör fontosságára a figyelmet, s mi is úgy véljük, hogy a kötet talán itt nyújt a legtöbbet a közművelődés embereinek. E kiemelés mellett azonban hadd húzzunk még valamit alá: a szerző igazi tudósként mindig a maga „véleményeként”, „felfogásaként”, „következtetéseként” adja elő nézeteit és konklúzióit, nem a kinyilvánítás gesztusával és modorával. (Kossuth, 1983. 355 l. 60 Ft.)

N. G. B.

Szerkesztői üzenet

Egy budapesti szakszervezeti könyvtárosnak: Mi is olvastuk a *Munka* című folyóirat júniusi számában *Bányai János* cikkét, amely idézi *Marosán György* közelmúltban megjelent könyvének, a *Bizalminak* ezeket a mondatait: „Néha elgondolkozom egy statisztikai adaton, a magyar szakszervezeti mozgalomnak 150 millió kötet könyve van a könyvtárban, és próbálom elképzelni, hogy vajon a 150 millió könyvnek mennyi munkás olvasója van.” Mi szintén nem tudjuk, honnan származik a 150 millió kötet könyvről szóló adat. Az 1982. dec. 31-i állapot szerint ugyanis az 5430 szakszervezeti könyvtárban, illetve fiókkönyv-

tárban összesen „csak” 11 millió 206 ezer könyv állt a 609 ezer olvasó rendelkezésére, akik az elmúlt évben 10 millió 914 ezer kötetet kölcsönöztek. A könyvek száma tehát jócskán kevesebb a 150 millió kötetnél (a tanácsi és a szakszervezeti könyvtárak állománya együtt sem éri el a 45 milliót). Ami azonban a munkásolvasók könyvtárhasználatának elégtelen voltára utaló kétkedő megjegyzést illeti, az elégedetlenség jogos: a könyvtárügy érdekelt irányítói sem tartják elegendőnek a munkások számát és arányát az olvasók táborában — sem a szakszervezeti könyvtárakban, sem a tanácsok könyvtáraiban.

Az OMIKK története 2. rész (1950—1983)

Az Országos Műszaki Információs Központ és Könyvtár (OMIKK) centenáriumi ünnepeinek egyik legértékesebb és kétségkívül maradandó dokumentuma volt az intézmény történetének utolsó harmadát feldolgozó kötet. Az előzményeket *Móra László* írta meg. (*Az Országos Műszaki Könyvtár és Dokumentációs Központ története 1883—1949.* OMKDK. 1980.) A cím már az első kötet esetében is magyarázatra szorult, hiszen a könyv az 1949. évvel zárult, az OMKDK név pedig 1962-ben született. A ma ismert és használt OMIKK elnevezés 1982. január 1-től érvényes.

A szerző, *Benedek Jenő* három évtizeden keresztül állt az intézmény szolgálatában, ebből tizenöt évet a könyvtár igazgatójaként dolgozott. Olyan személy vállalkozott tehát az elmúlt időszak történetének leírására, akinek lehetősége volt arra, hogy munkahelyének tevékenységét érdemben alakítsa is. A tárgyalás-mód, a gazdag tényanyag bizonyíték arra, hogy *Benedek Jenő* otthonosan mozog az OMIKK valamennyi munkaterületén. És, bár személyesen átélt, átdolgozott periódusról van szó, nem zárkózik el a személyes véleménynyilvánítástól sem.

A feldolgozás alapvetően időrendi szempontokat követ, öt korszakra tagolja az intézmény történetét. Az első (1950—1952) egy, a jövő által igazolt adminisztratív döntés legközelebbi következményeinek története. Ekkor jött létre ugyanis a Műszaki Dokumentációs Központ és a Központi Technológiai Könyvtár együttese. A könyv az eredmények mellett a fúzióval együttjáró nehézségekkel is megismerteti az olvasót. 1952. június 1-től az intézmény Országos Műszaki Könyvtár néven szerepel. A korszak 1956-ig tart, egyik igen fontos eseménye, hogy az utolsó évben az intézmény ma is használt épületébe költözhetett. Sikertől fel-

számolni azt a szakmai munkát erősen hátráltató tényezőt, amit a könyvtár földrajzi értelemben vett szétszórtsága jelentett. (Nem kevesebb, mint öt épületben dolgozott.)

Joggal viseli *A fejlődés látványos évei* címet a következő fejezet. Az 1962-ig terjedő tárgyidőszak egyik fontos eseménye, hogy az intézmény gazdája az Országos Műszaki Fejlesztési Bizottság lett, amely aztán nagymértékben hozzájárult ahhoz, hogy az OMIKK nagyságrendjének, a hazai műszaki könyvtár- és tájékoztatásügyben elfoglalt vezető szerepének megfelelő feltételek között dolgozhasson.

Az OMIKK történetében a *Benedek Jenő* által két részre (1963—1979, illetve 1980—1983) bontott elmúlt húsz év talán a legerőteljesebb fejlődés szakasza. 1979-ig kiépülnek a legfontosabb, ma is funkcionáló szolgáltatások, kialakul a tájékoztató kiadványok mai rendszerének nagyobbik része, megkezdődik a kor színvonalán álló információtároló, -feldolgozó és -szolgáltató rendszerek kiépítése és alkalmazása.

1980 és 1983 között két fontos létesítményrel gazdagodik az OMIKK. Előbb a Gyorskocsi utcai épület, majd a törökbálinti raktár készül el. Megszületik az az új elgondolás, amely a megváltozott társadalmi szükségleteknek megfelelően a gyors, naprakész tájékoztatásnak nagyobb szerepet kíván adni. Mindez együtt jár előbb a szervezeti felépítés, majd 1982. január 1-től a név megváltoztatásával. (A nyomda ördöge a leíró rész utolsó soraiban egy évvel későbbre tette ezt az időpontot.)

A függelék a szervezeti modellen (a szervezet és a tartalmi munka 1951., 1957., 1963., 1972. és 1980. évi változásait ábrák illusztrálják), statisztikai táblázaton, néhány munkafázis folyamatábráján, a rövidítések jegyzékén kívül a névmutatót és az igen hasznos időrendi

táblázatot tartalmazza. Kár, hogy a könyvben közölt fényképek minősége — nem nyomdai okokból — elmarad a kiadvány egészének színvonalától.

Benedek Jenő könyve a hazai tudomány- és művelődéstörténet, ezen belül pedig a könyvtártörténet forrásmunkája lehet. A komplex szemléletmód jellemzi, az OMIKK munkáját mindvégig a magyar könyvtár- és tájékoztatás-

ügy részeként kezeli, miközben sok fontos információt közöl. Nem zárkózik el a nemzetközi kitekintéstől sem. A jelenlegi főigazgató joggal hívja fel tehát a kutatók figyelmét is a könyvre. (*Az Országos Műszaki Információs Központ és Könyvtár története. 2. rész: 1950—1983. 1983. 358 l. 150 Ft*)

Rettich Béla

Lapozgató

A Műszaki Bibliográfia 1978—1979-es kötetére azért hívjuk fel most is a figyelmet, mert rendszerességével ez a könyvészet példamutató a magyar bibliográfiai szakirodalomban. A Jánszky Lajos által szerkesztett sorozat 1959-ben indult az 1900 és 1955 közötti évek anyagáról összeállított kötettel, amelyet 1962-ben követett az 1956—1960, 1966-ban pedig az 1961—1965-ös évkörök bibliográfiája. 1967 óta évenként jelennek meg az egy-egy év kiadványait számba vevő kötetek — e legutolsó, terjedelmesebb kötet két év anyagát öleli fel —, azok a könyvtárak tehát, amelyek ügyeltek e bibliográfiák folyamatos beszerzésére, századunk teljes magyar műszaki kultúrájának áttekintését teszik lehetővé olvasóik számára. Ez pedig az igényesebb közművelődési könyvtárak számára sem mellőzhető tájékoztatási szempont... (1982. Műszaki Könyvkiadó, 427 l. 72 Ft)

Hajdúböszörmény sajtótörténete címmel a Hajdúböszörményi Városi Tanács és a Hajdúsági Múzeum megjelentette *Nyakas Miklós* munkáját abból az alkalomból, hogy a legnagyobb hajdúváros sajtója 1983-ban centenáriumi ünnepel: száz éve jelent meg első újságja, a *H.-Böszörményi hírlap*. A város legéletképesebb lapja az 1891-ben alapított *Hajdúböszörmény és Vidéke* volt, amely két rövid időszak kivételével egészen 1944-ig élt, de akadtak olyan évek, amikor két, sőt három újság is megjelent Hajdúböszörményben. A *Hajdúsági Közlemények* nevű sorozat 10. kiadványaként napvilágot látott feldolgozás szerzője a legrészletesebben a dualizmus korának helyi sajtóját tárgyalja, de külön fejezeteket szentelt a forradalmak, illetve a Horthy-korszak lapjainak, va-

lamint a felszabadulástól az 1956-ig és az 1957-től napjainkig terjedő időszakok sajtójának is. A gondosan előállított, reprodukciókkal illusztrált kiadványhoz orosz és német nyelvű összefoglalás is készült, névmutató azonban nincs a kötetben. (1982. [1983.] 76 l.)

Sajtódokumentációs alapismeretek címmel jegyzetgyűjtemény jelent meg kéziratként az ország első, a Lapkiadó Vállalat által szervezett, sajtódokumentációs alapismereteket nyújtó tanfolyamának anyagából. A kiadvány munkatársai: szerkesztők, újságírók, sajtódokumentációs vezetők és munkatársak, a sajtótudománnyal foglalkozó szakemberek és egyetemi tanárok. A kötet kiadója a Lapkiadó Vállalat, összeállítója *dr. Szalontai Éva*. Az előadások megjelentetésének célja a sajtódokumentátori képzés, illetve továbbképzés elindítása volt, ilyenre ugyanis még nem került sor Magyarországon, és sem az Eötvös Loránd Tudományegyetem, sem a Magyar Újságírók Országos Szövetsége nem foglalkozik sajtódokumentátori képzésével.

A jegyzetek bemutatják a Tájékoztatási Hivatal, az MTI, a Pártközpont, a Hírlap- és a Lapkiadó Vállalat, a Népszava sajtódokumentációját, továbbá megvilágítják a sajtódokumentációs szakma olyan problémáit, mint az elszigeteltség, a sajtódokumentátori besorolás megoldatlansága — például a foglalkozások jegyzéke, a FEOR a műszaki ügyintézők közé sorolja a dokumentátorokat —, és foglalkoznak a képzés, illetve a továbbképzés gondoljaival is. A kiadvány függeléke a felhasznált és az ajánlott művek jegyzékét közli. (1982. 177 l. soksz.)

(— *szi* —)

A **Magyar Könyvszemle** idei 2. számának nagyobbik részét a folyóirat alcímében („könyv- és sajtótörténeti folyóirat”) jelzett tárgykörű írások töltik meg: *Mészáros István* az 1806. évi Ratio Edicationis intézkedései nyomán kiadott különféle népiskolai tankönyvek bemutatásával egyúttal fontos adalékokat szolgáltat a magyar és a nemzetiségi nyelvű tankönyvkiadás és oktatás 1848-ig terjedő történetéhez is, mivel ebben az időben indult meg az egységes, állami rendelkezés alatt álló (királyi-katolikus) iskolarendszer központi tanterve alapján megvalósuló tankönyvkiadás. *Heverdle László* a mintegy 50 főből álló egykori budapesti szabadkőműves közösség, a Martinovics-páholy antiklerikális sajtópolitikáját ismertetve főként a páholynak a polgári radikális sajtó érdekében 1908 és 1914 között tett erőfeszítéseit, eredménytelen lapalapítási kísérleteit mutatja be, s különösen *Fáber Oszkár* szerepével foglalkozik behatóan. — A hódmezővásárhelyi helytörténész-könyvtáros, *Kőszegfalvi Ferenc* egy érdekes korszak érdekes sajtótermékéről, a Hódmezővásárhelyen 1946—1947-ben kiadott, rövid életű *Délsziget* című irodalmi folyóiratról irt tanulmányában hiteles képet fest a közvetlenül 45 után éledezni kezdő ország szellemi pezsgéséről: arról a nekibuzdulásról, amely egyetlen városban egyszerre két irodalmi folyóiratot is teremtett. A *Közlemények* rovatban *Bessenyei József* Egy olvasó nemesúr a XVI. században címmel *Zay Ferenc* (1505—1570) könyvtárát ismerteti az 1553-ból származó, 91 kötetet (81 művet) felsoroló jegyzék alapján. Erről a témáról — emlékezőn a Könyvszemle régebbi, hasonló tárgyú, horizontot tágító esszéire — szívesen olvastunk volna többet is, izgalmasabbat is.

A **Tudományos és Műszaki Tájékoztatás** júniusi (6.) számának gerincét a gyakorlati

tapasztalatokat közvetítő írások alkotják. Még a történeti és elméleti megalapozású első cikk, *Rózsa György* hosszú című írása („A társadalomtudományi információ és dokumentáció hálózati munkájának problémái és perspektívái Magyarországon”) is végső következtetéseiben és megállapításaiban kézzelfogható tényeket-terveket rögzít: Leszögezi, hogy a hálózati együttműködésben való érdekelttség a valós intézményi-diszciplináris érdekelttségnek függvénye, a hathatós anyagi és szakmai támogatás következménye. Egy-két területen, például az állam- és jogtudomány vagy a gazdaságpolitika és a statisztika terén már erősebben érzékelhető az ágazati hálózati munka, de előrehaladás történt a szociológiában, s megtették az első lépéseket a pedagógia területén is. Várható, hogy a 70-es évek végén létrehozott Társadalomtudományi Információs Munkacsoport kezdeményezésére a társadalomtudományi tájékoztatás és dokumentáció hálózatba szervezése a számítógépes feldolgozásra alapozva tényleg meg fog valósulni. Gyakorlati tanulságokkal szolgál *Válas György* cikke, amely arról számol be, hogy az Országos Műszaki Információs Központ és Könyvtár TIGIT (témára irányuló gépi információterjesztés) nevű szolgáltatásában hogyan sikerült 50 százalékos megtakarítást elérni a számítógép-időben a keresőprogram működési logikájához való nagymértékű alkalmazkodással; valamint az *Egyházy Tiborné—Kertész Miklós* szerzőpáros ismertetése is a Veszprémi Vegyipari Egyetem könyvtára által nyújtott *számítógépes kémiai szakirodalomfigyelő szolgálat* költségeinek csökkentéséről, a szolgáltatás árának változatlan szinten tartásáról, amely a visszakereső program módosítása, egy ún. előtérprogram beiktatása révén valósulhatott meg. E számban több, fontos kitekintés olvasható a szocialista országok tudományos tájékoztatási helyzetére. Ilyen tárgyú a lap *Beszámoló* —

Szemlék — *Közlemények* című rovata, és lényegében erről szól egy vendégszerzőnek, a szovjet *A. M. Kostinnak* a KGST-országok tudományos és műszaki együttműködéséről, az ezt szolgáló NTMIK- (Nemzetközi Tudományos és Műszaki Információs Központ) -kiadványokról írt cikke is.

A TMT júliusi (7.) száma ünnepi, jubileumi szám: a százéves OMIKK-ot köszöntő június 10-i országos emlékülésen elhangzott beszédek (Szekér Gyula, Korcsog András, Ágoston Mihály) és levelek (Lázár György, G. I. Marcusok) szövege, továbbá *Benedek Jenő*nek az intézmény évszázados történetét összefoglaló áttekintése olvasható benne. Olvasható azonban egy „hétköznapi” számvetés is: *Futala Tibor*nak az Országos Műszaki Könyvtár eredményeit, gondjait és terveit ismertető írása annak az elvnek alapján készült, amely szerint „ünnepkor sem szabad másként tájékoztatni, csak őszintén”. Az OMIKK e legrégebb szervezeti egységét foglalkoztató mindennapi problémák csokorba szedése egyúttal az egész magyar műszaki könyvtárügyet érintő kérdések-gondok leltárának is tekinthető. — A napirenden levő számítógépes fejlesztési törekvések szempontjából érdemes elolvasni *Kertész József* ismertetését az OMIKK számítógépes információfeldolgozási tevékenységéről, ennek jövőbeni fejlesztéséről, továbbá *Orbán Miklós* írását a már folyamatban levő munkálatokról, az Egyesült Nemzetek Fejlesztési Programja (UNDP) által az OMIKK-nak nyújtott több mint 300 ezer dolláros támogatás felhasználásáról.

A Könyv és Nevelés 1983/2-es számának vezércikke a könyvnek az óvodai nevelésben játszott szerepével foglalkozik. A szerző, *Angyal Katalin* a külföldi olvasóvá nevelési programokban megmutatkozó törekvések felsorolása után megemlíti a hazai eredményeket is, végül pedig a szülők, a nevelők és a könyvtárosok összefogására buzdít. Az óvodák könyvtári ellátását egyértelműen az iskolai könyvtári hálózat feladatkörébe utalja, holott a magyar könyvtári valóság bizonyosága szerint az iskolai könyvtárak többsége jelenleg a saját napi feladatainak is csak hiányosan, dőcögve tud eleget tenni, viszont a gyermekkönyvtárak, gyermekkönyvtári részlegek már eddig is sokat tettek az óvodásokért, s még egy ideig jóval többet tehetnek értük mint a helyenként a lét és nemlét határán tengődő iskolai könyvtárak. E

terén is a *ki tud többet segíteni*-elvből kellene mindenütt és mindenkor kiindulni. — A folyóirat egy megye, Komárom példáján azt mutatja be, milyen gondokkal és feladatokkal kell megküzdeniük az új iskolai könyvtári hálózati központoknak, illetve közülük a megyei könyvtárakba telepített hálózati irányításnak. Komáromban — mint arról beszámoltunk — a Tata-bányai Megyei Könyvtár a középiskolák tekintetében közvetlenül látja el a hálózati központ feladatkörét, az általános iskolákat illetően pedig az alközpontok (városi, járási könyvtárak) útján, közvetve. A hálózat kiépítéséről írt cikk szerzője, *Kovács Emil* sorra veszi az eddig tett intézkedéseket is: a hálózatszervezés és -fejlesztés középtávú tervének elkészítése, a kapott 9 szaktájékoztatói álláshely betöltése, a munkaköri leírások elkészítése, az alközpontok szervezeti és működési szabályzatának módosítása, a szaktájékoztatók megyei munkaközösségének megalakítása, helyzetfelmérés az iskolai könyvtárakról, az alapvető rendezési munkálatok megindítása. A hálózati központ szeretné bevonnai az iskolai könyvtárakat a már működő közművelődési könyvtári központi elátórendszerekbe is. — Érdekes a Könyv és Nevelésnek az a számvetése (*Kerekes Pálné*), amely azt vizsgálja, hogy a tantervi követelményekben említett könyvek — körülbelül 500 mű — közül mennyi van meg a fővárosi gyermekkönyvtárak állományában; a tankönyvírók minden tárgy oktatásához ajánlanak-e irodalmat, s egyáltalán: az ajánlott irodalom mennyire friss, és hozzáférhető-e, mely műveket kellene újra kiadni. — *Vargha Balázs*nak a Gyermekkönyvek Nemzetközi Tanácsának, az IBBY-nek 1982. szeptemberi, cambridge-i kongresszusán elhangzott előadásáról a sajtóból annak idején értesülhettek az érdeklődők. Most a Könyv és Nevelés teljes terjedelemben közzétette a szövegét *A média szerepe* címmel. Gondolatainak summázataként hadd álljon itt utolsó mondata: „...azt képzelem, hogy több, közvetlenül aktivizáló gyerekkönyv jelenjen meg, ezek ihlessék meg a tv szerkesztőit, s készüljenek olyan műsorok, amelyek a gyerekeket (sőt esetleg az iskolát is) utánzásra, továbbalkotásra serkentik.”

A Mezőgazdasági és Élelmiszeripari Könyvtárosok Tájékoztatója idei első számában olyan kérdésekkel foglalkozik, amelyek időszerűsége egész könyvtárügyünkre jellemző: e híradószám egyik fő témája a hálózati

funkció, a másik a folyóiratok kérdésköre, a harmadik pedig a nemzetközi kiadványcsere mint az állománygyarapítás egyik formája. A hálózatok és a könyvtári rendszer problémái széles körben érintik és érdeklik a könyvtárakat, a folyóirat e számában közölt, a mezőgazdasági és élelmiszeripari ágazatban tevékenykedő alközpontok funkciórendszeréről és működéséről szóló cikk, *Kominka Lászlóné* írása azért lehet fontos számukra, mivel a legjobban szervezett hálózatok közé tartozó mezőgazdasági és élelmiszeripari könyvtárhálózat egyik részterületének eredményeiről és gondjairól fest hiteles képet. Az 1982-ben az AGROINFORM-ban végzett folyóiratállomány-vizsgálat megállapításai viszont az egész ország információs ellátottságának helyzetéről szolgáltatnak nélkülözhetetlen adatokat: Ebből a vizsgálatból az derült ki, hogy a világon megjelenő, a szakterületet érintő 6—7000 fontos periodikumból az AGROINFORM-ban 1837 (a hazaiakkal együtt 2199) található meg, tehát a világtermés csaknem egyharmada. (A hálózatok birtokában levő folyóirat-állomány további 3031 periodika-címmel növeli a választékot.) A legszükségesebb vezető folyóiratok 70 százaléka áll az érdeklődők rendelkezésére az AGROINFORM-ban, 85 százaléka pedig az országban. Mindössze 200—250, főleg az utóbbi években megjelent, illetve néhány nagyon drága periodikum pótlólagos megrendelésére volna még szükség, körülbelül évenként egymillió forint értékben. — A nemzetközi kiadványcseréről szóló cikkből azt a kedvező értesülést szeresheti az olvasó, hogy az áremelkedések miatt lemondott kiadványrendeléseket a nemzetközi csere erőteljes fokozása révén nagymértékben ellensúlyozni tudta az AGROINFORM, amely 1976-ban 48 ország 570 partnerével tartott fenn cserekapcsolatot, 1982-ben viszont már 80 ország 849 cseretársával állt kapcsolatban, és cseremérlegének pozitív egyenlege is értékben emelkedett (760 ezerről 1,7 millió forintra) az elmúlt hat évben. — A híradó e számában két könyvtárbemutató is olvasható: az egyik a Keszthelyi Agrártudományi Egyetem újjászületett, kibővített könyvtárával, a másik a Faipari Kutatóintézet szakkönyvtárának tevékenységével ismerteti meg az olvasót.

Az **OSZK Híradó** 1983/3—4-es jelzésű, összevont száma példamutató szerénységgel emlékezik meg első megjelenésének 25. évfor-

dulójáról: mindössze egy emlékeztést közöl az egyik alapító, *Kovács József* tollából, aki az indulás nehéz körülményeiről és a belső szak szervezeti tájékoztatóként induló lap bábáiról, elsősorban a közelmúltban elhunyt *Horváth Viktorról* szól meleg, emberi hangon. — A számnak egyébként különösen gazdag az információs anyaga: A sok értesülés közül az első helyre az a bejelentés kívánczik, amely szerint a *Budavári Palota „F”-épületében 1985. április 4-én lesz az Országos Széchényi Könyvtár új otthonának ünnepélyes felavatása*. Fontos a könyvtár új szervezeti egységéről, a *kutatás-szervezési csoport* megalakulásáról szóló tájékoztatás is. Ez a csoport a hungarika-kutatások számbavételén és összehangolásán kívül feladatául kapta a könyvtári kutatások országos áttekintését és a velük kapcsolatos információk hasznosítását mind az OSZK-ban folyó, mind a hazai könyvtárügyi kutatások koordinálása érdekében. A nemzetközi csereszolgálat munkájával kapcsolatban pedig egy új bibliográfiai vállalkozásról tudósít a híradó: *Sebestyén Géza* egykori elképzelését megvalósítva ajánló hungarika-bibliográfiát tervez a szolgálat *Hungarica Selecta* címmel (az elnevezés is a nemzeti könyvtár 1976-ban elhunyt, jó emlékű főigazgató-helyettesétől származik). Az angol nyelven, *Abstracts of books on Hungary* alcímmel megjelenő kiadvány 500 példányban, évente négyszer jelenik majd meg, számonként 80 oldalon, s a Magyarországgal foglalkozó — bárhol és bármilyen nyelven publikált — társadalomtudományi szakirodalmi alkotásokról közöl egy-, másfél oldalas recenziókat.

A **Könyvtári Híradó**, a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár dolgozóinak tájékoztatója júliusi számában két olyan rövid beszámolót közöl, amelyeket — pontosabban a bennük felvett gondolatokat — érdemes volna tágabb körben, nagyobb szakmai nyilvánosság előtt is megvitatni: Minden érdekelt könyvtár érzi a kereteiben működő (működött) kisközösségek (klubok, körök) szervezésével, illetve megtartásával kapcsolatos mindinkább torlódó nehézségeket. E híradószám egyik írásában a nagy kelenföldi könyvtár politikai vitakörének két évéről, lassú haldoklásáról, majd megfulladásáról olvashatunk, a feltámasztásra irányuló, nem nagy reményekkel kecsegtető szándékokkal együtt. A másik cikk szerzői egy több mint húszéves művelődési kör (44-es könyvtár?) 1981 óta tartó, csendes kimúlásáról, 1983-as

megszűnéséről elmélkednek, s megpróbálják magyarázni is a csoportélet iránti teljes közönyt. Ilyen okokat sorolnak fel: az ötnapos tanítási hét bevezetése az iskolákban; a 15—20 éves generációnak a korábbi nemzedékeknel alacsonyabb műveltségi szintjéből fakadó érdektelensége; a családi élet elszürkülése; az iskola állandósult változásaiból fakadó bizonytalanságok; a motiváló közösségi élmények hiánya az ifjúsági mozgalomban. Azt hisszük, hogy ezek az általánosan tapasztalható könyvtári (társadalmi?) gondok megérnének egy nagymisét is. Megvizsgálásukra a *Könyvtáros* is szívesen vállalkozik, ha akad olyan szerző, aki országos érvénnyel és felelősséggel tudja a szakma ítélőszéke elé tárni a megvitatásra érett kérdéseket. — A hirdető *Látogatás* nevű rovata a párizsi Pompidou Kulturális Központ könyvtárát, a *Ritkaságaink* pedig a Budapestgyűjteményben levő Kner-meghívókat mutatja be.

A **Somogyi-könyvtári Műhely** című helyismereti és városfejlesztési folyóirat 1983/2—3-as, összevont száma vallomásokot közöl Szegedről a várost elpusztító 1879. évi árvíz utáni újjáépítés századik évfordulója alkalmából. A folyóirat szerkesztőse csaknem 300 jeles közéleti, irodalmi és művészeti személyiséget keresett fel levelével — olyanokat, akik hosszabb-rövidebb ideig éltek, tanultak, dolgoztak, alkottak a városban —, s tette fel nekik a következő kérdéseket: „Mit jelent az Ön életében Szeged? Előnyére vagy hátrányára volt a benne töltött idő? Kikre, mikre emlékezik szívesen vagy keserűen? Meghatározta-e pályáját szegedi tartózkodása? Megszerette vagy netán meggyűlölte a várost és népét? Esetleg közömbös maradt irántuk?” A válaszok egy mondattól tíz gépelt oldalig terjedhettek, s a visszaérkezett majdnem 90 választ szerzőjük betűrendjében közli a Műhely. A vallomásokból rendkívül színes kép kerekedik ki Szeged és az ország közelmúltjáról, az olvasmányként is érdekes írások jelentőségét pedig a megnyilatkozók személye, társadalmunkban játszott szerepe tovább fokozza. Íme néhány név a válaszolók közül: Buga László, Csikós-Nagy Béla, Deme László, Király István, Mezey Mária, Somogyi Tóth Sándor, Sötér István. A névsorban több könyvtáros, illetve volt könyvtáros is szerepel: Havasi Zoltán, Iszlai Zoltán, Perneszy Gyula, Vargha Balázs.

A **Költözünk** címmel kiadott szegedi alkalmi „hírharsóna” harmadik, 1983. júliusában kiadott számában *Tóth Béla* könyvtárigazgató ír a Somogyi Könyvtár költözködéséről, *Csury Károlyné* pedig az új katalógusokkal (a könyvtár mikrofilm lapokra fényképezeti betűrendes törzsraktári katalógusait) és az állományellenőrzéssel összefüggő gondokról.

A **Fejér megyei Könyvtáros** júniusban megjelent, 1983/1-es jelzésű számában minden van, ami a jó híradót jellemzi: főként a fenntartóknak szóló beszámoló (a tanácsi és a szakszervezeti könyvtárak 1982. évi teljesítményeit részletező statisztikai táblázat, az iskolai hálózat összefoglaló adatai és hozzájuk a szöveges értékelés, amelyből hadd emeljünk ki egyetlen adatot az áremelkedések érzékeltetésére: bár a könyvtárak 1982-ben csaknem 412 ezer forinttal többet fordítottak beszerzésre mint az előző évben, mégis 237 dokumentummal kevesebbet tudtak vásárolni); továbbá olvasható a számban különféle könyvtárakat bemutató ismertetés (A Könyvűfémmű műszaki könyvtáráról, a Magyar Néphadsereg székesfehérvári helyőrségi művelődési központjában működő könyvtárról), több módszertani és propaganda-, valamint képzési tárgyú dolgozat (az esztétikai ízlésformálás a közművelődési könyvtárakban; közművelődési könyvtárak a zenei ismeretterjesztésben; a Fejér megyei könyvkiadás 25 éve; nemzetiségi vers- és prózamondó verseny Mórton; olvasás és könyvtárhasználat a börtönökben), végül gazdag a krónika- és a tájékoztatói rovat is. A híradó két kiemelkedő jelentőségű rovata közül az egyik, a pályakezdő könyvtárosokat bemutató, négy számban szereplő sorozat a 14. fiatal könyvtáros megkérdezésével és válaszainak közlésével a mostani számban megszűnik. Reméljük, hogy tanulságait az irányítók, a fenntartók és a képzéssel foglalkozók is megszívlelik, de talán magukra a megkérdezettekre is jó hatással lesz, illetve volt a lelkiismeret-vizsgálat, a saját könyvtárosi „attitűdjük” újbóli végiggondolására történt készítés. Hogy ez mennyire szükséges, bizonyításul idézünk a sorozatot lezáró szerkesztői megjegyzésből egyetlen mondatot: „Elgondolkoztató a példaképnélküliség, a »jó könyvtáros« elképzelésének a hiánya néhányunknál.” — A *Kövek, színek, emberek* című történeti rovat visszapillantás a Székesfehérvári Városi Közkönyvtár 50 évvel ezelőtt történt megnyitására, illetve az

akkori könyvtárszervezés rendkívüli nehézségére, ami a felvonultatott nagyszámú dokumentumból jól kiviláglik. Ráadásul, ha jól belegondolunk, és összehasonlítjuk az alapadatok, kiderül, hogy ez a városi könyvtár mind állománynagyságát, mind a szolgáltatások fajtáit és színességét tekintve kevesebbet tudott például a mai martonvásári könyvtárnál vagy a Békés megyei falusi könyvtárak túlnyomó részénél. Egyetlen területen azonban ma is tanulhatnánk a könyvtári ántivilágtól: a könyvtárosok kiválasztásának igényességében, a könyvtárosi műveltség szigorú megkövetelésében nem léptünk elég nagyot előre az eltelt fél évszázadban.

A Tolnai Könyvtáros idei első számának nagyobb részét a három nagy hálózat elmúlt évi teljesítményeinek statisztikai adatai, illetve szöveges értékelései foglalják el. A tanácsi könyvtári statisztikai táblázatok dicséretes módon az alapterületi adatokat — a követelményeket és a valóságot tükröző számokat egyaránt —, továbbá a nyitvatartási órák számát is feltüntetik. Az értékelésekben — mindhárom hálózatában — sok a „sajnos”, a könyvtárak fölött uralkodó zord időjárás egyik jeleként. Hogy ez mit jelent, egyetlen adattal érzékeltetjük: tavaly 8491 kötetrel kevesebb volt a tanácsi hálózat könyvállományának gyarapodása mint egy évvel előbb, mivel a beszerzésre fordítható összeg is csökkent 344 ezer forinttal! Érdekes adata a tanácsi könyvtárak beszámolójának az is, hogy a gyermek- és ifjúsági irodalom kölcsönzése az összes kötetforgalom 66,8 százalékára rúgott 1982-ben, noha az állománynak csak 20 százalékát alkotja ez a könyvcsoport. A szakszervezeti könyvtári statisztikában reményt keltő, hogy a szakszervezeti bizottságok könyvtári hozzájárulása jelentékenyen, 144 ezer forinttal nőtt az elmúlt évben. Az iskolai könyvtárakról írt beszámoló azért érdemel figyelmet, mert Tolna megyében talán az országban elsőként hoztak létre nagy számban kettős funkciójú — tanácsi közművelődési és iskolai könyvtári rendeltetésű — intézményeket. Róluk ez áll a jelentésben: „... a 23 kettős funkciójú könyvtárban még számos szervezeti és működési bizonytalanság tapasztalható, a feltételek sem adták meg mindent a két funkció *magasabb szintű* ellátásához”, továbbá: „... még mindig fenntartói, működtetési, munkaköri bizonytalanságok nehezítik a mindennapi tevékenységet”. — A híradó egyéb írásai a csoportos gyermekfoglalko-

zásokról (a regőlyi kettős funkciójú könyvtár ilyen tevékenységéről) és a Bonyhádi Cipőgyár szakszervezeti könyvtáráról szólnak, és hírt ad a folyóirat arról is, hogy a megyei könyvtár munkatársai két és fél éves munkával több mint kétezer cédulányi anyagot gyűjtöttek a *Nyugat* és a *Magyar Csillag* című folyóiratokból: fő céljuk annak kutatása volt, miként tükröződik Babits és Illyés írásaiiban a szülőföld, továbbá mit írtak a megyéről az ún. helyi szerzők, illetve milyen tolnai vonatkozású írások jelentek meg e két irodalomtörténeti jelentőségű orgánumban. A munka során a könyvtárosok idézetek formájában rögzítették a Tolna megyei írókról, költőkről, jeles emberekről szóló megnyilatkozásokat is.

A Vas megyei Könyvtárak Értesítőjének 1983/1-es száma szintén a három hálózat 1982. évi beszámolójával — és az idei tervek rövid beharangozójával — kezdődik, táblázatok azonban nem tartoznak az értékelésekhez. A megyei könyvtár számvetése megállapítja, hogy a könyvállomány gyarapodása 1974 óta minden évben nagyobb volt mint 1982-ben. A beszerzett dokumentumok átlagos ára tovább növekedett: az 1981. évi 45,10 Ft-tal szemben tavaly 48,40 Ft-ba került egy új állományegység megvétele. Az év folyamán 106 ezer egység töröltek az állományból a tanácsi könyvtárak: a minden eddiginél nagyobb törlést azért hajthatták végre, mert az Országos Széchényi Könyvtár segítségével megkezdődött — az országban elsőként — a fölőspéldányok kivonása a megye tanácsi könyvtáraiból. (A kivonás végrehajtásáról, a fölőspéldányoknak a megyén belüli felajánlásáról, majd 38 ezer kötet elszállításáról az OSZK raktáraiba külön cikk olvasható a híradóban.) A jelentés megerősíti néhány országos irányzat Vas megyei érvényesülését is: a szépirodalom csökkenő részesedését az állományban (az 1972. évi 42,8-ról 35,1 százalékra 1982-ben), az olvasók számának állandó csökkenését a községi könyvtárakban, növekedését vagy változatlan színvonalon maradását a városokban; a forgalom csökkenését a 14 éven aluliak körében, holott a korosztály olvasóinak és könyvtárlátogatóinak száma fokozatosan emelkedett az elmúlt években; a könyvtárhasználat feltételeinek romlását az aprófalvakban (a 264 könyvtár közül csak 33 könyvtár állománya haladja meg az ötezer egységet, s közülük is csupán 20-ban dolgozik főhivatású könyvtáros; heti három vagy annál

több napon mindössze 39 intézmény látogatható, heti 13 vagy ennél több órában csak 26 könyvtár tart nyitva, s az elmúlt évben a hálózat könyvtáraiban majdnem négyezer nyitvatartási napon álltak zárt ajtók előtt az olvasók). — A szakszervezeti hálózatban valamivel nőtt a könyvbeszerzési keret; az iskolai könyvtárak működési beszámolója megállapítja, hogy a 120/1982. MM. sz. utasítás az órakedvezményekről visszalépést jelent a megyében a korábbi állapotokhoz képest, mert a Vas megyei művelődésügyi osztály már 1977-től kezdve rendelkezésnél kedvezőbb feltételekkel engedélyezte az órakedvezményeket. — A híradó egyéb közleményei közül az egyik műhelykér-

déssel foglalkozik („A helyi szerző fogalma és a helyismereti munka továbbfejlesztése”); a másik Szombathely gyermekkönyvtári helyzetét tekinti át (a fiókkönyvtárak olvasóinak 80 százaléka 14 éven aluli, a megyei könyvtár olvasótáborában viszont csak 19,7 százalék a képviselői arányuk; a gyerekek többsége praktikus szempontból választ könyvet); a harmadik cikk pedig jubileumi számvetés: visszapillantás a 25 éves megyei színműtár történetére: a legjobb évben, 1970-ben 395 amatőr csoport vette igénybe a tárat, napjainkban sokkal kevesebb az igénybe vevő, de az érdeklődésnek valamelyes növekedése ismét tapasztalható az elmúlt évek visszaesése után.

Lapozgató

Egry Józsefről jelentetett meg életmű-bibliográfiát a Veszprémi megyei Tanács művelődésügyi osztálya a *Horizont közművelődési kis-könyvtár* nevű sorozat 8. köteteként. Az ezer példányban, igen szép kiállításban közreadott könyvészet a tapolcai *Kertészné Bárány Délibáb* munkája — ő állította össze a sorozat előző kötetét, az Udvardi Erzsébetről szóló bibliográfiát is. Az Egry-centenárium alkalmából készült bibliográfia a forrásmunkák felsorolásával kezdődik, életrajzi kronológiával folytatódik, majd a művészről szóló irodalom regisztrálása következik, előbb az önálló munkák, utána a tanulmányok, cikkek, híranyag időrendi (évenkénti) számbavétele. A közlés alapja az időrend, amely a művész megítélésének alakulását, illetve utóéletének követését is lehetővé teszi 1980 végéig. A bibliográfia teljességre törekszik: figyelmének aprólékos gondosságára jellemző, hogy még a más képzőművésszel foglalkozó írásokból is feljegyzi az olyan utalásokat, mint például: „Egrynek... is őszinte tisztelője volt” vagy „Neve említve Ámos Imrével kapcsolatban”... Az értékes bibliográfiát betűrendes képjegyzék, kiállítási mutató, intézmények, művészi mozgalmak mutatója, a felhasznált sajtóanyag mutatója és névmutató teszi használhatóbbá. A névmutató nagyobb szerephez juttatása azonban nem ártott volna a feltárás során: segíthetett volna a szignók feloldásában — például O. A. = Oelmacher

Anna, M. K. E. = Murányi Kovács Endre, D. M. = Dutka Mária stb., stb., továbbá az olyan elírások kiigazításában mint Széke András = Székely András vagy Biermauer, Virgil = Bierbauer (Borbíró) Virgil. (1982. [1983.] 273 l.)

Pécs szobrai címmel hatalmas vállalkozás igen értékes termékét tette közkinccsé Pécs város művelődésügyi osztálya. A tízezer példányban nyomtatott impozáns album szerkesztője, *Romváry Ferenc* a nagyszámú, csaknem 500 emléket megőrkítő anyagot négy fejezetben közli (Szobrok; Épületszobrok; Emlékművek; Emléktáblák), és a fejezeteken belül további műfaji bontást is alkalmaz. Az alapos, szakszerű leírások tartalmazzák a művek felavatásának dátumát, közlik a műalkotás feliratát, az anyagára, történetére — sőt a megőrkített személyre — vonatkozó legfontosabb adatokat. A fényképek legnagyobb része 1980–81-ben készült. A kötet kitűnő információs értékű függelék is tartalmaz: ebben a szakkifejezések szótára, irodalomjegyzék, a művészek névmutatója és általános névmutató, továbbá képjegyzék található. Az utóbbi, valamint az összefoglalás német, angol és szerb-horvát nyelven is olvasható a kötet végén. (1982. [1983.] 496 l. 198 Ft)

Időszerű nemzetközi kérdések címmel ajánló bibliográfiát adott ki 1500 példányban az Országos Széchényi Könyvtár, Könyvtártudományi és Módszertani Központ. A napjaink legégetőbb világproblémáival foglalkozó irodalmat — 40 folyóirat vonatkozó anyagát is — feltáró bibliográfiát a szerkesztő, *Pelejtei Tibor* hét fejezetre osztotta (Nemzetközi kérdések általában; A világgazdaság általános jellemzői; Nemzetközi politika; Fegyverkezés és leszerelés; Nemzeti kérdés és a nemzetköziség; Nemzetiségi kérdés; Forradalmi harcok a fejlődő világban, „válságócok”), a bevezetőben pedig a tárgykörrel összefüggő könyvtári tájékoztató munka lehetőségeit és módszereit foglalja össze. (1983. 95 l.)

Mesegyűjtemények analitikus bibliográfiája a címe a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár 157 mesegyűjteményt elemző módon feltáró nagy, 6389 tételes feldolgozásának, amelyet a könyvtár a Népművelési Propaganda Irodával közösen jelentetett meg. A bibliográfia szerkesztője, *Tompek Lászlóné* a kötetet mindazoknak szánta, akik munkájuk során kapcsolatba kerülnek a mesék világával, tehát a gyerekeken és a szülőkön kívül például a könyvtárosoknak, a nevelőknek, a gyermekszervezetek és -intézmények munkatársainak, a báb-, a szín- és a filmművészetben tevékenykedőknek. Az iskolai és a gyermekkönyvtárakban általában megtalálható, 1979 végéig megjelent mesegyűjtemények leírásait a

szerkesztő földrészenként, azokon belül országonként, sőt nemzetiségek szerint is (például magyarországi cigány, romániai bolgár, romániai magyar) csoportosította; a csoportokon belül pedig betűrendben közli a leírásokat. Ázsia az arab mesékkel kezdődik; ezután az Ázsiához sorolt közel-, illetve közép-keleti Izrael és Irán, valamint Indonézia következik — rossz helyen, mivel a betűrendben mindhárom megelőzi Afganisztánt. Ez azonban a szerkesztő szerint nem árt a bibliográfia használhatóságának, mivel a visszakereséskor a tételszámok félreérthetetlenül útbaigazítják az olvasót. A kötetben való eligazodást többfajta mutató (cím-, név-, földrajzi, etnikai) segíti; ezek 80 oldalt foglalnak el a hasznos kiadvány 372 oldalas terjedelméből. (1983. 90 Ft)

Egerszegi füzetek '83 címmel válogatást adott ki a Zalaegerszegi Írókör munkáiból a József Attila Városi Könyvtár, amely ennek az 1982 elején alakult és az egész megyéből toborzódó, „írogató emberek” álló, hetenként rendszeresen összejövő csoportosulásnak otthont ad. Az ezer példányban nyomtatott füzet a kör 19 tagjának különféle műfajú írásait közli a szerzők néhány soros életrajzi bemutatkozó szavai és fényképei után. Az antológiát *Hári Sándor* utószava zárja. (1983. 78 l.)

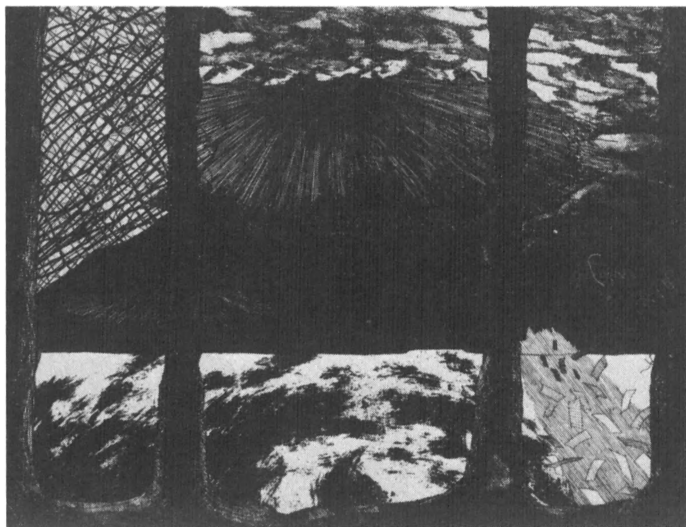
Kiskőrös történetének irodalma címmel reprezentatív kiál-

litású válogató bibliográfiát adott ki kétezer példányban a városá nyilvánítás 10. évfordulójára a Petőfi Sándor Városi-Járási Könyvtár. A kötet élén *Izsák László* könyvtárigazgató rövid történeti bevezetője olvasható, majd a szerkesztő előszava a bibliográfia használatáról. A *Szép Gyuláné* és *Dulai András*, valamint mások által gyűjtött anyag szerkesztését *Lisztes László* végezte, aki a bibliográfia 1689 tételét a következő fejezetekben, szakrendi csoportosításban közli: Várostörténet; Természeti környezet; Népesedés; Szlovák nemzetiség; Néprajz; Helynevek; Munkás- és parasztmozgalom; Politikai események 1945 előtt és után; Kommunista Párt; Hazafias Népfront; Egyesületek 1945 előtt; Tömegszervezetek 1945 után; Ifjúsági szervezetek 1945 előtt és után; Nemzetközi kapcsolatok; Katonaság; Közigazgatás; Egészségügy; Ipar; Mezőgazdaság; Kereskedelem; Közlekedés; Hitelintézetek; Oktatásügy; Közművelődés; Művészet; Irodalmi élet; Petőfi-kultusz; Egyházak; Sport. A fejezetek egy része tovább tagolódik. A főként az elmúlt két évtized terméséből válogatott dokumentumok leírásai a fejezeteken belül megjelenésük sorrendjében követik egymást. Ahol lehetséges volt, egymástól elkülönítve szerepelnek a könyveknek, a könyvrészleteknek és a periodikumok cikkeinek címadatai. A bibliográfiát, amely nagyrészt a Petőfi Sándor Városi-Járási Könyvtár gazdag helyismereti gyűjteményéből merítette anyagát, kitűnő összevont név- és tárgymutató egészíti ki, és 26 levél

terjedelmű jó illusztrációs anyag is emeli a kötet dokumentációs értékét (1982. [1983.] 205 l., 26 sztl. lev. 45 Ft)

Mechanikus hajtások címmel és *Színhajtás, lánchajtás, fogaskerék-hajtás* alcímmel jelent meg a *Budapesti Műszaki Egyetem Központi Könyvtára. Tudományos műszaki bibliográfiák* nevű kiadványsorozat 18. száma, a *Frank Róza* által összeállított válogató bibliográfia. A 400 példányban, sokszorosításban közreadott bibliográfia első részében vázlatosan, de sok szemléletes rajzzal, táblázattal ismerteti a hajtásfajtákat, majd második részében a témával foglalkozó, 1977 és 1982 között megjelent könyvek, disszertációk és folyóirat-tanulmányait közli műfajok szerinti — azokon belül nyelvi — csoportosításban, szerzői betűrendben, 353 folyamatosan számozott tételben. A bibliográfiában való keresést szerzői névmutató, tárgyszómutató és a folyóiratok mutatója könnyíti meg. (1983. 152 l.)

Gyárfás István (1822—1883) élete és munkája címmel a Kiskunhalasi Városi Tanács VB művelődésügyi osztálya és a városi-járási könyvtár kézirat gyanánt megjelentette a jászkunok történetírójának életrajzi bibliográfiáját, *Fekete Dezső* könyvtáros összeállítását. A dömsödi születésű és éppen száz éve Budapesten elhunyt Gyárfás István sok szállal kötődött a városhoz, ezért került az értékes munkásságát számba vevő bibliográfia a Kiskunhalas jeleseit bemutató sorozat elejére. Gyárfás István foglalkozása szerint jogász volt — élete végén a fővárosban ítéltáblai bíró —, tudományos tevékenysége során azonban mezőgazdasági, jogi és történelmi munkákat egyaránt publikált. Hét könyve jelent meg, fő műve a négykötetes *A jászkunok története* (1870—1885); tudományos érdemeiért 1878-ban levelező tagjává választotta a Magyar Tudományos Akadémia. A 154 tétel,

les, időrend szerint felépített bibliográfiában az első 107 tétel Gyárfás munkásságát veszi számba, a 108—154-es jelzésű tételek pedig a róla szóló írásokat regisztrálják úgy, hogy a tételeket — szükség esetén — címmagyarázatok egészítik ki. (1983. 73 l.)

Újabb három bibliofil könyv jelent meg a Békéscsabai Megyei Könyvtár kiadói műhelyében és nyomdájában. *Polner Zoltán* Mikor az Úr Jézus a földön járt című kötete Csongrád megyében gyűjtött Krisztus-legendákat tartalmaz; *Takács Imre* Huszárvágások című, *Újházi Péter* rajzaival illusztrált kötete Hány János emléket idézi pajzán-vaskos versben és prózában; *Jánosy István* Útjelző fények címmel közreadott versei pedig a közelelti-költői felelősség magasrendű termékei: valamennyi a magyar történelem és az írói-művészeti világ egy-egy nagy alakjához kötődik Rákócziól Aranyon és Petőfin keresztül Csontváryig, Bartókiig és Illyés Gyuláig. *Polner Zoltán* könyve 150, a másik kettő 250—250 példányban jelent meg szép papíron és nemesen egyszerű tipográfiával.

Subject departments in public libraries (Szakrészlegek a

közművelődési könyvtárakban) címmel angol nyelvű kötetet adott ki a Nagyvárosi Könyvtárak Nemzetközi Szövetsége, az Intamel az Országos Széchényi Könyvtár, Könyvtártudományi és Módszertani Központtal, valamint a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtárral közösen annak a tanácskozásnak az anyagáról, amelyet 1981. aug. 24—28-án rendeztek Budapesten, a Szabó Ervin Könyvtárban. A sokszorosításban megjelentetett kiadvány nagy részét *Mándy Gábor* összegezése alkotja a szakrészlegekkel kapcsolatban 1979—80-ban végzett nemzetközi felmérésekről, majd tíz résztvevőnek a tanácskozás fő dokumentumára tett megjegyzései olvashatók — egy német nyelvű szöveg kivételével — angolul. A függelék a résztvevők névsorát közli, és néhány fényképet is közread a tanácskozásról. A kötetet *Mándy Gábor* állította össze. (1983. 202 l.)

Könyvek a környezetismereti órán címmel tantárgyi bibliográfiát jelentetett meg az általános iskolák első és második osztálya számára a Szolnoki Megyei Könyvtár *A Verseghy Könyvtár módszertani füzetei. Gyermekek könyvtári sorozat* 6—7. jelzéssel. A bibliográfia szerzője, *Ó. Tóth La-*

josné az 1980 júniusáig megjelent művekre támaszkodva, *A tanító című folyóiratban* közölt tananyagbeosztási javaslatot felhasználva dolgozta ki azoknak az óráknak az anyagát, amelyeken a könyv szemléltető vagy munkaeszközként szerepelhet. A 400 példányban sokszorosított, jól használható segédlet forgatókönyvszerűen közli az órák szerint csoportosított anyagot, majd második részében a tanórákon használt könyvek címleírásait szerzői betűrendben adja közre visszautalva a megfelelő osztályra és órára, a kötet végén pedig bő irodalomjegyzékkel is segíti a munkát felhasználó nevelőket, könyvtárosokat. (1982. [1983.] 125 l.). — Ugyancsak iskolai célokat szolgál a kaposvári Palmiro Togliatti Megyei Könyvtár ajánló jegyzéke, az **Ismeretterjesztő könyvek az alsó tagozatban**. Ezt a 600 példányban, immár második kiadásban megjelentetett, sokszorosított bibliográfiát *Bali Aranka, Kószó Andrásné* és *Pálné Leiberger Ágota* állította össze a következő szakcsoportok szerint: Szépirodalom; Mindenféle (lexikonok, évkönyvek, vegyes tárgyú gyűjtemények stb.); Politika, úttörőmozgalom, néprajz, közlekedés; Természettudomány; Alkalmazott tudományok; Művészetek; Nyelvtan, nyelvtanulás; Földrajz, történelem. A 212 tételes jegyzék valamennyi tételét annotáció egészíti

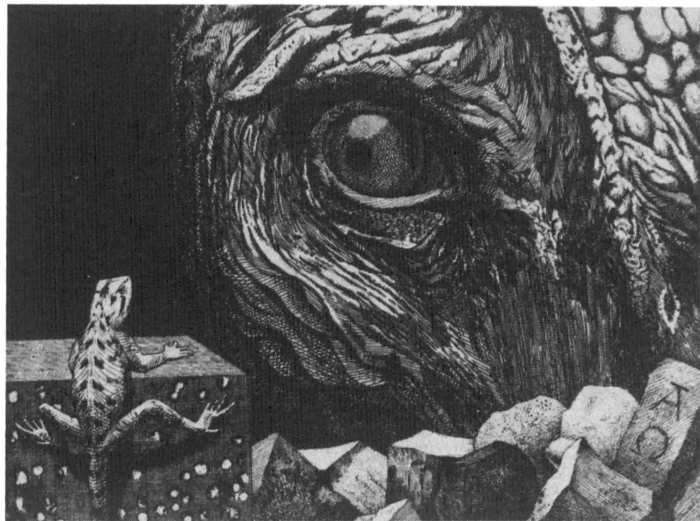
ki, és részletes, jó tárgymutató is tartozik a fűzethez. (1983. 100 l.)

ISBD/S. Az időszaki kiadványok nemzetközi szabványos bibliográfiai leírása címmel az új bibliográfiai leírási szabályzatcsalád igen fontos tagját jelentette meg az Országos Széchényi Könyvtár, Könyvtártudományi és Módszertani Központ. A Könyvtáros Egyesületek Nemzetközi Szövetségének (IFLA — FIAB) gondozásában 1978-ban Párizsban kiadott *ISBD(S): Description bibliographique internationale normale des publications en série* című kiadványt *Nagy Zsoltné* fordította magyarra, s a magyar kiadást *Varga Ildikó* szerkesztette. A szabályzat három nagy részből áll: Bevezető megjegyzések; Az adatelemek részletezése; A munkacsoport által összeállított példák (angol, francia, magyar nyelvű példák). (1983. 90 l. 25 Ft)

Szentendre utcaneveit tartalmazza *Pethő Zsoltné Német Erika* könyve, amelyet a *Pest megyei téka* nevű sorozat 3. köteteként a Szentendrei Városi Tanács, valamint a Pest megyei Művelődési Központ és Könyvtár adott ki. Az olvasmánynak is érdekes, fényképekkel gazdagon dokumentált kiadvány értékét Szentendre jelentősége is növeli. A kötet bevezetője a város

utcanévadásának történetével, annak korszakaival foglalkozik, az 1894. évi első hivatalos névadástól 1979-ig, majd fő részében betűrendben közli 446 utca nevét, elnevezésének változásaival és a név értelmezésével együtt. A kötet függeléke az 1894—1906-os, az 1925-ös és a ma is hatályos, 1979. évi névjegyzéket tartalmazza, és külön csoportban az 1979 után adott elnevezéseket, továbbá a névváltozásokat is közli. A könyv végén az utcák és terek összesített jegyzéke található, amelyben a nevek után számok utalnak a mellékelt térkép megfelelő helyére és a kötet fő részében található utcaleírásokra is. (1983. 215 l., 2 mell. 40 Ft)

Az olvasási szokások változásai Bácsalmáson címmel az Országos Széchényi Könyvtár, Könyvtártudományi és Módszertani Központ sokszorosításban kiadta annak a fiatalok körében végzett többlépcsős vizsgálatnak a megállapításait, amelyet a KMK olvasáskutatói végeztek 1979-ben a Bács-Kiskun megye déli részében fekvő nagyközségben, összehasonlítván *Fekete Dezső* 1965-ben általános iskolások körében végzett felmérésének adatait a mai hetedikese-kisgyerekek olvasási szokásairól gyűjtött adatokkal. A második vizsgálat során 119 olyan fiatalot kérdeztek meg, akik mint 13—14 éves tanulók az 1965-ös felmérésnek is alanyai voltak. Ezeket a kérdőíves vizsgálódásokat 1982-ben szociografikus-mélyinterjú vizsgálatlall egészítették ki az olvasáskutatók: az 1965-ös és az 1979-es felmérés szereplői közül 12 fiatallal beszélgettek el az olvasásnak és a könyvnek életükben játszott szerepéről. A tapasztalatokat e kiadványban összegezte *Bácskai István, Gereben Ferenc* és *Nagy Attila*. (Az utóbbi a *Könyvtáros* 1982. évi novemberi számában is közzétette a vizsgálódás bizonyos megállapításait, *A 13—14 éves gyerekek olvasási szokásai 1965-ben és 1979-ben* címmel.) A tanulságos, hasznos vizsgálati összegezés angol nyelvű tartalmi összefoglalással zárul. (1983. 76 l. 15,50 Ft)

Szentgotthárd történetének bibliográfiáját adta ki a nemrég városá nyilvánított Vas megyei határszéli település alapításának 800. évfordulójára a szombathelyi Berzsényi Dániel Megyei Könyvtár a szentgotthárdi tanács anyagi támogatásával. Az 500 példányban sokszorosított, válogató jellegű bibliográfiát *Pethő Gyula* szerkesztette; az anyag gyűjtésében *Nagy Imre* működött közre. A bibliográfia 1573 tételét öt nagy fejezetbe rendezte a szerkesztő, a következő csoportosításban: Általános rész (történeti források, feldolgozások, egyházak, néprajz, földrajz, geológia); Gazdaság (ipar, közlekedés, mezőgazdaság); Társadalom (politika és közigazgatás); Kultúra (oktatás, közművelődés, művészetek); A szentgotthárdi hírlapok, folyóiratok. A fejezeteken belül időrendben következnek egymás után a címleírások, amelyek végén a lelhelyek is megtalálhatók, sőt a megyében levő könyvtárak esetében a raktári jelzetek is! Az összevont név- és tárgymutató nemcsak a szerzők, hanem a tárgyalt személyek nevét is tartalmazza (1983. 139 l.)

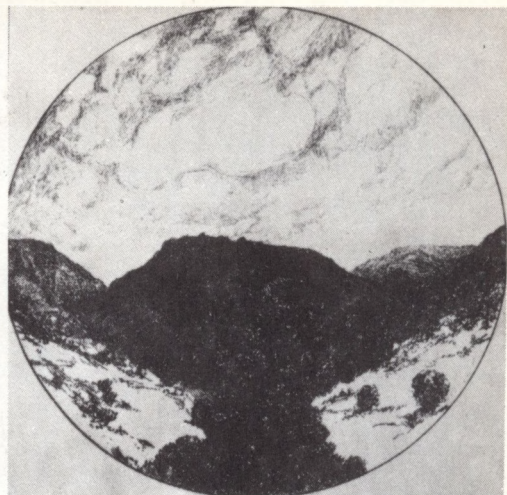
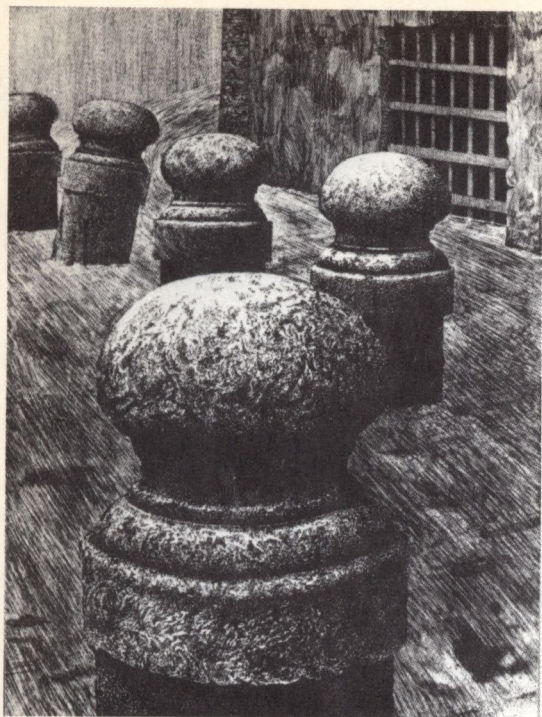
Szép három új világi énekek címmel a Fővárosi Szabó Ervin

Könyvtár gyűjteményének egyik 1760 körül nyomtatott, értékes darabjáról jelentetett meg hasonló kiadványt a könyvtár a Szűry Dénes-féle magyar irodalmi gyűjtemény kiállításának alkalmából. A hat levél terjedelmű kismotyvatvány 500 példányban készült, és 5 forintért árusította az FSZEK.

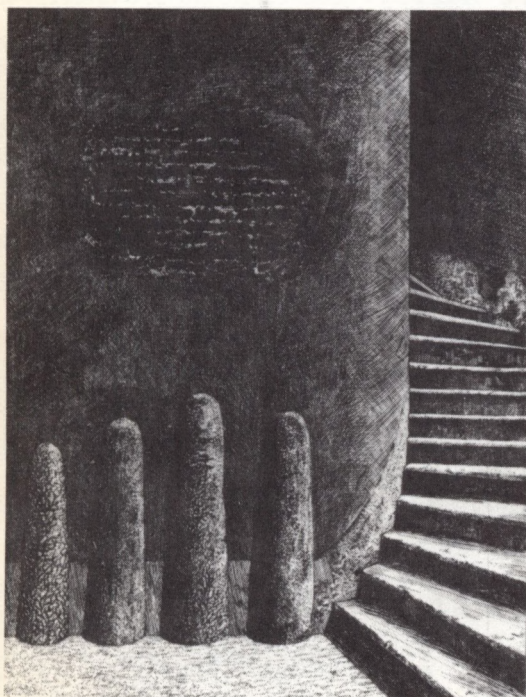
Szeptember 1-ig a szerkesztőségbe érkezett periodikus kiadványok: *Borsod-Abaiúj-Zemplén megye irodalma a sajtóban 1980. IV. negyedév, 1981. III. negyedév, 1982. I. negyedév, 1982. II. negyedév* (A II. Rákóczi Ferenc Megyei Könyvtár [Miskolc] helyismereti füzetek 11., 14., 16., 17.); *Debreceni Hivogató. 1983. szeptember* (Debreceni Városi Könyvtár); *Irodalomkutatások. Az általános és a szakkönyvtárakban elvégzett irodalomkutatások jegyzéke. 1983. július—augusztus* (Berzsényi Dániel Megyei Könyvtár, Szombathely); *Könyvtári Tájékoztató. 1983. augusztus* (Nagyközségi és Járási Könyvtár, Edelény); *Külföldi Magyar Nyelvű Kiadványok. Külföldön magyar nyelven megjelent könyvek és folyóiratcikkek válogatott bibliográfiája. 1983/3. sz., július—szeptember* (Országos Széchényi

Könyvtár); *Magyar Könyvészet 1980. A Magyarországon megjelent könyvek bibliográfiája. 1. köt. Szakrendi rész., 2. köt. Mutatók* (Országos Széchényi Könyvtár); *A Magyar Könyvtári Szakirodalom Bibliográfiája. Index 1982., 1983/1. sz., M 29232 — M 29759* (Országos Széchényi Könyvtár, Könyvtártudományi és Módszertani Központ); *Somogy a sajtó tükrében. A megyei könyvtár sajtófejlesztője. 1983. II. negyedév* [Palmiro Togliatti Megyei Könyvtár, Kaposvár]; *A szakszervezeti irodalom cikkbibliográfiája. 1983. július* (A Szakszervezetek Vas megyei Tanácsának Központi Könyvtára); *Tájékoztató a külföldi közgazdasági irodalomról. „A”-sorozat. Referátumok. 1983/7. sz., „B”-sorozat. Bibliográfia. 1983/7. sz.* (Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetem, Központi Könyvtár); *Tájékoztató a Vas megyéről szóló irodalomból. 1983. július* (Berzsényi Dániel Megyei Könyvtár, Szombathely); *Vas megye irodalma. 1982. április 1—június 31. [!]* (A Berzsényi Dániel Megyei Könyvtár [Szombathely] bibliográfiai füzetek). (Kny. a Vasi Szemle 1983/2. számából); *Világszerte. Az Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum információs szolgálata. 1983/10., 1983/11., 1983/12. sz.*

HAJAGOS IMRE
rézkarcaiból
(Cikkünket lásd a 617. oldalon)

Ára: 10,- Ft
HU ISSN 0450-7886